

ตารางที่ 2.35 จำนวนหมู่บ้านจำแนกตามจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน เป็นของตนเอง (ครัวเรือน)	จำนวนหมู่บ้าน				
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม
196 - 300	-	-	-	1	1
101 - 195	-	1	2	1	4
81 - 90	-	-	-	-	-
71 - 80	-	-	-	1	1
61 - 70	-	1	1	-	2
51 - 60	1	-	-	1	2
41 - 50	-	3	1	1	5
31 - 40	1	-	-	1	2
21 - 30	2	1	1	2	6
11 - 20	4	3	4	3	14
6 - 10	4	2	5	2	13
1 - 5	2	5	5	-	12
ทุกครัวเรือนมีที่ดิน	1	1	1	3	6
รวม	15	17	20	16	68
ร้อยละของจำนวนหมู่บ้าน ที่สำรวจ	93.33	94.12	95	84.25	91.18
จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน เป็นของตนเอง	257	444	550	787	2,038
ร้อยละของจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด	18.72	19.61	16.41	33.16	21.77

ตารางที่ 2.36 จำนวนหมู่บ้านที่มีระบบการประปาหมู่บ้าน

จังหวัด	จำนวนหมู่บ้าน		
	ทั้งหมด	ที่มีประปา	มีประปาแต่ไม่พอเพียง
ชัยนาท	15	8	4
สระบุรี	17	13	5
สระแก้ว	20	13	9
กาญจนบุรี	16	13	5
รวม	68	47	23

หมายเหตุ: คำว่า "มีประปาแต่ไม่พอเพียง" หมายความว่า ยังไม่สามารถจ่ายให้ทุกบ้านที่ต้องการใช้น้ำประปาด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่เนื่องจากบ้านบางบ้านอยู่ไกลเกินกว่าจะสามารถลงทุนเดินท่อส่งน้ำ

ตารางที่ 2.37 จำนวนหมู่บ้านจำแนกตามคะแนนระดับความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ
ในความเห็นของผู้นำหมู่บ้าน

คะแนนระดับความ สมบูรณ์ของน้ำ	จำนวนหมู่บ้าน				
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม
10	3	-	-	1	4
9	2	3	1	3	9
8	1	6	7	6	20
7	3	4	10	3	20
6	3	1	1	3	8
5	3	2	-	-	5
4	-	1	-	-	1
3	-	-	1	-	1
2	-	-	-	-	-
1	-	-	-	-	-
รวม	15	17	20	16	68
คะแนนเฉลี่ย	7.33	7.24	7.20	7.75	7.37

ตารางที่ 2.38 จำนวนหมู่บ้านที่มีโทรศัพท์สาธารณะ

จังหวัด	จำนวนหมู่บ้านทั้งหมด	หมู่บ้านที่มีโทรศัพท์สาธารณะ	
		จำนวนหมู่บ้าน	ร้อยละของทั้งหมด
ชัยนาท	15	11	73
สระบุรี	17	11	65
สระแก้ว	20	13	65
กาญจนบุรี	16	10	63
รวม	68	45	66

ตารางที่ 2.39 อัตราค่าจ้างแรงงานต่อวันในหมู่บ้าน

จังหวัด	อัตราค่าจ้างภาคเกษตร (บาท/วัน)	อัตราค่าจ้างนอกภาคเกษตร (บาท/วัน)
ชัยนาท	80 - 120	100 - 130
สระบุรี	100 - 130	120 - 170
สระแก้ว	100 - 130	100 - 150
กาญจนบุรี	80 - 100	80 - 140
เฉลี่ยทั้ง 4 จังหวัด	80 - 130	80 - 170

ตารางที่ 2.40 จำนวนคนตกงานที่กลับบ้าน

จังหวัด	จำนวนคนตกงาน ที่กลับบ้าน	จำนวนหมู่บ้าน ที่มีคนตกงานกลับบ้าน	จำนวนคนตกงาน เฉลี่ยในแต่ละหมู่บ้าน
ชัยนาท	39	9	4
สระบุรี	25	8	3
สระแก้ว	36	8	5
กาญจนบุรี	42	7	6
รวม	142	32	4

หมายเหตุ: คำว่า "ตกงาน" ในที่นี้หมายถึง คนที่ตกงานอันเนื่องจากโรงงานหรือบริษัทเลิกจ้างอันเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ แต่ผู้นำหมู่บ้านส่วนใหญ่ที่ให้ข้อมูลจำนวนคนตกงาน ไม่สามารถระบุชัดเจนว่าลูกบ้านที่กลับมาจากทำงานในต่างจังหวัดนั้น ถูกออกจากงานด้วยสาเหตุใด ตัวเลขจำนวนคนตกงานจึงอาจรวมถึงคนที่กลับมาเพราะสมัครใจกลับเพื่อช่วยครอบครัวทำเกษตรตามปกติด้วย

ตารางที่ 2.41 จำนวนหมู่บ้านที่มีวัดและโรงเรียนในหมู่บ้าน

รายการ	จำนวนหมู่บ้าน			
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี
หมู่บ้านที่มีวัดภายในหมู่บ้าน	8	11	11	14
หมู่บ้านที่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน	6	10	10	13
หมู่บ้านทั้งหมด	15	17	20	16

ตารางที่ 2.42 จำนวนหมู่บ้านจำแนกตามคะแนนระดับการพัฒนาหมู่บ้าน

คะแนนระดับ การพัฒนา	จำนวนหมู่บ้าน				
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม
10	-	-	-	-	-
9	1	-	2	-	3
8	4	2	3	6	15
7	2	7	6	6	21
6	3	-	4	2	9
5	5	7	3	2	17
4	-	1	2	-	3
3	-	-	-	-	-
2	-	-	-	-	-
1	-	-	-	-	-
รวม	15	17	20	16	68
คะแนนเฉลี่ย	6.53	6.12	6.55	7.00	6.54

ตารางที่ 2.43 เปรียบเทียบระดับโครงการกับระดับการพัฒนาและจำนวนประชากร

หน่วย : จำนวนหมู่บ้าน

ระดับการพัฒนา	ระดับโครงการ				
	0 - ไม่มี	1 - มีน้อย	2 - น้อยลง	3 - มีบ้าง	4 - มีมาก
9 - 10	3	-	-	-	-
7 - 8	17	7	1	10	1
5 - 6	17	2	2	5	-
ต่ำกว่า 5	1	1	-	1	-
ช่วงประชากร					
1501 - 1700	1	-	-	1	-
1301 - 1500	1	1	-	-	-
1101 - 1300	3	-	-	1	-
901 - 1100	1	1	-	1	-
701 - 900	3	-	1	5	1
501 - 700	10	2	1	2	-
301 - 500	12	4	1	4	-
101 - 300	6	2	-	2	-
น้อยกว่า 101	1	-	-	-	-
รวม	38	10	3	16	1
ร้อยละของทั้งหมด	56	15	4	24	1

บทที่ 3

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนยากจนดักดาน

ในบทนี้เป็นการเสนอผลการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของครัวเรือนยากจนดักดานในภาคกลางทั้งหมด ชกเว้นกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับสภาพของครอบครัว การดำรงชีวิต สภาพเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะของครัวเรือนที่เรียกว่ายากจนดักดาน และจะนำไปสู่ผลสรุปของสาเหตุแห่งความยากจน ผลของการศึกษาจำแนกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ลักษณะและขนาดของครัวเรือน

ในสังคมไทยโดยทั่วไปนับแต่โบราณมา ครอบครัวไทยจะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ถ้าสมาชิกในครัวเรือน (บุตรชายหรือบุตรสาว) แต่งงานหรือที่เรียกว่าออกเรือน ก็มักจะนำคู่สมรสเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านเดียวกัน หรือปลูกเรือนอยู่อาศัยเพิ่มเติมในบริเวณเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติที่มีความเหนียวแน่น โดยเฉพาะสังคมชนบทไทย อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสภาพดังกล่าวได้เปลี่ยนไป โดยลักษณะครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แม้แต่ครัวเรือนยากจนดักดานก็ไม่ขวนขวาย ดังจะเห็นได้จากผลของการสำรวจที่แสดงให้เห็นว่าลักษณะครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว บุตรที่แต่งงานมีครอบครัวใหม่จะแยกออกไปจากครอบครัวเดิมไปทำงานหารายได้จุนเจือครอบครัวตนเองที่มีความยากจนเหมือนกัน กล่าวคือ ร้อยละ 86.2 ของครัวเรือนทั้งสิ้น มีเพียง 1 ครอบครัวในหลังคาเรือนเดียวกัน (ตารางที่ 3.1)

สำหรับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจากการสำรวจ พบว่า มีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ย 4.38 คนต่อครัวเรือน โดยที่ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 34.2 เป็นครอบครัวขนาดเล็กมีจำนวนสมาชิกไม่เกิน 3 คน ส่วนครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่คนเดียวมีประมาณร้อยละ 2.8 ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 4 คน และครัวเรือนที่มีสมาชิก 5 คน มีจำนวนใกล้เคียงกันคือคิดเป็นร้อยละ 22.6 และ 21.5 ของครัวเรือนทั้งหมด ตามลำดับ (ตารางที่ 3.3) โดยสรุปแล้ว ครัวเรือนยากจนดักดานมีขนาดครัวเรือนขนาดเล็กถึงปานกลางเป็นส่วนใหญ่

3.2 โครงสร้างประชากร

ลักษณะโครงสร้างประชากรของครัวเรือนยากจนดักดาน จะพิจารณาจากสัดส่วนของประชากรในวัยเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี วัยกำลังแรงงาน (อายุ 15-64 ปี) และวัยชรา (อายุ 65 ปี ขึ้นไป) พบว่า ประชากรในวัยกำลังแรงงานมีสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 62.69 รองลงมาเป็นประชากรวัยเด็ก ร้อยละ 30.08 และวัยชรา ร้อยละ 7.23 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.4) แต่จำนวนประชากรในวัยเด็กและวัยชรา เป็นส่วนที่แสดงถึง

ภาระที่ประชากรในวัยทำงานจะต้องทำงานเลี้ยงดู หากวัดโดยอัตราส่วนผู้เป็นภาระ (Dependency Ratio) พบว่า อัตราส่วนผู้เป็นภาระเท่ากับร้อยละ 59.63 แสดงว่าประชากรในวัยกำลังแรงงาน 100 คน นอกจากจะต้องเลี้ยงดูตนเองแล้วยังต้องเลี้ยงดูเด็กและคนชราอีกประมาณ 60 คน (ตารางที่ 3.4)

3.3 การศึกษา

ในการวิเคราะห์เรื่องการศึกษาของสมาชิกครัวเรือนยากจนดัดดาน ได้พิจารณาระดับการศึกษาของคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหัวหน้าครัวเรือน และกลุ่มประชากรที่สิ้นสุดการเรียนแล้ว โดยไม่รวมประชากรที่กำลังศึกษาและที่ยังไม่เข้าเรียน

หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 75.4 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมีหัวหน้าครัวเรือนถึงร้อยละ 21.3 ที่ไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งนับว่ามีจำนวนมาก และมีเพียงร้อยละ 3.36 ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา (ตารางที่ 3.5) สรุปได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนยากจนดัดดาน มีระดับการศึกษาค่ำ

ส่วนกลุ่มประชากรที่สิ้นสุดการเรียนแล้วนั้น ในภาพรวมมีระดับการศึกษาไม่สูงนักเช่นเดียวกับกลุ่มหัวหน้าครัวเรือน โดยมีผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 73.7 และส่วนที่ไม่ได้รับการศึกษาก็มีจำนวนมากถึงร้อยละ 18.48 (ตารางที่ 3.6) สรุปได้ว่าประชากรโดยรวมที่สิ้นสุดการเรียนแล้วมีระดับการศึกษาค่ำ

ดังนั้นระดับการศึกษาจึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนไม่มีโอกาสที่จะได้ทำงานที่ดีและมีรายได้สูง และมีส่วนที่ทำให้ขาดแนวคิดที่จะพัฒนาศักยภาพในการทำงานและการดำรงชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น

3.4 อาชีพ

อาชีพของประชากรจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อาชีพหลัก และอาชีพรอง โดยอาชีพหลักเป็นอาชีพที่มีจำนวนวันในการทำงานมากกว่าอาชีพรอง และเป็นการพิจารณาเฉพาะประชากรที่สิ้นสุดการเรียนแล้วเท่านั้น สรุปได้ดังนี้

3.4.1 อาชีพหลัก

ในกลุ่มประชากรที่สิ้นสุดการเรียนแล้ว มีประชากรร้อยละ 50 ที่ประกอบอาชีพรับจ้างเอกชนโดยทั่วไป (ตารางที่ 3.7) ส่วนที่เหลือจะประกอบอาชีพต่างๆ กันไป โดยร้อยละ 32.5 ประกอบอาชีพการเกษตร และร้อยละ 1.2 ประกอบกิจการส่วนตัว เช่น เผลอาน มีประชากรร้อยละ 13.9 ที่แจ้งว่าไม่มีอาชีพหลัก ซึ่งก็คือว่างงาน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุหรือมีโรคประจำตัวร้ายแรงที่ไม่สามารถทำงานได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ใน 4 จังหวัดที่สำรวจ กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดสระบุรีจะประกอบอาชีพรับจ้างมากที่สุดถึงร้อยละ 63.2 และทำการเกษตรน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 13.0 ส่วนกลุ่มตัวอย่างในกาญจนบุรีจะตรงกันข้าม คือรับจ้างเพียงร้อยละ 34.0 และทำการเกษตรถึงร้อยละ 52.3

3.4.2 อาชีพรอง

ประชากรที่สิ้นสุดการศึกษาแล้วจำนวนร้อยละ 69.3 อ้างว่าไม่มีอาชีพรอง อีกร้อยละ 20.7 จะรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง มีเพียงร้อยละ 7.3 ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพรอง

เนื่องจากในจำนวนร้อยละ 69.3 นี้ รวมผู้ที่ไม่มีอาชีพหลักอยู่ด้วย ดังนั้น หากต้องการทราบว่าในกลุ่มผู้ที่มีอาชีพหลักโดยเฉพาะนั้น จะมีผู้ประกอบอาชีพรองมากน้อยเพียงใด ก็ต้องหาคำนวนผู้ที่มีอาชีพหลักก่อน โดยการนำจำนวนผู้ที่ไม่มีอาชีพหลัก 145 คน หักออกจากประชากรที่สิ้นสุดการเรียนทั้งสิ้น จำนวน 1,043 คน ได้จำนวนผู้ประกอบอาชีพหลัก 898 คน ในจำนวนนี้ มีผู้ประกอบอาชีพรองเพียง 36.3

คาดว่า การประกอบอาชีพ 2 อาชีพในเวลาเดียวกันเป็นเรื่องที่ยากสำหรับครัวเรือนยากจน ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ศักยภาพในการประกอบอาชีพหลากหลายของสมาชิกในครัวเรือนเหล่านี้มีไม่มาก เนื่องจากระดับการศึกษาและการขาดการฝึกอบรม หรือการที่โอกาสจ้างงานในชนบทตามปกติก็มีน้อยอยู่แล้ว ก็เป็นเหตุผลอีกประการหนึ่ง และถ้าดูตารางที่ 3.10 ประกอบ ก็จะเห็นว่า แม้ในขณะที่ประกอบอาชีพหลัก ประชากรในชนบทก็ไม่ได้ทำงานเต็มทั้งปี โดยมีเวลาทำงานเพียงร้อยละ 55.6 ของจำนวนวันที่ควรทำงานในหนึ่งปี (ประมาณ 300 วัน)

โดยสรุป กระสวนหรือรูปแบบการประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนยากจนดักดานเป็นดังนี้

- รูปแบบที่ 1 ถ้าอาชีพหลักคือรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่จะไม่มีอาชีพรอง มีส่วนน้อยที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพรอง เนื่องจากพอมือที่ดินทำกินเป็นของตนเองอยู่บ้าง
- รูปแบบที่ 2 ถ้าอาชีพหลักคือทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะมีอาชีพรอง คือรับจ้างทั่วไป เพราะมีเวลาว่างหลังเก็บเกี่ยว ยกเว้นบางครัวเรือนที่ทำการเกษตรอย่างจริงจังหรือขนาดใหญ่ ซึ่งทำให้ต้องมีเวลาดูแลการเกษตรตลอดปี

3.5 การเปลี่ยนแปลงอาชีพ

ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า ร้อยละ 93.54 ของสมาชิกครัวเรือนยากจนดักดาน ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอาชีพหลัก และมีเพียงร้อยละ 6.46 เท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ (ตารางที่ 3.9) สาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลัก ก็เนื่องจากไม่ทราบว่าจะไปประกอบอาชีพอะไร เพราะไม่มีเงินทุนและไม่มีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพที่จะทำให้มีรายได้มากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีระดับการศึกษาดำหรือไม่มีการศึกษา

3.6 จำนวนวันทำงานต่อปี

จำนวนวันทำงานเป็นดัชนีสำคัญอย่างหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นว่าประชากรจะมีรายได้จากการทำงานมากน้อยเพียงไร โดยเฉพาะประชากรที่มีอาชีพหลักเป็นการรับจ้างทั่วไป ซึ่งอัตราค่าจ้างจะเป็นค่าจ้างรายวัน ดังนั้นจำนวนวันทำงานจึงชี้ให้เห็นฐานะทางเศรษฐกิจได้ ผลจากการสำรวจพบว่า จำนวนวันทำงานโดยเฉลี่ย

ต่อคนต่อปีของประชากรที่อยู่ในวัยกำลังแรงงานมีจำนวนวันทำงานน้อยเพียง 193.2 วัน หรือทำงานเพียงครึ่งปีเท่านั้น ในจำนวนวันทำงานดังกล่าวเป็นจำนวนวันที่ทำงานอาชีพหลัก 166.96 วัน และอาชีพรอง 26.24 วัน (ตารางที่ 3.10) จากการที่มีจำนวนวันทำงานน้อย ย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ที่จะนำมาใช้ในการครองชีพ ซึ่งจะทำให้เกิดความยากจนและภาระหนี้สินที่ติดตามมาเพราะมีการออมน้อยหรือไม่มีเลย นอกจากนี้ จำนวนวันทำงานที่ไม่เต็มปียังแสดงให้เห็นว่ามีการว่างงานแฝงที่ชัดเจน

3.7 การทำงานรับจ้าง

สมาชิกของครัวเรือนยากจนคัดค้านจะทำงานรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ ทั้งที่ทำเป็นอาชีพหลักและเป็นอาชีพรองโดยมีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากร หรือร้อยละ 71.7 (ตารางที่ 3.11) งานรับจ้างที่ทำกันมากที่สุดก็คืองานรับจ้างเกี่ยวกับการเกษตร มีผู้รับจ้างถึงร้อยละ 77.4 งานรับจ้างเกี่ยวกับการเกษตรเป็นงานรับจ้างทั่วไปขึ้นอยู่กับฤดูกาลของการทำเกษตร เช่นในช่วงฤดูฝน มีการจ้างดำนาหรือเพาะปลูกพืชไร่ หรือหลังจากเพาะปลูกแล้ว มีการจ้างกำจัดวัชพืชโดยการลากหญ้าหรือฉีดยาฆ่าหญ้า ในฤดูเก็บเกี่ยวก็เป็นการรับจ้างเกี่ยวเกี่ยวผลผลิตทั้งการเกี่ยวข้าวและเก็บเกี่ยวผลผลิตพืชไร่ เป็นต้น งานรับจ้างที่สำคัญรองลงมาได้แก่ งานรับจ้างเกี่ยวกับการก่อสร้าง มีอยู่ร้อยละ 10.41 ส่วนการรับจ้างในโรงงาน ร้านค้า หรือบริษัท มีจำนวนร้อยละ 5.13 ของคนที่มีอาชีพรับจ้างทั้งหมด นอกนั้นเป็นงานรับจ้างอื่น ๆ (ตารางที่ 3.12)

สำหรับสถานที่ทำงานรับจ้างนั้น ผู้ที่ทำงานรับจ้างเกือบทั้งหมดทำงานรับจ้างภายในจังหวัดภูมิลำเนาของตน กล่าวคือ คนรับจ้างถึงร้อยละ 94.1 จะทำงานในท้องถิ่นภูมิลำเนา รองลงมาเป็นการทำงานรับจ้างในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง และในกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ 2.93 และ ร้อยละ 2.20 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.13)

สำหรับช่วงเวลาของการทำงานรับจ้าง ส่วนใหญ่คือร้อยละ 81.23 ตอบว่าการรับจ้างไม่มีเวลาที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับว่า ผู้ว่าจ้างต้องการแรงงานหรือไม่ เนื่องจาก ผู้ที่ทำงานรับจ้างส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครอง ประกอบการเกษตรของตนเอง ทำให้พร้อมที่จะรับจ้างได้ตลอดปี แต่มีอยู่ร้อยละ 18.9 ที่ตอบว่ารับจ้างหลังเก็บเกี่ยว จึงทำให้เห็นภาพว่าสำหรับผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเองและทำการเกษตรนั้น จะทำงานรับจ้างหลังจากที่ทำงานเกษตรของตนเองเสร็จสิ้นแล้ว เช่น หลังการเพาะปลูกหรือหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต (ตารางที่ 3.14)

3.8 การย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานที่อยู่อาศัยอย่างถาวรหรือในระยะเวลาที่นานพอควร เพื่อการครองชีวิตกับคู่สมรสหรือเพื่อการทำงานที่มั่นคงกว่าในภูมิลำเนา ทำให้ผู้ย้ายถิ่นนั้นไม่มีกิจกรรมในท้องถิ่นเดิมอีกต่อไปแต่ต้องมีกิจกรรมในสังคมใหม่แทน การย้ายถิ่นมี 2 ลักษณะ คือ การย้ายออกจากถิ่นและการย้ายเข้าถิ่น ซึ่งในที่นี้จะหมายถึง การย้ายออกจากหมู่บ้านและการย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ตามลำดับ โดยแบ่งประเภทของการย้ายถิ่นเป็น 2 ประเภท คือ การย้ายถิ่นชั่วคราวซึ่งหมายถึงการย้ายถิ่นที่ผู้ย้ายตั้งใจจะ

ไปหางานทำชั่วคราวหรือเพื่อไปเรียนหนังสือ และการย้ายถิ่นถาวรซึ่งหมายถึงการย้ายถิ่นที่ผู้ย้ายต้องการไปทำงานในถิ่นใหม่หรือไปมีครัวเรือนในต่างถิ่น ผลการสำรวจวิเคราะห์ได้ดังนี้

3.8.1 จำนวนผู้ย้ายถิ่นต่อครัวเรือน

การย้ายถิ่นเกิดขึ้นไม่มากนัก จากผลของการศึกษาสำรวจครั้งนี้ พบว่า ในรอบปี 2541 มีการย้ายถิ่นออกถาวรเพียง 0.06 คนต่อครัวเรือน และมีการย้ายถิ่นออกชั่วคราว 0.06 คนต่อครัวเรือน (ตารางที่ 3.15) ส่วนการย้ายเข้าก็มีจำนวนน้อยเช่นกัน

3.8.2 ลักษณะของผู้ย้ายถิ่น: แหล่งที่ไปอยู่และอาชีพที่ทำ

ในกรณีของการย้ายถิ่นออกนอกหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นการย้ายออกชั่วคราวหรือย้ายออกถาวร ผู้ย้ายถิ่นร้อยละ 54.8 เป็นลูกชายของหัวหน้าครัวเรือน ที่เป็นลูกสาวคิดเป็นร้อยละ 28.6 (ตารางที่ 3.16) ผู้ย้ายถิ่นออกจะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยเพศชายมีการย้ายถิ่นออกร้อยละ 59.5 และเพศหญิงร้อยละ 40.5 (ตารางที่ 3.17) การย้ายถิ่นออกนี้ผู้ย้ายออกส่วนใหญ่คือร้อยละ 92.2 อยู่ในวัยทำงาน โดยเฉพาะในวัยหนุ่มวัยสาว และมีการย้ายถิ่นออกน้อยในกลุ่มของผู้สูงอายุ (ตารางที่ 3.19) ทั้งนี้ เพราะวัตถุประสงค์หลักของการย้ายออกก็คือการไปทำงาน ประกอบกับผู้สูงอายุในชนบทจะมีความผูกพันกับถิ่นเดิมของตนเอง

เมื่อพิจารณาระดับการศึกษาของผู้ย้ายถิ่นออกปรากฏว่า ร้อยละ 78.6 จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา (ตารางที่ 3.18) ส่วนแหล่งที่ย้ายไปอยู่ ร้อยละ 57.1 ย้ายไปอยู่ต่างพื้นที่ภายในจังหวัดเดิม รองลงมาย้ายไปอยู่จังหวัดอื่นในภาคกลาง ร้อยละ 19.0 และย้ายเข้ากรุงเทพมหานครร้อยละ 16.7 (ตารางที่ 3.20) ผู้ย้ายถิ่นออกร้อยละ 52.4 ไปทำงานรับจ้างทั่วไป และร้อยละ 33.33 ไปประกอบการเกษตรจากลักษณะของผู้ย้ายถิ่นออกที่กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นว่ากรุงเทพมหานครไม่ใช่จุดหมายหลักของกลุ่มผู้ย้ายถิ่นออกจากชนบท ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากปิดกิจการและลดจำนวนคนงานลงทำให้การมุ่งหางานทำในกรุงเทพมหานครไม่ใช่แนวทางที่คนในครัวเรือนยากจนมุ่งประสงค์

3.9 สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนยากจน

หัวหน้าครัวเรือนยากจนร้อยละ 75.7 แต่งงานแล้วและยังครองชีวิตคู่อยู่ด้วยกันกับคู่สมรส ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหม้ายหรือคู่สมรสเสียชีวิตแล้ว มีอยู่ร้อยละ 17.8 ที่หย่าร้างมีอยู่ร้อยละ 3.4 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นโสดมีเพียงร้อยละ 3.1 (ตารางที่ 3.22) จากการสัมภาษณ์ หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหม้ายหรือหย่าร้างที่เป็นผู้หญิง พบว่า จะประสบกับปัญหาการเลี้ยงดูครอบครัวเพราะขาดผู้นำครอบครัว มากกว่าในกรณีที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ชาย

3.10 การวางแผนครอบครัว

ครัวเรือนยากจนร้อยละ 33.3 ไม่เคยใช้วิธีการคุมกำเนิด (ตารางที่ 3.23) ซึ่งถือได้ว่ามีสัดส่วนที่สูงพอสมควร เพราะการที่ไม่ได้คุมกำเนิดจะทำให้มีลูกมาก ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความยากจน วิธีการคุมกำเนิดที่นิยมใช้กันมากที่สุดเรียงตามความสำคัญคือ การกินยาคุมกำเนิด การทำหมันหญิง การฉีดยา การใส่ห่วงอนามัย และที่น้อยที่สุดคือการทำหมันชาย (ตารางที่ 3.24) จะเห็นว่าการคุมกำเนิดมักจะให้เพศหญิงเป็นผู้ถูกคุมกำเนิด ในขณะที่เพศชายมักจะไม่วินิจฉัยเป็นผู้ถูกคุมกำเนิด โดยเฉพาะการทำหมันชาย จากการสัมภาษณ์ พบว่าผู้ชายยังใช้เหตุผลที่ไม่ยอมทำหมันชายด้วยความกลัวว่าเมื่อทำหมันแล้วจะทำงานหนักไม่ได้ สุขภาพร่างกายจะไม่แข็งแรงเหมือนเดิม และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ไม่มีเงินเหลือมากพอที่จะซื้อถุงยางอนามัย ซึ่งจะเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าการซื้อยาคุมกำเนิดของฝ่ายหญิง ดังนั้นการคุมกำเนิดจึงยังเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยาเป็นหลัก

3.11 จำนวนบุตรที่อยู่รอดและบุตรที่เสียชีวิต

จำนวนบุตรทั้งหมดของครัวเรือนยากจนรวมถึง บุตรทั้งหมดที่มีชีวิตอยู่ บุตรที่ตายไปแล้วและบุตรที่ตายก่อนคลอด จำนวนบุตรทั้งหมดในที่นี้เป็นจำนวนบุตรของหัวหน้าครัวเรือนเท่านั้น จากการสุ่มพบว่า ครัวเรือนยากจนมีบุตรเฉลี่ย 3.74 คน ทั้งนี้จำนวนบุตรทั้งหมด 100 คน จะมีชีวิตรอดอยู่ในปัจจุบัน 85 คน ตายหลังจากคลอดเป็นทารกแล้ว 11 คน แท้ง 4 คน (ตารางที่ 3.25)

สำหรับบุตรที่ตายหลังจากคลอดเป็นทารกแล้ว พบว่าประมาณร้อยละ 54.3 ตายเมื่ออายุแรกเกิดถึง 1 ปี ส่วนอีกร้อยละ 26.7 ตายเมื่ออายุมากกว่า 20 ปี (ตารางที่ 3.26) สาเหตุที่ทำให้บุตรตายนั้นหัวหน้าครัวเรือนไม่ทราบสาเหตุการตาย ร้อยละ 36.2 ป่วยตายด้วยไข้มาลาเรีย ร้อยละ 16.38 และอุบัติเหตุ ร้อยละ 8.62 (ตารางที่ 3.27) จากสาเหตุการตายนี้จะเห็นว่าการป่วยตายด้วยโรคมะเร็งของครัวเรือนยากจนยังอยู่ในอัตราที่สูง แสดงว่าครัวเรือนยากจนยังประสบกับปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสภาพแวดล้อมด้านที่ตั้งของที่พักอาศัย

3.12 ความพิการและการเจ็บป่วยเรื้อรัง

ความพิการและการเจ็บป่วยเรื้อรังของครัวเรือนยากจน เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนยากจนไม่สามารถฟื้นตัวหรือออกจากสภาพยากจน เพราะความพิการและเจ็บป่วยเรื้อรังจะเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพทำให้ไม่สามารถทำงานได้หรือทำงานได้ไม่เต็มความสามารถ เป็นผลให้รายได้มีน้อยลงและมีค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลเพิ่มขึ้น จากการสุ่มพบว่าจำนวนครัวเรือนร้อยละ 7.6 จะมีคนพิการอย่างน้อย 1 คน อาศัยอยู่ในครัวเรือน หรือคิดเฉลี่ยคนพิการต่อครัวเรือน พบว่า ใน 1 ครัวเรือนจะมีคนพิการเฉลี่ย 0.08 คน (ตารางที่ 3.28) สำหรับคนเจ็บป่วยเรื้อรังในครัวเรือนยากจน พบว่าจำนวนครัวเรือนยากจนร้อยละ 34.5 จะมีคนเจ็บป่วยเรื้อรังอยู่อย่างน้อย 1 คน อาศัยอยู่ในครัวเรือน หรือ

คิดเฉลี่ยคนเจ็บป่วยเรื้อรังต่อครัวเรือนเท่ากับ 0.45 คน (ตารางที่ 3.29) คนเจ็บป่วยเรื้อรังเหล่านี้ ป่วยโดยไม่ทราบว่าเป็นโรคอะไรมากที่สุด รองลงมาเป็นโรคหัวใจ โรคเบาหวานตามลำดับ (ตารางที่ 3.30) การที่ผู้ป่วยเรื้อรังไม่ทราบสาเหตุว่าป่วยด้วยโรคภัยอะไรนั้นเป็นเพราะไม่ได้รับการรักษาพยาบาลทางการแพทย์ แผนปัจจุบันอย่างถูกต้องและต่อเนื่องอันเนื่องมาจากความยากจน การรักษาพยาบาลเป็นแค่เพียงการดูแลสาธารณสุขขั้นมูลฐานโดยใช้บริการจากสถานอนามัยตำบลหรืออนามัยหมู่บ้านเท่านั้น ความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ไม่สามารถเดินทางไปปรึกษาและวิเคราะห์หาสาเหตุของโรคจากโรงพยาบาลในอำเภอหรือในจังหวัดได้

3.13 ลักษณะสังคม

ครัวเรือนยากจนที่ไม่มีส่วนใช้ มีอยู่ร้อยละ 5.7 ส่วนใหญ่แล้วครัวเรือนยากจนจะมีส่วนใช้ โดยครัวเรือนยากจนมีส่วนใช้ร้อยละ 90.1 ครัวเรือนที่ใช้ส่วนหลุมมีจำนวนร้อยละ 4.2 (ตารางที่ 3.31) การมีส่วนใช้โดยเฉพาะส่วนซึมย้อมแสดงให้เห็นถึงภาวะสุขภาพอนามัยที่ถูกต้องตามสุขลักษณะขั้นพื้นฐานของครัวเรือน จะเห็นว่าการมีส่วนใช้อยู่ในเกณฑ์ที่สูงพอสมควร ทั้งนี้เพราะได้มีการใช้มาตรการบังคับให้ทุกบ้านที่ต้องการจดทะเบียนบ้านมีส่วนซึม

3.14 ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัย

บ้านที่อยู่อาศัยของครัวเรือนยากจนแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ บ้านไม้ชั้นเดียว บ้านก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว และบ้านไม้ 2 ชั้น สำหรับบ้านไม้ชั้นเดียวมี 2 ลักษณะคือได้สูงและติดพื้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วครัวเรือนยากจนจะอยู่อาศัยในบ้านที่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้สูงพื้นเป็นดินซึ่งเป็นลักษณะบ้านของชนบทไทยทั่วไป ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้สูงของบ้านได้ รองลงมาจะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวติดพื้นที่เป็นดิน (ตารางที่ 3.32) สำหรับวัสดุที่ใช้มุงหลังคาบ้าน ใช้สังกะสีมุงหลังคา ร้อยละ 81.1 ใช้กระเบื้องมุงหลังคา ร้อยละ 10.4 ที่เหลือใช้วัสดุจำพวกดักจากหรือแฝก (ตารางที่ 3.33)

ครัวเรือนยากจนทั้งหมดที่สำรวจมานี้มีบ้านอยู่อาศัยเป็นของตนเอง ร้อยละ 89.3 อาศัยผู้อื่นอยู่โดยไม่เสียค่าเช่า ร้อยละ 8.48 ที่เหลือสร้างอยู่เองในที่สาธารณะ (ตารางที่ 3.35)

3.15 การถือครองที่ดิน

ลักษณะการถือครองที่ดินของครัวเรือนยากจนแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง และที่ดินที่ผู้อื่นให้ใช้ทำประโยชน์ ซึ่งได้แก่ที่เช่าที่มีการจ่ายค่าตอบแทนอย่างชัดเจนและที่ดินที่ผู้อื่นให้ทำกินฟรี จากลักษณะการถือครองที่ดินดังกล่าวปรากฏว่ามีครัวเรือนยากจนเพียงร้อยละ 29.1 เท่านั้นที่มีที่ดินทำกินของตนเอง ครัวเรือนยากจนอีกร้อยละ 70.9 (ตารางที่ 3.37) ไม่มีที่ดินของตนเอง ดังนั้นครัวเรือนยากจนในกลุ่มที่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเองนี้จึงต้องประกอบอาชีพอื่น ซึ่งได้แก่ การรับจ้างทั่วไป แต่ก็อาจมีบางครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการเกษตรโดยอาศัยที่ดินของผู้อื่นให้ทำประโยชน์ด้วยการเช่าหรือ

ได้ทำประโยชน์ฟรี สำหรับกลุ่มของครัวเรือนยากจนที่มีที่ดินของตนเอง ปรากฏว่า ร้อยละ 9.0 ของครัวเรือนยากจนทั้งหมดมีที่ดินไม่เกิน 5 ไร่ ร้อยละ 5.1 ของครัวเรือนยากจนทั้งหมดมีที่ดินของตนเอง 6-10 ไร่ ส่วนอีกร้อยละ 7.9 ของครัวเรือนยากจนทั้งหมดมีที่ดินของตนเองประมาณ 11-20 ไร่ (ตารางที่ 3.37)

สำหรับครัวเรือนยากจนที่มีที่ดินของตนเองและมีที่ดินที่ผู้อื่นให้ใช้ประโยชน์นั้นเมื่อนำมาหาพื้นที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือนแล้วปรากฏว่า ครัวเรือนยากจนดังกล่าวมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 17.75 ไร่ต่อครัวเรือน เป็นที่ดินของตนเองเฉลี่ย 16.73 ไร่ และที่ดินที่ผู้อื่นให้ใช้ประโยชน์เฉลี่ย 1.02 ไร่ (ตารางที่ 3.36) แต่ถ้านำมาคำนวณหาพื้นที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือนยากจนทั้งหมดปรากฏว่า จะมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 8.12 ไร่ต่อครัวเรือนเท่านั้น

3.16 การเปลี่ยนแปลงจำนวนที่ดินถือครอง

การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินเป็นการเปรียบเทียบจำนวนที่ดินที่เคยถือครองมาก่อนในอดีตกับจำนวนที่ดินถือครองในปัจจุบัน ปรากฏว่า ครัวเรือนยากจนที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินที่ถือครองมีร้อยละ 80.2 ครัวเรือนที่เหลือมีการเปลี่ยนแปลงที่ดิน แต่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ที่ดินลดลงถึงร้อยละ 17.5 ส่วนครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินเพิ่มขึ้นมีเพียงร้อยละ 2.3 เท่านั้น ในจำนวนซึ่งมีที่ดินเพิ่มขึ้นนี้ส่วนใหญ่เป็นเพราะได้รับมรดกที่ดินจากพ่อแม่ แต่เป็นจำนวนพื้นที่เล็กน้อยโดยเฉลี่ย 6.31 ไร่ต่อครัวเรือน ส่วนพื้นที่ถือครองที่มีจำนวนลดลงนั้นโดยเฉลี่ยพื้นที่ลดลง 27.5 ไร่ต่อครัวเรือน (ตาราง 3.38) สาเหตุที่ทำให้ครัวเรือนมีที่ดินลดลงเป็นเพราะ ขายที่ดิน ร้อยละ 42.7 ใช้หนี้ ร้อยละ 22.1 ถูกโกงร้อยละ 2.9 (ตารางที่ 3.39)

3.17 การประกอบอาชีพการเกษตร

ครัวเรือนยากจนคัดค้านที่ประกอบอาชีพการเกษตรประกอบด้วย ครัวเรือนที่ทำการเกษตรบนที่ดินของตนเองและครัวเรือนที่ทำการเกษตรบนที่ดินของผู้อื่น ครัวเรือนประเภทหลังนั้นอาจจะใช้ประโยชน์บนที่ดินของผู้อื่นโดยการเช่าและมีการจ่ายค่าเช่าที่ดินอย่างชัดเจนในลักษณะของค่าเช่าทั้งที่เป็นตัวเงินและค่าเช่าที่เป็นผลผลิต หรือโดยการใช้ประโยชน์บนที่ดินซึ่งญาติพี่น้องให้ทำกินฟรี ในกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจพบว่า มีครัวเรือนที่ทำการเกษตรและมีค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 46.0 ของครัวเรือนทั้งหมด (ตารางที่ 3.40) ในจำนวนครัวเรือนเหล่านี้ บางครัวเรือนก็ทำการเกษตรเพื่อหารายได้เป็นอาชีพ แต่บางครัวเรือนทำการเกษตร โดยเฉพาะทำนาและเลี้ยงไก่ เพื่อเก็บผลผลิตไว้บริโภคเอง การเกษตรที่ทำมีทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์

3.17.1 การปลูกพืช

ข้าวคือพืชที่ครัวเรือนยากจนจำนวนมากปลูก โดยส่วนใหญ่เป็นข้าวเจ้า แต่ก็มีบางครัวเรือนที่ปลูกข้าวเหนียว จำนวนครัวเรือนยากจนที่ปลูกข้าวเจ้าคิดเป็นร้อยละ 43.8 ครัวเรือนปลูกข้าวเหนียวมีจำนวนร้อยละ 12.4 นอกจากมีการปลูกข้าวแล้ว ยังมีการปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ อีกเพราะบางพื้นที่ไม่

เหมาะสมที่จะปลูกข้าวได้ คราวเรือนที่ปลูกพืชไร่มีจำนวนมาก พืชไร่ที่ปลูกมากที่สุดคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง พริก ถั่วเหลือง และอื่นๆ (ตารางที่ 3.41) บางคราวเรือนก็ปลูกพืชไร่หลายชนิด

ผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตได้ เมื่อนำมาหาค่าเฉลี่ยผลผลิตต่อไร่ของพืชแต่ละชนิดแล้ว ปรากฏว่า ข้าวเปลือกเจ้ามีผลผลิตเฉลี่ย 497.6 กิโลกรัมต่อไร่ ข้าวเปลือกเหนียวผลผลิตเฉลี่ย 400.8 กิโลกรัมต่อไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ผลผลิตเฉลี่ย 772.1 กิโลกรัมต่อไร่ มันสำปะหลังผลผลิตเฉลี่ย 1,876.4 กิโลกรัมต่อไร่ พริกผลผลิตเฉลี่ย 178.1 กิโลกรัมต่อไร่ ถั่วเหลืองผลผลิตเฉลี่ย 179.6 กิโลกรัมต่อไร่ (ตารางที่ 3.42) ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ได้นี้นับว่าค่อนข้างต่ำ แต่บางชนิด เช่น ข้าวเจ้า ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าเฉลี่ยทั้งประเทศ เพราะรายงานของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรระบุว่าในปีการผลิต 2538/39 ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของการผลิตข้าวทั้งประเทศเท่ากับ 348 กิโลกรัมเท่านั้น

3.17.2 การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ของครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่แล้วเป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ประเภท ไก่ เป็ด ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ประเภทควายจะเป็นการเลี้ยงเพื่อการใช้งานเป็นหลัก ครัวเรือนยากจน ซึ่งมักจะมีการเลี้ยงไก่อีกมากกว่าสัตว์อื่นเพราะเลี้ยงง่าย ปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ และต้นทุนในการเลี้ยงต่ำ จำนวนครัวเรือนยากจนซึ่งเลี้ยงไก่ คิดเป็นร้อยละ 32.8 ของครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนที่มีการเลี้ยงเป็ด มีร้อยละ 10.4 (ตารางที่ 3.43) อย่างไรก็ตาม จำนวนสัตว์ที่เลี้ยงนั้นมีน้อยมาก ถ้านำมาคิดเฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมด ปรากฏว่า จำนวนไก่เฉลี่ย 4.7 ตัวต่อครัวเรือน เป็ดเฉลี่ย 1.5 ตัวต่อครัวเรือน (ตารางที่ 3.44)

สำหรับหมู วัวเนื้อ และวัวนม มีการเลี้ยงน้อยมาก และเป็นการเลี้ยงเพื่อขายโดยเฉพาะหมูและวัวเนื้อ ส่วนวัวนมเป็นการเลี้ยงเพื่อรีดนมขายโดยได้รับความช่วยเหลือทางด้านแม่พันธุ์ แต่เนื่องจากต้องลงทุนสูง ครัวเรือนยากจนจึงไม่ค่อยมีโอกาเลี้ยงทั้งๆ ที่ทำรายได้ให้แก่ครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นจากการสำรวจจึงพบว่ามีครัวเรือนยากจนเลี้ยงวัวนมประมาณร้อยละ 1.7 เท่านั้น

3.18 รายได้และแหล่งที่มาของรายได้

การวิเคราะห์รายได้และรายจ่าย อาจทำได้ 2 วิธี คือ วิธีแรก วิเคราะห์จากข้อมูลรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนโดยไม่แยกแยะว่าครัวเรือนมีอาชีพหลักคือการทำการเกษตรหรือการรับจ้าง กับวิธีที่สองคือ วิเคราะห์จากข้อมูลรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนโดยแยกกลุ่มครัวเรือนเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครัวเรือนเกษตรและกลุ่มครัวเรือนที่ไม่ทำเกษตร ในข้อ 18 ข้อ 19 และข้อ 20 จะวิเคราะห์โดยใช้วิธีแรก ส่วนการวิเคราะห์โดยวิธีที่สองอยู่ในข้อ 21

ถ้าวิเคราะห์แบบรวมกลุ่มครัวเรือนทั้ง 354 ครัวเรือน จะพบว่าครัวเรือนมีรายได้ 2 ประเภท คือ รายได้จากการเกษตร และรายได้นอกการเกษตร ปรากฏว่า ครัวเรือนยากจนพึ่งพารายได้นอกการเกษตรเป็นหลัก โดยรายได้นอกการเกษตรมีสัดส่วนถึงร้อยละ 74.6 ของรายได้รวมทั้งหมด ในขณะที่รายได้จาก

การเกษตรมีเพียงร้อยละ 25.4 ทั้งนี้เนื่องจากมีจำนวนครัวเรือนเพียงร้อยละ 46.1 ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพ ในขณะที่มีจำนวนครัวเรือนถึงร้อยละ 53.9 ประกอบอาชีพอื่นเป็นอาชีพหลัก (ตารางที่ 3.45)

รายได้นอกการเกษตรส่วนใหญ่มาจากการรับจ้าง ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 88.4 ของรายได้นอกเกษตรทั้งหมด รายได้นอกการเกษตรรองลงมาคือรายได้จากสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานที่อื่นแล้วส่งเงินกลับมาให้ซึ่งมีประมาณร้อยละ 5.9 ส่วนรายได้จากการเกษตรส่วนใหญ่จะมาจากการเลี้ยงสัตว์ การปลูกข้าว และการปลูกมันสำปะหลัง โดยมีสัดส่วนร้อยละ 24.9 ร้อยละ 20.5 และร้อยละ 17.2 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.45)

เมื่อรวมรายได้ทั้งจากการเกษตรและนอกการเกษตรแล้วพบว่ารายได้เฉลี่ยเท่ากับ 48,614 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือเดือนละ 4,051 บาทต่อเดือน จากการสำรวจยังพบอีกว่า มีครัวเรือนถึงร้อยละ 63.3 ที่มีรายได้ต่ำกว่า 50,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เกิน 20,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี มีร้อยละ 20.6

3.19 รายจ่ายและประเภทของรายจ่าย

รายจ่ายของครัวเรือนแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ รายจ่ายในการเกษตร ซึ่งเป็นรายจ่ายหรือต้นทุนที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรทุกชนิด รวมถึงการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ และรายจ่ายในการครองชีพซึ่งเป็นรายจ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือนที่ไม่เกี่ยวกับการทำเกษตร

จากการสำรวจพบว่า รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 38,890 บาทต่อปี (ตารางที่ 3.47) โดยเป็นรายจ่ายในการครองชีพถึงร้อยละ 81.2 อีกร้อยละ 18.8 เป็นรายจ่ายในการเกษตร สำหรับรายจ่ายในการครองชีพ รายจ่ายอันดับต้นของครัวเรือน คือรายจ่ายเกี่ยวกับค่าอาหาร ซึ่งมีสูงถึงร้อยละ 40.7 อันดับถัดไปคือ ค่าซื้อข้าว ซึ่งใช้จ่ายร้อยละ 15.9 ส่วนรายจ่ายในการเกษตรที่เป็นเงินค่อนข้างสูงคือค่าอาหารสัตว์และพันธุ์พืช ค่าจ้างบริการเครื่องจักร และค่าจ้างแรงงานคน โดยมีจำนวนร้อยละ 17.3 ร้อยละ 15.5 และร้อยละ 13.9 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.50 และ 3.51)

สำหรับการกระจายของรายจ่ายแสดงไว้ในตารางที่ 3.48 ซึ่งครัวเรือนส่วนใหญ่คือร้อยละ 75.9 มีรายจ่ายไม่เกิน 50,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี บางครัวเรือนมีรายจ่ายต่ำมากเนื่องจากมีบุตรหลาน เพื่อนบ้าน หรือวัดคอยอุปการะนำอาหารมาให้บริโภค และบางครัวเรือนออกหาอาหารตามแหล่งอาหารธรรมชาติ เช่น อ่างเก็บน้ำ ป่า เขา ได้เอง รายจ่ายที่ต้องจ่ายจริงจึงไม่สูงนัก แต่ก็แสดงให้เห็นคุณภาพชีวิตที่ค่อนข้างลำบาก

3.20 รายได้สุทธิ

เมื่อนำรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนมาหักลบกัน พบว่ารายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 9,724 บาทต่อปี (ตารางที่ 3.47) ซึ่งแสดงว่าโดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนยากจนมีรายได้มากกว่ารายจ่าย การที่รายได้เหลือสุทธินี้ เกิดขึ้นเพราะมีบางครัวเรือนที่รายได้สูงมาก มีความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ในหมู่

ครัวเรือนยากจนคัดค้าน เมื่อพิจารณารายได้และรายจ่ายเป็นรายครัวเรือน พบว่าครัวเรือนที่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้มีถึงร้อยละ 35.6 (ตารางที่ 3.49) ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิตั้งแต่ 10,000 บาทต่อปีลงไป โดยไม่นับครัวเรือนที่รายได้ติดลบ จะมีประมาณร้อยละ 22.5 ครัวเรือนเหล่านี้คือครัวเรือนที่มีความเสี่ยงต่อการที่จะต้องมีการหนี้สิน

3.21 รายได้และรายจ่ายเมื่อพิจารณาแยกกลุ่มครัวเรือน

ข้อมูลรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเป็นข้อมูลที่ตัวแทนครัวเรือนแจ้งผู้สำรวจจากความทรงจำ จึงเป็นตัวเลขประมาณการของรายได้และรายจ่ายในช่วง 1 ปีก่อนเวลาที่สำรวจ การนำไปใช้และการค้นหาข้อขัดแย้งจากตัวเลขรายได้-รายจ่ายจึงทำได้จำกัด

เพื่อให้เห็นภาพรายได้และรายจ่ายที่ชัดเจน ได้แบ่งครัวเรือนออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มครัวเรือนที่ทำการเกษตรซึ่งรวมเฉพาะครัวเรือนที่มีการแจ้งรายจ่ายเกี่ยวกับการเกษตร และกลุ่มครัวเรือนที่ไม่ทำการเกษตรซึ่งรวมครัวเรือนที่รับจ้างเป็นอาชีพหลักและครัวเรือนที่ทำอาชีพอื่นเป็นอาชีพหลัก ถึงแม้จะแบ่งเช่นนี้ แต่ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มก็จะมีรายได้จาก 3 แหล่งเหมือนกัน คือรายได้จากการเกษตร รายได้นอกเกษตร (เช่นมีลูกหลานส่งให้ หรือหาของป่า เมาถ่าน) และรายได้จากการรับจ้าง ทั้งนี้เพราะสมาชิกในครัวเรือนต้องดิ้นรนหางานจึงมีการทำอาชีพรองในหลายครัวเรือน

ลักษณะสำคัญของการใช้จ่ายและเงินรายได้ ดังนี้

1) กลุ่มที่ทำการเกษตรมีรายได้เฉลี่ยจากการเกษตรไม่มากกว่ารายได้จากการรับจ้างเท่าใดนัก ทำให้เห็นได้ว่าอาชีพทำการเกษตรไม่ได้ช่วยให้ครัวเรือนที่ทำการเกษตรแตกต่างกับครัวเรือนที่รับจ้างมากมายในเชิงรายได้ ทั้งนี้เพราะการเกษตรในปัจจุบันมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูงมากแต่ราคาสินค้าเกษตรก็ไม่ได้สูงมากขึ้น นอกจากนี้ ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มก็มีความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนในดวงแถม กลุ่มที่ทำการเกษตรมีความเสี่ยงในเรื่องที่ผลผลิตไม่แน่นอนและอาจเสียหายจากภัยธรรมชาติ ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้ทำการเกษตรก็จะไม่มีความแน่นอนในเรื่องการจ้างงาน อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนที่รับจ้างได้แสดงความเห็นกับผู้สำรวจว่าถ้าได้ทำการเกษตรจะทำให้ฐานะทางการเงินมั่นคงขึ้น ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าการมีโอกาทำการเกษตร จึงยังเป็นสิ่งที่ครัวเรือนชนบทปรารถนา มากกว่าการรับจ้างที่ไม่แน่นอน

2) รายจ่ายในการครองชีพของครัวเรือนที่ทำการเกษตรมีแนวโน้มที่จะสูงกว่ารายจ่ายในการครองชีพของกลุ่มครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่แสดงว่าครัวเรือนเกษตรมีรายได้รวมจากทุกแหล่งโดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการเกษตร เมื่อมีรายได้มากก็จะจ่ายมาก ซึ่งในการสำรวจภาคสนามจะเห็นได้ชัดว่าครัวเรือนที่รับจ้างมีคุณภาพของการครองชีพที่ด้อยกว่า เพราะการที่ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัดและรู้ตัวว่าอาจจะต้องมีเงินออมบ้างเพราะหากขาดเงินในช่วงใดก็จะมีแหล่งเงินกู้ที่จะหาเงินมาชดเชย หรือหากมีใครให้กู้ก็ต้องเสียดอกเบี้ยสูงเพราะไม่มีที่ดินเป็นหลักประกัน

3) ไม่ว่าจะคำนวณรายได้-รายจ่ายโดยแยกกลุ่ม หรือคำนวณโดยเฉลี่ยทุกครัวเรือน ปรากฏว่าโดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนมีเงินเหลือบ้าง จะมีกลุ่มครัวเรือนทำการเกษตรในกาญจนบุรีเท่านั้นที่รายได้น้อยกว่ารายจ่าย

4) ถ้าวิเคราะห์เงินได้สุทธิร่วมกับภาวะหนี้สินในข้อที่ 22 ก็จะทำให้เห็นว่าเงินได้สุทธิแทนที่จะเป็นเงินออมของครัวเรือน ก็จะกลายเป็นเงินที่ครัวเรือนต้องนำไปใช้หนี้จนหมด ในขณะที่เงินได้สุทธิมีจำนวนเฉลี่ย 6,572 บาทต่อครัวเรือนสำหรับกลุ่มทำการเกษตร และจำนวนเฉลี่ย 12,224 บาทต่อครัวเรือนสำหรับครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการเกษตร แต่โดยเฉลี่ยครัวเรือนยากจนมีหนี้ค้างจ่าย ณ วันที่สำรวจจำนวน 15,648.16 บาทต่อครัวเรือน แม้จะมีครัวเรือนที่ไม่เป็นหนี้ร้อยละ 35.9 แต่ก็พอจะเห็นได้ว่าภาวะหนี้สินคือตัวบั่นทอนความสามารถของครัวเรือนที่จะสะสมเงินออมสำหรับอนาคต

3.22 ภาวะหนี้สิน

ภาวะหนี้สิน ณ วันที่สำรวจ สรุปได้ว่า ครัวเรือนร้อยละ 64.1 มีหนี้สินติดค้างอยู่ โดยปริมาณหนี้สิน ณ วันที่สำรวจเฉลี่ยเท่ากับ 15,648.16 บาทต่อครัวเรือน หนี้สินดังกล่าวมีที่มาจากหลายแหล่ง (ตารางที่ 3.52, 3.53 และ 3.54) แต่แหล่งที่มีจำนวนครัวเรือนเป็นหนี้มากที่สุดคือพ่อค้า แสดงว่าพ่อค้าก็ยังคงเป็นแหล่งที่ครัวเรือนยากจนจำนวนมากเข้าหาเพื่อกู้เงิน โดยจำนวนครัวเรือนที่กู้เงินจากพ่อค้ามีถึงร้อยละ 17.8 ของครัวเรือนทั้งหมด รองลงไปคือเพื่อนบ้าน โดยจำนวนครัวเรือนที่กู้เงินจากเพื่อนบ้านคิดเป็นร้อยละ 15.0 ของครัวเรือนทั้งหมด ในขณะที่ร้อยละ 14.1 ของครัวเรือนทั้งหมดใช้บริการเงินกู้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

แต่เจ้าหน้าที่สำคัญถ้าวัดด้วยจำนวนเงินที่เป็นหนี้คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เพราะยอดหนี้ที่ครัวเรือนค้างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากถึงร้อยละ 42.3 ของหนี้ค้างชำระจากทุกแหล่ง ที่เหลือก็เป็นหนี้ธนาคารพาณิชย์อื่น สหกรณ์ต่างๆ พ่อค้า และญาติ ตามลำดับ

ครัวเรือนที่สำรวจมีสองกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักและกลุ่มที่ไม่ได้ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก กลุ่มที่ไม่ได้ทำเกษตรเป็นอาชีพหลักได้รับจ้างทั่วไป มักจะใช้เงินเท่าที่หาได้ แต่กลุ่มที่ทำเกษตรมีความต้องการเงินเพื่อลงทุนด้วย นอกจากนี้ เป็นกลุ่มที่มีที่ดิน แหล่งเงินกู้จึงมักจะยินดีให้กู้ กลุ่มครัวเรือนที่ทำการเกษตรจึงเป็นกลุ่มที่เป็นหนี้มากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ทำอาชีพเกษตรเป็นหลัก จากการสำรวจพบว่าเงินที่ครัวเรือนกู้ขึ้นโดยเฉลี่ยเป็นเงินกู้ที่ใช้เพื่อการเกษตรร้อยละ 59.8 และเป็นเงินกู้ที่ใช้สำหรับการเกษตรร้อยละ 40.2 (ตารางที่ 3.59)

3.23 การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

สมาชิกของครัวเรือนยากจนมีการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ น้อยมาก เนื่องจากความฐานะทางเศรษฐกิจที่ลำบาก ต้องใช้เวลาเสาะหางานเพื่อนำมาใช้จួយวันต่อวัน เป็นการหาเช้ากินค่ำ และบางวันก็ไม่มีรายได้ทำให้ขาดความมั่นใจในการเข้ากลุ่มต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้นครัวเรือนใดที่ไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง

ก็ทำให้หมดโอกาสที่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเงิน จากการสำรวจพบว่า มีสมาชิกครัวเรือนยากจนเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน และกลุ่มลูกค้า ข.ก.ส จำนวนเพียงร้อยละ 16.4 ร้อยละ 15.0 และร้อยละ 10.5 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มอื่น ๆ มีผู้เข้าร่วมในสัดส่วนเพียงเล็กน้อย คือต่ำกว่าร้อยละ 10 ทั้งสิ้น (ตารางที่ 3.60)

3.24. ความช่วยเหลือที่ได้รับ

เพื่อศึกษาว่าครัวเรือนยากจนได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อใด จึงได้สอบถามเกี่ยวกับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่ครัวเรือนเหล่านี้ได้รับ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.24.1 การอบรมวิชาชีพ

กล่าวได้ว่าครัวเรือนยากจนเกือบจะไม่ได้รับการอบรมวิชาชีพในด้านต่าง ๆ เลย ดังจะเห็นว่าครัวเรือนถึงร้อยละ 91.0 ที่ไม่เคยได้รับการอบรมวิชาชีพใด ๆ เลย และครัวเรือนที่เคยอบรมส่วนใหญ่ก็เคยอบรมเพียงวิชาชีพเดียวเท่านั้น (ตารางที่ 3.61) ซึ่งหลักสูตรวิชาชีพต่าง ๆ ได้แก่การตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์ ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย การทำอาหารและขนม ตลอดจนการทำไร่สวนผสม

3.24.2 การได้รับเงินช่วยเหลือ

ครัวเรือนยากจนร้อยละ 96.9 ไม่เคยได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากหน่วยงานของรัฐ (ตารางที่ 3.62)

3.24.3 การได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์การเกษตร

ครัวเรือนยากจนเกือบทั้งหมดคือร้อยละ 98.0 ไม่เคยได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์การเกษตร ครัวเรือนที่เคยได้รับมีเพียงร้อยละ 2.0 เท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (ตารางที่ 3.63)

3.24.4 การได้รับคำแนะนำในการประกอบอาชีพ

มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 16.1 เท่านั้นที่เคยได้รับคำแนะนำในการประกอบอาชีพ อีกร้อยละ 83.9 ไม่เคยได้รับคำแนะนำเลย (ตารางที่ 3.64) คำแนะนำต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นคำแนะนำในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ซึ่งได้จากหน่วยงานของรัฐ

3.24.5 การทำบัตรประกันสุขภาพ

การทำบัตรประกันสุขภาพเป็นเรื่องเดียวที่ครัวเรือนยากจนได้รับความช่วยเหลือจากรัฐมากที่สุด โดยครัวเรือนประมาณร้อยละ 59.0 มีบัตรประกันสุขภาพ (ตารางที่ 3.65) ครัวเรือนที่ไม่มีบัตรประกันสุขภาพ ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 41.0 ให้เหตุผลที่ไม่มีบัตรดังกล่าวว่ายังไม่มีเงิน อยู่ห่างไกลจากสถานีอนามัยหรือโรงพยาบาล และบางรายไม่ทราบว่ามีการทำบัตรประกันสุขภาพ โครงการทำบัตรประกันสุขภาพนี้เป็นเรื่องที่ประชาชนในชนบทให้ความสนใจมาก เป็นเรื่องที่รัฐควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงโดยเฉพาะครัวเรือนยากจนควรจะมีบัตรประกันสุขภาพให้ครบทุกครัวเรือน

จากการวิเคราะห์ข้างต้น สรุปได้ว่า ครัวเรือนยากจนเกือบจะไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากรัฐเลย สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะนโยบายรัฐยังไม่เจาะลงไปถึงผู้ยากจนดักดาน นโยบายส่วนใหญ่เป็น

นโยบายกว้าง ๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือในระดับมหภาคและหวังว่ากลไกตลาดจะส่งผ่านผลประโยชน์ไปสู่ประชาชนในชนบท แต่ในทางเป็นจริง ผลประโยชน์ไปไม่ถึงผู้ยากจน

3.25 ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ปัจจัยพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตในที่นี้จะพิจารณา 4 ปัจจัย คือ ถนน น้ำดื่ม น้ำใช้ และไฟฟ้า โดยพิจารณาว่าครัวเรือนยากจนได้รับประโยชน์หรือความสะดวกจากปัจจัยทั้ง 4 ชนิด มากน้อยเพียงใด ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3.25.1 ถนน

ถนนที่พิจารณาในที่นี้หมายถึงถนนที่สามารถใช้งานได้ทุกฤดูกาล สามารถเชื่อมต่อไปยังอำเภอและจังหวัดได้สะดวก ผลการศึกษาสรุปได้ว่าครัวเรือนยากจนได้รับความสะดวกในเรื่องถนนคือพอสมควร โดยครัวเรือนประมาณร้อยละ 49.7 ของครัวเรือนทั้งหมดตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างถนนไม่เกิน 100 เมตร (ตารางที่ 3.66) ส่วนครัวเรือนที่อยู่ห่างจากถนนเกินกว่า 1 กิโลเมตรที่มีประมาณร้อยละ 15.8 นั้น เป็นเพราะได้ปลูกสร้างบ้านเรือนในที่ดินที่ทำการเกษตรของตนเอง ไม่สามารถหาซื้อที่ดินในแหล่งชุมชนหรือใกล้ถนนได้โดยเฉพาะครัวเรือนเกิดใหม่ บางครัวเรือนตั้งอยู่ตามป่าเขาซึ่งห่างไกลจากเส้นทางคมนาคมสายหลัก

3.25.2 น้ำดื่ม

ครัวเรือนยากจนจำนวนร้อยละ 74.0 ของครัวเรือนทั้งหมด ดื่มน้ำฝนที่เก็บไว้ ส่วนอีกร้อยละ 11.9 ดื่มน้ำประปาหมู่บ้าน ครัวเรือนที่เหลือจะใช้บ่อน้ำดินและบ่อน้ำบาดาล ระบบน้ำประปาชนบทยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร และการจัดสร้างยังไม่เป็นระบบ ขึ้นอยู่กับหน่วยงานรัฐหน่วยใดพร้อมก่อนก็สร้างให้ก่อน แต่ไม่มีการรวบรวมทรัพยากรให้มากพอที่จะสร้างให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ (ตาราง 3.67)

3.25.3 น้ำใช้

ครัวเรือนต่าง ๆ สามารถหาน้ำใช้ได้ตลอดช่วงฤดูแล้ง แต่ยังขาดความสะดวกเพราะการทำน้ำประปาหมู่บ้านยังไม่ทั่วถึง โดยมีครัวเรือน ร้อยละ 40.1 ที่สามารถใช้น้ำประปาได้ ที่เหลือต้องใช้น้ำจากบ่อน้ำบาดาล บ่อน้ำดิน และแหล่งน้ำอื่น ๆ ตามธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง สระ (ตารางที่ 3.68) การพัฒนาแหล่งน้ำในหมู่บ้านเพื่อนำมาทำน้ำประปาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำต่อไป เพื่อให้ความเป็นอยู่ของชาวชนบทไม่ห่างไกลจากชาวเมืองมากเกินไป

3.25.4 ไฟฟ้า

ครัวเรือนยากจนร้อยละ 82.2 ได้รับความสะดวกในการมีไฟฟ้าใช้ คงมีบางครัวเรือนจำนวนร้อยละ 17.8 ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ เนื่องจากตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากชุมชนใหญ่ของหมู่บ้าน (ตารางที่ 3.69)

3.26 การรับทราบข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชน

การรับทราบข้อมูลข่าวสารในที่นี้หมายถึง การรับทราบข้อมูลข่าวสารประจำวันของหัวหน้าครัวเรือนโดยผ่านสื่อมวลชนประเภทใดประเภทหนึ่งใน 3 ประเภท คือ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ซึ่งพบว่าโทรทัศน์มีบทบาทมากที่สุด รองลงมาคือวิทยุ ส่วนหนังสือพิมพ์แทบจะไม่มีบทบาทเลยในการให้ข้อมูลข่าวสาร เพราะหัวหน้าครัวเรือนประมาณร้อยละ 38.0 จะดูโทรทัศน์เพียงอย่างเดียว หัวหน้าครัวเรือนที่ใช้สื่อพร้อมกัน 2 ชนิด คือวิทยุและโทรทัศน์มีถึงร้อยละ 24.1 และเป็นที่น่าสนใจว่า หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่ใช้สื่อสารใด ๆ เลยมีจำนวนเกือบถึง 1 ใน 5 ของครัวเรือนทั้งหมดหรือประมาณร้อยละ 18.1 (ตารางที่ 3.70)

3.27 การใช้เวลารว่าง

จากการที่ครัวเรือนยากจนมีวันทำงานต่อปีค่อนข้างน้อย จึงมีเวลารว่างจากการประกอบอาชีพมาก จากการศึกษาการใช้เวลารว่างของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า กิจกรรมสำคัญ 3 ประการที่หัวหน้าครัวเรือนปฏิบัติเมื่อมีเวลารว่าง จากมากไปหาน้อย คือ การออกไปหาอาหารตามธรรมชาติ การพักผ่อนไม่ทำอะไร และการทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ดูแลความสะอาดบ้าน พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน โดยคิดเป็นร้อยละ 29.2 ร้อยละ 27.5 และร้อยละ 21.5 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.71)

3.28 ความรู้สึกเกี่ยวกับความยากจน

หัวหน้าครัวเรือนประมาณร้อยละ 20.2 รู้สึกว่าครัวเรือนยากจนมาประมาณ 6-10 ปี แต่หัวหน้าครัวเรือนที่เห็นว่าตนเองยากจนมากกว่า 15 ปี มีถึงร้อยละ 46.3 และในจำนวนนี้มีอยู่ 4 คนที่เห็นว่าจนมานานกว่า 50 ปี (ตารางที่ 3.72) แสดงว่าครัวเรือนเหล่านี้จัดระดับตนเองว่าเป็นครัวเรือนยากจนมานาน ความยากจนไม่ได้เกิดขึ้นเพราะวิกฤตเศรษฐกิจ แต่เป็นความยากจนพื้นฐาน

หัวหน้าครัวเรือนมีความเห็นที่แตกต่างกันในด้านสาเหตุของความยากจน เท่าที่รวบรวมได้มีถึง 17 สาเหตุ (ตารางที่ 3.74) โดยสาเหตุที่สำคัญ 5 อันดับแรกคือ (1) ไม่มีที่ดินทำกิน (2) อาชีพที่ทำมีรายได้ต่ำและรายได้ไม่แน่นอน (3) ขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ (4) ไม่มีมรดกหรือบิดามารดาไม่มีมรดกให้ (5) สมาชิกในครัวเรือนมีมากหรือมีลูกมาก

เมื่อถูกถามว่าจะพ้นความจนได้หรือไม่ หัวหน้าครัวเรือนประมาณร้อยละ 57.8 ตอบว่าได้ (ตารางที่ 3.73) แต่เมื่อถามว่าจะต้องทำอะไรในอีก 2-3 ปีข้างหน้าเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจน ปรากฏว่าร้อยละ 52.3 ตอบว่าไม่ทราบหนทางที่จะทำให้ดีขึ้น (ตารางที่ 3.75) ส่วนที่เหลือได้ให้ความเห็นไว้หลายประการว่าชีวิตจะดีขึ้นถ้าเกิดสิ่งต่อไปนี้ขึ้น

- สมาชิกในครัวเรือนช่วยกันทำงาน
- มีหน่วยงานช่วยเหลือ
- ขยันทำงานหรือหางานให้มากขึ้น

- ได้ซื้อที่ดินทำการเกษตร
- ผลผลิตการเกษตรราคาสูงขึ้น

3.29 ปัญหาของครัวเรือนยากจน

ครัวเรือนยากจนได้ระบุปัญหาตามความรู้สึกรู้สึกของตนเองสรุปได้ดังนี้

3.29.1 ปัญหาทั่วไป ปัญหาทั่วไปเรียงตามลำดับตามที่ครัวเรือนส่วนใหญ่ให้ความเห็น มีดังนี้

- (1) รายได้น้อย
- (2) ไม่มีงานทำหรืองานไม่มั่นคง
- (3) ปัญหาสุขภาพ
- (4) หนี้สินมาก
- (5) ไม่มีเงินทุน
- (6) ไม่มีที่ดินของตนเอง

สำหรับปัญหาอื่น ๆ นอกจากนี้ ระบุอยู่ใน ตารางที่ 3.76

3.29.2 ปัญหาในการทำเกษตร

เนื่องจากมีครัวเรือนยากจนจำนวนมากที่ทำเกษตร ครัวเรือนเหล่านี้จึงได้ระบุปัญหาในการทำเกษตรที่สำคัญเรียงลำดับ 7 ลำดับแรก คือ (ตารางที่ 3.77)

- (1) ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร หรือฝนแล้ง
- (2) ขาดเงินทุนในการประกอบการเกษตร
- (3) ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง
- (4) ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ
- (5) ปัจจัยการผลิตราคาสูง
- (6) ศัตรูพืชรบกวน
- (7) ราคาผลผลิตตกต่ำและไม่แน่นอน

3.30 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ในข้อนี้จะได้วิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนและประชากรในวัยทำงาน โดยพิจารณาในด้านระดับการศึกษา เพศ อาชีพ สถานที่ทำงานรับจ้าง โดยสรุปได้ดังนี้

3.30.1 ระดับการศึกษา

ในจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 354 ครัวเรือน ร้อยละ 72.8 ของครัวเรือนเหล่านี้มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ชาย หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่คือร้อยละ 75.5 (ตารางที่ 3.78) มีการศึกษาเพียงประถมศึกษา และร้อยละ 21.2 ไม่ได้รับการศึกษา โดยสัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้หญิงและไม่มีการศึกษาจะสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้ชายและไม่มีการศึกษา

สำหรับประชากรวัยแรงงานทั่วไป มีจำนวนเพศหญิงมากกว่าเพศชายเล็กน้อย โดยในกลุ่มผู้หญิง จะมีสัดส่วนของผู้ที่ไม่มีการศึกษาสูงกว่าผู้ชายค่อนข้างมาก เพศหญิงจะได้รับการศึกษาน้อยกว่าเพศชายไม่ว่าจะพิจารณาในระดับประชากรในวัยแรงงานและระดับหัวน้ำครัวเรือน ประชากรในวัยแรงงานจบการศึกษาระดับประถมถึงร้อยละ 75.7 (ตารางที่ 3.83) แต่ในครัวเรือนที่เลือกสัมภาษณ์ปรากฏว่ามีผู้จบปริญญาตรี 2 คนเป็นผู้หญิง

3.30.2 อาชีพหลัก

หัวน้ำครัวเรือนร้อยละ 56.2 ทำอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก โดยหัวน้ำครัวเรือนที่เป็นเพศหญิงจะทำงานรับจ้างมากกว่าหัวน้ำครัวเรือนเพศชาย (ตารางที่ 3.79) อาชีพสำคัญถัดลงไปคือหัวน้ำครัวเรือนทำกิจการเกษตร โดยมีสัดส่วนร้อยละ 35.3 เมื่อถามถึงอาชีพรอง มีหัวน้ำครัวเรือนร้อยละ 60.7 ที่ไม่มีอาชีพรอง แต่การรับจ้างทั่วไปก็ยังคงเป็นอาชีพรองที่สำคัญของหัวน้ำครัวเรือนถึงร้อยละ 24.0 โดยธรรมชาติและสภาพแวดล้อมในชนบท การรับจ้างทั่วไปหมายถึงการรับจ้างเกี่ยวกับการเกษตรเป็นหลัก เช่น การเก็บเกี่ยวพืชผล การปรับพื้นที่ การถางหญ้า

เมื่อพิจารณาประชากรในวัยแรงงานทั้งถิ่น พบว่า อาชีพหลักที่สำคัญคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป โดยที่เพศชายมีอาชีพรับจ้างมากกว่าเพศหญิงถึงร้อยละ 10 คือเพศชายมีอาชีพรับจ้างคิดเป็นร้อยละ 60.3 ของจำนวนประชากรเพศชายทั้งหมด และเพศหญิงมีอาชีพรับจ้างร้อยละ 49.1 ของจำนวนประชากรเพศชายทั้งหมด ส่วนอาชีพสำคัญรองลงไปคือการเกษตรซึ่งประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานเพศชายมีร้อยละ 32.5 และเพศหญิงร้อยละ 32.7 ที่ทำอาชีพเกษตร สำหรับประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานแต่ไม่มีอาชีพจะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือเป็นเพศหญิงร้อยละ 14.5 แต่เป็นเพศชายเพียงร้อยละ 5.5 เนื่องจากเพศชายสามารถออกไปหางานทำตามท้องถิ่นที่ห่างไกลได้ รวมทั้งค่านิยมในการจ้างแรงงานที่ต้องการแรงงานชายมากกว่าแรงงานหญิง ดังนั้น ในหมู่ครัวเรือนยากจน อาชีพหลักจะแตกต่างกันตามเพศด้วย

3.30.3 ประเภทของงานรับจ้าง

ในกลุ่มหัวน้ำครัวเรือนเพศชายที่ทำงานรับจ้าง ร้อยละ 75.0 รับจ้างในการเกษตร ส่วนในกลุ่มหัวน้ำครัวเรือนเพศหญิง ร้อยละ 81.5 รับจ้างในการเกษตร งานรับจ้างประเภทนี้ไม่แน่นอนและไม่ได้มีให้ทำตลอดปี แสดงถึงความไม่มั่นคงในแง่รายได้ของหัวน้ำครัวเรือนที่ควรจะต้องเป็นผู้นำของครัวเรือน งานรับจ้างที่ทำกันมากลำดับต่อไปคือรับจ้างในงานก่อสร้าง (ตารางที่ 3.81)

เมื่อพิจารณาประชากรในวัยแรงงานทั้งหมด ผู้มีอาชีพรับจ้างถึงร้อยละ 74.5 ทำงานรับจ้างในภาคเกษตร รองลงไปคืองานก่อสร้าง ในกลุ่มแรงงานกลุ่มนี้ เพศชายกับเพศหญิงจะทำงานรับจ้างในภาคเกษตรในสัดส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก แต่ถ้าเป็นงานก่อสร้าง จะมีสัดส่วนของผู้หญิงน้อยกว่า (ตารางที่ 3.85)

3.30.4 สถานที่ทำงานรับจ้าง

จำนวนหัวน้ำครัวเรือนที่ทำงานรับจ้างในจังหวัดภูมิธำเนามีมากถึงร้อยละ 95.2 โดยไม่เลือกว่าจะเป็นเพศชายหรือหญิง (ตารางที่ 3.82) ส่วนประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานจะทำงานรับจ้างใน

จังหวัดของตนเองเกือบทั้งหมด การออกไปทำงานรับจ้างต่างจังหวัดมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 8.0 และแรงงานทั้งเพศชายและเพศหญิงไม่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนในการเลือกสถานที่ทำงานรับจ้าง

3.30.5 การเคลื่อนย้ายแรงงาน

ประชากรที่เคลื่อนย้ายออกนอกหมู่บ้านมีไม่มากนัก ในจำนวนที่ย้ายออกไป จะย้ายไปอยู่ต่างหมู่บ้านแต่ยังคงอยู่ในจังหวัดเดียวกันประมาณร้อยละ 58 และไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างแรงงานเพศชายและแรงงานเพศหญิง เมื่อย้ายออกนอกหมู่บ้านแล้ว สำหรับเพศชายจะประกอบอาชีพรับจ้างในภาครัฐมากกว่าเพศหญิง เพราะเพศหญิงจะรับจ้างเอกชนทั่วไปมากกว่า (ตารางที่ 3.88)

3.31 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้ รายจ่าย และหนี้สิน

3.31.1 ความแปรปรวนของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน จำแนกตามขนาดถือครองที่ดินของตนเอง

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ได้แก่รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม ตามขนาดถือครองที่ดินของตนเอง คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีที่ดินของตนเอง

กลุ่มที่ 2 มีที่ดินเป็นของตนเอง 1-5 ไร่

กลุ่มที่ 3 มีที่ดินเป็นของตนเอง 6-10 ไร่

กลุ่มที่ 4 มีที่ดินเป็นของตนเอง 11-20 ไร่

กลุ่มที่ 5 มีที่ดินเป็นของตนเอง มากกว่า 20 ไร่

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.92 สรุปได้ว่า ครัวเรือนที่มีขนาดถือครอง ที่ดินของตนเองทั้ง 5 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่รายได้ของครัวเรือนแตกต่างกัน ($p < 0.01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลังปรากฏว่า ครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเอง มากกว่า 20 ไร่ มีรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ทุกกลุ่ม ($p < 0.05$) ขณะที่กลุ่มที่ 1 ถึงกลุ่มที่ 4 มีรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนไม่แตกต่างกัน ($p < 0.05$) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะครัวเรือนตัวอย่างเป็นครัวเรือนยากจนขาดแคลนเงินทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งทำให้การเพิ่มปริมาณการผลิตเมื่อทำการเกษตร ต้องขึ้นอยู่กับ การเพิ่มขนาดพื้นที่เกษตรกรรมมากกว่าการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต นอกจากรายได้จากภาคเกษตรแล้ว ครัวเรือนยากจนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมักจะมีการประกอบอาชีพรอง โดยการรับจ้างทั่วไปด้วย แต่รายได้จากการรับจ้างก็ไม่มากนัก เนื่องจากการจ้างงานมีน้อยและเป็นการจ้างงานตามฤดูกาล รายได้ของครัวเรือนที่มีขนาดการถือครองที่ดินมากกว่า 20 ไร่ จึงมีรายได้แตกต่างจากกลุ่มซึ่งมีที่ดินน้อยกว่าหรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

3.31.2 ความแปรปรวนของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน จำแนกตามขนาดของครัวเรือน

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม ตามขนาดของครัวเรือน คือ

กลุ่มที่ 1 มีสมาชิกของครัวเรือน 1-3 คน

กลุ่มที่ 2 มีสมาชิกของครัวเรือน 4-6 คน

กลุ่มที่ 3 มีสมาชิกของครัวเรือน ตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.93 สรุปได้ว่า ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนขนาดต่างๆ กันทั้ง 3 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่มที่มีรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนแตกต่างกัน ($p < .01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลัง ปรากฏว่า ขนาดของครัวเรือนที่มีสมาชิกไม่เกิน 3 คน มีรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ อีก 2 กลุ่ม ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มหลังนี้มีรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนไม่แตกต่างกัน ($p < .05$) ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าสมาชิกในครัวเรือนยากจนจะต้องช่วยกันทำงานเพื่อหารายได้มาช่วยเหลือจนเกือบรอบครัวให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเพียงพอแก่การดำรงชีวิต ดังนั้น ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกน้อยจะมีรายได้จากสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า สำหรับครัวเรือนที่มีสมาชิกของครัวเรือนมากกว่า 7 คนนั้น ส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ในวัยที่ไม่สามารถทำงานได้ซึ่งจะเป็นภาระแก่ครัวเรือนอยู่ด้วย ทำให้รายได้ของครัวเรือนไม่แตกต่างจากกลุ่มที่มีสมาชิกของครัวเรือน 4-6 คน

3.31.3 ความแปรปรวนของรายได้จากการรับจ้าง จำแนกตามชนิดของงานรับจ้าง

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ รายได้จากการรับจ้าง โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 4 กลุ่ม ตามชนิดของงานรับจ้าง คือ

กลุ่มที่ 1 ทำงานรับจ้างเกษตร

กลุ่มที่ 2 ทำงานรับจ้างก่อสร้าง

กลุ่มที่ 3 ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงาน บริษัทร้านค้า

กลุ่มที่ 4 ทำงานเป็นลูกจ้างของรัฐ

กลุ่มที่ 5 ทำงานรับจ้างอื่นๆ

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.94 สรุปได้ว่า รายได้จากการรับจ้างทำงานประเภทต่างๆ ทั้ง 5 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่มีรายได้แตกต่างกัน ($p < .01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลัง ปรากฏว่า ครัวเรือนที่ทำงานรับจ้างแต่ละกลุ่มมีรายได้แตกต่างกันทุกครัวเรือน ($p < .05$) ยกเว้นกลุ่มที่ 3 และกลุ่มที่ 4 ที่มีรายได้ทั้งหมดไม่แตกต่างกัน ($p > .05$) และมีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้ คงจะเป็นไปได้ว่า งานรับจ้างเกษตรมีอัตราค่าจ้างต่ำและช่วงของงานเป็นช่วงสั้นๆ ตามฤดูกาล การจ้างงานไม่แน่นอนในขณะที่งานรับจ้างอื่นๆ มีช่วงระยะเวลาของการจ้างงานนานกว่า โดยเฉพาะการทำงานในโรงงาน บริษัทร้านค้าและการทำงานเป็นลูกจ้างของรัฐมีรายได้แน่นอนในแต่ละเดือนซึ่งทำให้รายได้เฉลี่ยสูงกว่าการทำงานรับจ้างการเกษตรที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดกว่า 2 เท่า

3.31.4 ความแปรปรวนของรายได้จากการรับจ้าง จำแนกตามสถานที่

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ รายได้จากการรับจ้าง โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 4 กลุ่ม ตามสถานที่ที่ไปทำงานรับจ้าง คือ

กลุ่มที่ 1 จังหวัดที่อยู่อาศัย

กลุ่มที่ 2 จังหวัดอื่นๆ

กลุ่มที่ 3 กรุงเทพฯ

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.95 สรุปได้ว่า รายได้จากการรับจ้างทำงานในจังหวัดต่างๆ ทั้ง 3 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่มีรายได้จากการทำงานรับจ้างแตกต่างกัน ($p < .01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลังปรากฏว่ากลุ่มที่ทำงานรับจ้างในจังหวัดที่อยู่อาศัยมีรายได้จากงานรับจ้างแตกต่างจากกลุ่มที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ($p < .05$) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรายได้เฉลี่ยของกลุ่มต่างๆ แล้วปรากฏว่า กลุ่มที่ทำงานรับจ้างในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ มีรายได้สูงกว่ากลุ่มที่ทำงานในจังหวัดภูมิลำเนาเกือบ 2 เท่า ซึ่งจะสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ตามตารางที่ 3.94 เพราะงานที่ทำในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง จะเป็นงานรับจ้างในโรงงานหรือบริษัท รวมทั้งงานรับจ้างก่อสร้าง ซึ่งมีช่วงระยะเวลาการจ้างงานนานกว่าและแน่นอนกว่า การทำงานในจังหวัดภูมิลำเนาซึ่งจะเป็นงานรับจ้างเกษตรรายได้ไม่แน่นอน และมีช่วงการจ้างงานระยะสั้นๆ ทำให้มีรายได้น้อยกว่า

3.31.5 ความแปรปรวนของรายได้จากการรับจ้าง จำแนกตามระดับการศึกษา

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ รายได้จากการรับจ้าง โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 4 กลุ่มตามระดับการศึกษาที่ไปทำงานรับจ้าง คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีการศึกษา

กลุ่มที่ 2 ประถมศึกษา

กลุ่มที่ 3 มัธยมศึกษาตอนต้น

กลุ่มที่ 4 มัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.96 สรุปได้ว่า รายได้จากการทำงานรับจ้างของผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับต่างๆ ทั้ง 5 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่มที่แตกต่างกัน ($p < .05$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลังปรากฏว่า มีเพียงกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเท่านั้นที่มีรายได้จากการรับจ้างแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ($p < .05$) เมื่อพิจารณาข้อมูลแล้วปรากฏว่ากลุ่มที่ไม่มีการศึกษาส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างเกษตรในพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ซึ่งจะมีการจ้างงานน้อย รายได้จึงน้อยและไม่ค่อยพอเพียงแก่การเลี้ยงชีพ สำหรับกลุ่มที่มีการศึกษาอย่างต่ำระดับประถมศึกษาขึ้นไปสามารถไปทำงานรับจ้างในโรงงานได้ ซึ่งเป็นงานที่มีรายได้และเวลาการจ้างงานแน่นอน แม้ว่า อัตราค่าจ้างจะไม่สูงนักอันเนื่องมาจากลักษณะงานที่ทำเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ฝีมือ ซึ่งทำให้รายได้โดยเฉลี่ยของกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่า มากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาค่ำกว่า

3.31.6 ความแปรปรวนของค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเกษตร จำแนกตามขนาดที่ดินของตนเอง

ตัวแปรที่นำมาศึกษาได้แก่ ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเกษตร โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม ตามขนาดการถือครองที่ดินของตนเอง คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีที่ดินของตนเอง

กลุ่มที่ 2 มีที่ดินเป็นของตนเอง 1-5 ไร่

กลุ่มที่ 3 มีที่ดินเป็นของตนเอง 6-10 ไร่

กลุ่มที่ 4 มีที่ดินเป็นของตนเอง 11-20 ไร่

กลุ่มที่ 5 มีที่ดินเป็นของตนเอง มากกว่า 20 ไร่

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.97 สรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเกษตรของครัวเรือนที่มีขนาดถือครองที่ดินของตนเองทั้ง 5 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่มที่แตกต่างกัน ($p < .01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลังปรากฏว่า ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเกษตรของกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเองมากกว่า 20 ไร่ แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ทั้ง 4 กลุ่ม ($p < .01$) และกลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเอง 11-20 ไร่ มีค่าใช้จ่ายทางการเกษตรแตกต่างจากกลุ่มที่ไม่มีที่ดินของตนเองสำหรับกลุ่มที่มีที่ดินของตนเองน้อยกว่า 11 ไร่ อีก 3 กลุ่ม มีค่าใช้จ่ายทางการเกษตรไม่แตกต่างกัน ($p > .05$)

3.31.7 ความแปรปรวนของค่าใช้จ่ายในการครองชีพ จำแนกตามขนาดของครัวเรือน

ตัวแปรที่นำมาศึกษาได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 4 กลุ่ม ตามขนาดของครัวเรือน คือ

กลุ่มที่ 1 มีสมาชิกในครัวเรือน 1-3 คน

กลุ่มที่ 2 มีสมาชิกในครัวเรือน 4-6

กลุ่มที่ 3 มีสมาชิกในครัวเรือน 7 คนขึ้นไป

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.98 สรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายในการครองชีพของครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนขนาดต่างๆ กันทั้ง 3 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่มที่แตกต่างกัน ($p < .01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลังปรากฏว่า ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนแตกต่างกันทั้ง 3 กลุ่ม มีค่าใช้จ่ายในการครองชีพแตกต่างทุกกลุ่มต่อกัน ($p < .01$) ทั้งนี้ เป็นเพราะค่าใช้จ่ายในการครองชีพขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ถ้าสมาชิกในครัวเรือนที่มีจำนวนมากน้อยจะมีค่าใช้จ่ายในการครองชีพในครัวเรือนมากไปด้วย ซึ่งมีผลทำให้ค่าใช้จ่ายในการครองชีพโดยเฉลี่ยของครัวเรือนแตกต่างกันทุกกลุ่ม

3.31.8 ความแปรปรวนของรายได้จากการเกษตร จำแนกตามขนาดการถือครองที่ดินของตนเอง

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการเกษตร โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม ตามขนาดการถือครองที่ดินของตนเอง คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีที่ดินของตนเอง

กลุ่มที่ 2 มีที่ดินเป็นของตนเอง 1-5 ไร่

กลุ่มที่ 3 มีที่ดินเป็นของตนเอง 6-10 ไร่

กลุ่มที่ 4 มีที่ดินเป็นของตนเอง 11-20 ไร่

กลุ่มที่ 5 มีที่ดินเป็นของตนเอง มากกว่า 20 ไร่

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.99 สรุปได้ว่า ครัวเรือนที่มีขนาดของครัวเรือนของตนเองทั้ง 5 กลุ่ม มีอย่างน้อย 2 กลุ่มที่รายได้จากการเกษตรของครัวเรือนแตกต่างกัน ($p < .01$) และเมื่อทำการทดสอบภายหลัง ปรากฏว่า ครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเองมากกว่า 20 ไร่ มีรายได้จากการเกษตรแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ทุกกลุ่ม ($p < .05$) และครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเอง 11-20 ไร่ มีรายได้

ได้ทางการเกษตรแตกต่างจากกลุ่มที่ไม่มีที่ดินของตนเอง แต่ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเอง 1-5 ไร่ และ 6-10 ไร่ ซึ่งจะสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ตามตารางที่ 3.92 แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มปริมาณการผลิตของเกษตรกรรายจนเป็นการขยายพื้นที่ทางการเกษตรมากกว่าการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

3.31.9 ความแปรปรวนของหนี้สิน จำแนกตามขนาดของครัวเรือน

ตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ หนี้สินของครัวเรือนที่มี ณ วันสำรวจ โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม ตามขนาดของครัวเรือน คือ

กลุ่มที่ 1 มีสมาชิกในครัวเรือน 1-3 คน

กลุ่มที่ 2 มีสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน

กลุ่มที่ 3 มีสมาชิกในครัวเรือน 7 คนขึ้นไป

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนปรากฏตามตารางที่ 3.100 สรุปได้ว่า ครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนขนาดต่างๆ กันทั้ง 3 กลุ่ม ที่เป็นหนี้ มีจำนวนหนี้สินไม่แตกต่างกัน ($p < 0.05$) ทั้งนี้ เป็นเพราะครัวเรือนทั้งหมดเป็นครัวเรือนยากจน การกู้ยืมเงินเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในการครองชีพหรือทำการเกษตรจึงมีจำนวนไม่มากนักเนื่องจากขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน

ตารางที่ 3.1 จำนวนครอบครัวที่อยู่ในหลังคาเรือนเดียวกัน

จำนวนครอบครัว	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
1 ครอบครัว	73	73	75	84	305 (86.2)
2 ครอบครัว	11	11	14	7	43 (12.1)
3 ครอบครัว	1	-	2	5	5 (1.4)
4 ครอบครัว	1	-	-	1	1 (0.3)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)
เฉลี่ย	1.19	1.13	1.20	1.12	1.16

ตารางที่ 3.2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำแนกตามเพศ

เพศ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ชาย	1.95	2.01	2.32	2.21	2.13 (48.6)
หญิง	2.31	2.18	2.31	2.19	2.25 (51.36)
รวม	4.26	4.19	4.63	4.40	4.38 (100.0)

ตารางที่ 3.3 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนคนในครัวเรือน

จำนวนคน ในครัวเรือน	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
1	0	4	1	5	10 (2.8)
2	11	6	16	14	47 (13.3)
3	24	19	11	10	64 (18.1)
4	12	27	18	23	80 (22.6)
5	26	11	19	20	76 (21.5)
6	6	9	9	8	32 (9)
7	4	4	9	5	22 (6.2)
8	2	2	3	3	10 (2.8)
9	0	2	3	3	8 (2.3)
10	0	0	2	1	3 (0.8)
11	0	0	0	1	1 (0.3)
15	1	0	0	0	1 (0.3)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.4 จำนวนประชากรจำแนกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ (ปี)	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ต่ำกว่า 15	108	107	136	115	466 (30.08)
15-64	226	222	264	259	971 (62.69)
65 ขึ้นไป	32	23	21	36	112 (7.23)
รวม	366	352	421	410	1,549 (100.00)
อัตราส่วนผู้เป็น ภาระ (%)	61.95	58.56	59.47	58.30	59.63

หมายเหตุ: อัตราส่วนผู้เป็นภาระ = (จำนวนคนอายุ 65 ขึ้นไป+จำนวนต่ำกว่า 15)/จำนวนคนอายุ 15 ถึง 64

ตารางที่ 3.5 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
-ไม่ได้รับการศึกษา	29	18	11	17	75 (21.3)
-ประถมศึกษา	57	62	77	71	267 (75.4)
-มัธยมศึกษาตอนต้น	0	1	1	4	6 (1.7)
-มัธยมศึกษาตอนปลาย	0	2	0	1	3 (0.8)
-ป.ว.ช., ป.ว.ส. หรือเทียบเท่า	0	1	2	0	3 (0.8)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.6 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนแล้วจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่ได้รับการศึกษา	67	50	27	45	189 (18.1)
ประถมศึกษา	168	171	214	216	769 (73.7)
มัธยมศึกษาตอนต้น	10	14	20	17	61 (5.8)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	3	5	7	18 (1.7)
ป.ว.ช., ป.ว.ส. หรือเทียบเท่า	0	1	2	1	4 (0.4)
ปริญญาตรีสายสังคมศาสตร์	0	0	0	1	1 (0.1)
ปริญญาตรีสายวิทยาศาสตร์	0	0	1	0	1 (0.1)
รวม	248	239	269	287	1,043 (100.0)

ตารางที่ 3.7 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้วจำแนกตามอาชีพหลัก

อาชีพหลัก	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่มีอาชีพหลัก	35	43	30	37	145 (13.9)
การเกษตร	70	31	88	150	339 (32.5)
ค้าขาย	0	0	4	0	4 (0.4)
ประกอบกิจการส่วนตัว	7	4	2	0	13 (1.2)
รับจ้างเอกชนทั่วไป	131	151	143	97	522 (50.0)
รับจ้างภาครัฐ	1	0	2	2	5 (0.5)
อื่น ๆ	4	10	0	1	15 (1.4)
รวม	248	239	269	287	1,043 (100.0)

ตารางที่ 3.8 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้ว จำแนกตามอาชีพรอง

อาชีพรอง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่มีอาชีพรอง	149	207	185	176	717 (69.3)
การเกษตร	36	8	25	6	76 (7.3)
ค้าขาย	0	2	0	1	3 (0.3)
ประกอบกิจการส่วนตัว	2	2	0	7	11 (1.1)
รับจ้างเอกชนทั่วไป	59	18	56	91	216 (20.7)
รับจ้างภาครัฐ	0	0	0	0	0 (0)
อื่น ๆ	2	2	3	6	13 (1.2)
รวม	248	239	269	287	1,043 (100.0)

ตารางที่ 3.9 จำนวนประชากรจำแนกตามการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา

การเปลี่ยนแปลงอาชีพ	จังหวัด				รวม (ร้อยละ)
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	
1. ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ	222	208	231	282	940 (90.4)
2. มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ	26	31	38	5	100 (9.6)
รวม	248	239	269	287	1,043 (100.0)

ตารางที่ 3.10 จำนวนวันทำงานเฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชากรในวัยแรงงานที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้ว

รายการ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
จำนวนวันทำงาน(อาชีพหลัก)	138.03	151.74	164.78	192.42	166.96 (86.4)
จำนวนวันทำงาน(อาชีพรอง)	37.48	16.20	26.67	27.56	26.24 (13.6)
รวม	174.44	165.48	191.25	219.70	193.2 (100.0)

ตารางที่ 3.11 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้วจำแนกตามการทำงานรับจ้าง (อาชีพหลักและรอง)

การทำงานรับจ้าง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
มีการทำงานรับจ้าง	190	168	201	189	748 (71.7)
ไม่ได้ทำงานรับจ้าง	58	71	68	98	295 (28.3)
รวม	248	239	269	287	1,043 (100.0)

ตารางที่ 3.12 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้วที่ทำงานรับจ้างจำแนกตามประเภทของงานรับจ้าง

ประเภทงานรับจ้าง	จังหวัด				รวม (ร้อยละ)
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	
1. รับจ้างงานเกษตร	144	125	145	165	579 (77.4)
2. รับจ้างงานก่อสร้าง	16	16	31	9	72 (9.6)
3. รับเหมางานก่อสร้าง	2	-	-	1	3 (0.4)
4. รับจ้างงานแม่บ้าน	1	-	1	1	3 (0.4)
5. ถูกจ้างร้านอาหาร	-	-	1	-	1 (0.1)
6. ถูกจ้างในโรงงาน	4	13	6	1	24 (3.2)
7. ถูกจ้างในร้านค้า	1	1	6	2	10 (1.3)
8. พนักงานบริษัท	-	2	-	-	2 (0.3)
9. ขับรถรับจ้าง	1	1	2	2	6 (0.8)
10. ถูกจ้างภาครัฐ	1	-	2	2	5 (0.7)
11. รับจ้างอื่น ๆ	20	10	7	6	43 (5.7)
รวม	190	168	201	189	748 (100.0)

หมายเหตุ: 1) ในจังหวัดชัยนาท ถูกจ้างภาครัฐทำงานรับจ้างทั้งเป็นอาชีพหลักและรอง จำนวนรวมของ
ชัยนาทในตารางนี้จึงน้อยกว่าจำนวนคนรับจ้างซึ่งรวมอาชีพหลักและรองเข้าด้วยกัน
2) ในครัวเรือนที่สำรวจ ไม่มีสมาชิกครัวเรือนใดทำอาชีพให้บริการ เช่น นักร้อง คัดผม หมอนวด
และไม่มีผู้ใดเป็นลูกจ้างบริษัทการเงิน

ตารางที่ 3.13 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้วที่ทำงานรับจ้างจำแนกตามสถานที่ทำงาน

สถานที่ทำงานรับจ้าง	จังหวัด				รวม (ร้อยละ)
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	
1. ในจังหวัดภูมิธำเนา	177	163	180	184	704 (94.1)
2. จังหวัดอื่นในภาคกลาง	7	5	9	1	22 (2.9)
3. กรุงเทพมหานคร	5	-	9	3	17 (2.3)
4. ภาคตะวันออก	1	-	3	-	4 (0.5)
5. ภาคใต้	-	-	-	1	1 (0.1)
รวม	190	168	201	189	748 (100.0)

ตารางที่ 3.14 จำนวนประชากรที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้วที่ทำงานรับจ้างจำแนกตามช่วงเวลาที่ได้รับจ้าง

ช่วงเวลาที่ได้รับจ้าง	จังหวัด				รวม (ร้อยละ)
	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	
1. หลังเก็บเกี่ยว	32	9	49	47	141 (18.9)
2. ทำตลอดปี	41	55	56	30	182 (24.3)
3. ไม่นแน่นอน	117	104	96	112	425 (56.8)
รวม	190	168	201	189	748 (100.0)

ตารางที่ 3.15 จำนวนผู้ย้ายถิ่นเฉลี่ยต่อครัวเรือน

รายการ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม
ย้ายออกถาวร	0.05	0.10	0.09	0.01	0.06
ย้ายออกชั่วคราว	0.05	0.07	0.08	0.04	0.06
ย้ายเข้าถาวร	0.01	0	0.01	0	0.01
ย้ายเข้าชั่วคราว	0	0.05	0.12	0.04	0.05

หมายเหตุ: การย้ายเข้า/ออกถาวร หมายถึง ผู้ที่ไปทำงานหรือไปมีครัวเรือนในต่างถิ่น

การย้ายเข้า/ออกชั่วคราว หมายถึง ผู้ที่ไปเรียนต่อหรือไปหางานทำชั่วคราว

ตารางที่ 3.16 จำนวนประชากรที่ย้ายออกนอกหมู่บ้านจำแนกตามความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน

ความสัมพันธ์	ชาย	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ภรรยาหรือสามีหัวหน้าครัวเรือน	0	0	0	0	0 (0)
ลูกชาย	5	8	7	3	23 (54.8)
ลูกสาว	1	4	6	1	12 (28.6)
ลูกเขย, ลูกสะใภ้	2	0	0	0	2 (4.7)
แม่ตัว, แม่ยาย, แม่สามี	0	1	0	0	1 (2.4)
พ่อตัว, พ่อตา, พ่อสามี	0	1	0	0	1 (2.4)
อื่น ๆ	0	0	2	1	3 (7.1)
รวม	8	14	15	5	42(100.0)

ตารางที่ 3.17 จำนวนประชากรที่ย้ายออกนอกหมู่บ้านจำแนกตามเพศ

เพศ	ชาย	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ชาย	6	9	7	3	25 (59.5)
หญิง	2	5	8	2	17 (40.5)
รวม	8	14	15	5	42 (100.0)

ตารางที่ 3.18 จำนวนประชากรที่ย้ายออกนอกหมู่บ้านจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชาย	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่ได้รับการศึกษา	1	1	0	0	2 (4.8)
ประถมศึกษา	7	11	11	4	33 (78.6)
มัธยมศึกษาตอนต้น	0	2	3	1	6 (14.2)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	0	0	1	0	1 (2.4)
รวม	8	14	15	5	42 (100.0)

ตารางที่ 3.19 จำนวนประชากรที่ย้ายออกนอกหมู่บ้านจำแนกตามอายุ

อายุ	ชาย	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ต่ำกว่า 15 ปี	1	0	0	0	1 (2.4)
15-64 ปี	7	13	15	5	40 (95.2)
มากกว่า 64 ปี	0	1	0	0	1 (2.4)
รวม	8	14	15	5	42 (100.0)

ตารางที่ 3.20 จำนวนประชากรที่ย้ายออกนอกหมู่บ้านจำแนกตามแหล่งที่ไปอยู่

แหล่งที่ไปอยู่	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ในจังหวัดนี้	3	8	9	4	24 (57.1)
กรุงเทพมหานคร	1	4	2	0	7 (16.7)
จังหวัดอื่นในภาคกลาง	4	2	2	0	8 (19.0)
ภาคอีสาน	0	0	0	1	1 (2.4)
ภาคเหนือ	0	0	0	0	0 (0)
ภาคตะวันออก	0	0	0	0	0 (0)
ภาคใต้	0	0	1	0	1 (2.4)
ต่างประเทศ	0	0	1	0	1 (2.4)
รวม	8	14	15	5	42 (100.0)

ตารางที่ 3.21 จำนวนประชากรที่ย้ายออกนอกหมู่บ้านจำแนกตามอาชีพที่ทำ

อาชีพ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่มีอาชีพ	0	2	0	0	2 (4.8)
การเกษตร	1	6	6	1	14 (33.3)
ค้าขาย	0	0	0	0	0 (0)
รับจ้างเอกชนทั่วไป	7	4	7	4	22 (52.4)
รับจ้างภาครัฐ	0	0	1	0	1 (2.4)
อื่น ๆ	0	2	1	0	3 (7.1)
รวม	8	14	15	5	42 (100.0)

ตารางที่ 3.22 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามสถานภาพการสมรส

สถานภาพ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
โสด	1	5	2	3	11(3.1)
แต่งงาน	68	59	72	69	268(75.7)
ม้าย	14	20	15	14	63(17.8)
หย่าร้าง	3	0	2	7	12(3.4)
รวม	86	84	91	93	354(100.0)

ตารางที่ 3.23 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการเคยใช้วิธีการคุมกำเนิด

การคุมกำเนิด	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
เคยใช้	53	62	65	56	236 (66.7)
ไม่เคยใช้	33	22	26	37	118 (33.3)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.24 จำนวนครัวเรือนที่มีการคุมกำเนิดจำแนกตามวิธีการที่เคยใช้

วิธีการ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ทำหมันชาย	3	0	1	2	6 (2.6)
ทำหมันหญิง	16	11	20	21	68 (29.0)
กินยา	17	37	26	17	97 (41.3)
ฉีดยา	15	11	9	13	47 (20.0)
ห่วงอนามัย	1	3	4	1	9 (3.8)
อื่น ๆ	1	0	5	2	8 (3.3)
รวม	53	62	65	56	236 (100.0)

ตารางที่ 3.25 อัตราการอยู่รอดของบุตรของหัวหน้าครัวเรือน

รายการ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
จำนวนบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่ ของหัวหน้าครัวเรือน	259	219	299	351	1,128 (85.3)
จำนวนบุตรที่เสียชีวิตแล้ว ของหัวหน้าครัวเรือน	27	24	40	50	141 (10.7)
จำนวนบุตรที่เสียก่อน คลอด(แท้ง)	7	11	14	21	53 (4.0)
รวม	293	254	353	422	1,322 (100.0)
จำนวนบุตรเฉลี่ยของ หัวหน้าครัวเรือน	3.41	3.02	3.88	4.54	3.74

หมายเหตุ : จำนวนบุตรที่เสียชีวิตจะไม่สอดคล้องกับตาราง 3.27 และ 3.28 เพราะหลายครัวเรือนไม่สามารถระบุสาเหตุที่เสียชีวิตและอายุขณะเสียชีวิต

ตารางที่ 3.26 จำนวนบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่เสียชีวิตจำแนกตามอายุในเวลาที่เสียชีวิต

ช่วงอายุ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ต่ำกว่า 1 ปี	12	10	18	23	63 (54.3)
1-5 ปี	1	1	2	4	8 (6.9)
6-10 ปี	0	2	1	1	4 (3.5)
11-20 ปี	3	0	5	2	10 (8.6)
มากกว่า 20 ปี	7	5	7	12	31 (26.7)
รวม	23	18	33	42	116 (100.0)

ตารางที่ 3.27 จำนวนบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่เสียชีวิตแล้ว จำแนกตามสาเหตุการเสียชีวิต

สาเหตุการตาย	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
มาลาเรีย	0	2	2	15	19 (16.4)
ไข้เลือดออก	1	0	1	1	3 (2.6)
โรคท้องร่วง	0	0	1	2	3 (2.6)
อุบัติเหตุ	2	3	4	1	10 (8.6)
ไม่ทราบสาเหตุ	11	9	8	14	42 (36.2)
อื่น ๆ	9	4	17	9	39 (33.6)
รวม	23	18	33	42	116 (100.0)

ตารางที่ 3.28 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนคนพิการ

จำนวนคนพิการ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่มีคนพิการ	79	77	87	83	326 (92.1)
1 คน	7	6	4	10	27 (7.6)
2 คน	0	1	0	0	1 (0.3)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)
เฉลี่ยต่อครัวเรือน	0.08	0.08	0.04	0.11	0.08

ตารางที่ 3.29 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนผู้ป่วยเรื้อรังในครัวเรือน

จำนวนผู้ป่วยเรื้อรัง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่มีผู้ป่วยเรื้อรัง	59	50	48	55	212 (59.9)
1 คน	26	28	39	29	122 (34.5)
2 คน	1	5	4	8	18 (5.1)
3 คน	0	1	0	1	2 (0.5)
รวม	86	84	91	93	354
จำนวนผู้ป่วยเรื้อรังเฉลี่ยต่อครัวเรือน	0.33	0.49	0.52	0.52	0.45

ตารางที่ 3.30 จำนวนผู้ป่วยเรื้อรังจำแนกตามชนิดของโรค

ชนิดโรคเรื้อรัง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
โรคหัวใจ	0	8	10	7	25 (15.2)
โรคเบาหวาน	1	2	3	3	9 (5.6)
โรคตับ	0	1	2	0	3 (1.8)
โรคมะเร็ง	1	0	0	1	2 (1.2)
โรคไต	0	0	0	1	1 (0.6)
โรคอื่นๆ	24	26	19	33	102 (62.2)
ไม่ทราบโรค	2	4	13	3	22 (13.4)
รวม	28	41	47	48	164 (100.0)

ตารางที่ 3.31 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามลักษณะตัว

ลักษณะตัว	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ตัวกลม	73	74	85	87	319 (90.1)
ตัวสูง	8	4	2	1	15 (4.2)
ไม่มีตัว	5	6	4	5	20 (5.7)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.32 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามลักษณะบ้านที่พักอาศัย

ลักษณะบ้าน	ชั้นนาก	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
บ้านไม้ชั้นเดียวใต้ถุนสูงพื้นซีเมนต์	2	0	1	5	8 (2.3)
บ้านไม้ชั้นเดียวใต้ถุนสูงพื้นเป็นดิน	44	44	34	39	161 (45.5)
บ้านไม้ชั้นเดียวติดพื้นพื้นเป็นดิน	9	7	15	23	54(15.3)
บ้านไม้ชั้นเดียวติดพื้นพื้นซีเมนต์	4	5	1	7	17(4.8)
บ้านไม้ชั้นเดียวติดพื้นพื้นไม้	8	3	6	6	23(6.5)
บ้านไม้ 2 ชั้นพื้นซีเมนต์	1	0	0	3	4(1.1)
บ้านไม้ 2 ชั้นพื้นไม้	3	1	3	3	10(2.8)
บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้นพื้นซีเมนต์	3	4	5	3	15(4.2)
บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้นพื้นไม้	0	0	2	0	2(0.6)
บ้านอิฐบล๊อคชั้นเดียวพื้นซีเมนต์	8	14	13	3	38(10.7)
บ้านอิฐบล๊อคชั้นเดียวพื้นดิน	3	2	5	1	11(3.1)
บ้านอิฐบล๊อคผสมกับไม้ 1 ชั้น	1	0	3	0	4(1.1)
กระต๊อบแฝก/จาก	0	4	3	0	7(2.0)
รวม	86	84	91	93	354(100.0)

ตารางที่ 3.33 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามวัสดุของหลังคาบ้าน

วัสดุหลังคาบ้าน	ชั้นนาก	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
กระเบื้อง	3	8	11	15	37(10.4)
สังกะสี	75	67	76	69	287(81.1)
จาก	0	0	0	1	1(0.3)
แฝก	7	9	3	6	25(7.0)
วัสดุผสม	0	0	1	0	1(0.3)
อื่น ๆ	1	0	0	2	3(0.9)
รวม	86	84	91	93	354(100.0)

ตารางที่ 3.34 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามมูลค่าบ้านถ้าสร้างใหม่ในขนาดและลักษณะเช่นเดิม

มูลค่าบ้าน (บาท)	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ต่ำกว่า 5,000	16	14	9	9	48(13.6)
5,001-10,000	14	12	9	6	41(11.6)
10,001-20,000	16	22	9	16	63(17.8)
20,001-30,000	12	6	15	8	41(11.6)
30,001-40,000	3	7	8	5	23(6.5)
40,001-50,000	5	10	11	11	37(10.4)
50,001-100,000	12	8	13	19	52(14.7)
100,001-150,000	2	4	9	5	20(5.6)
150,001-200,000	6	1	6	8	21(5.9)
200,001-300,000	0	0	2	6	8(2.3)
รวม	86	84	91	93	354(100.0)
มูลค่าบ้านเฉลี่ยต่อหลัง	42,580.23	33,886.90	66,861.96	79,820.65	56,506.21

ตารางที่ 3.35 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามลักษณะการถือครองบ้าน

ลักษณะการถือครอง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
เป็นบ้านของตนเอง	76	76	81	83	316(89.3)
อาศัยผู้อื่นอยู่โดยไม่เสียค่าเช่า	8	6	7	9	30(8.5)
เช่าบ้านหรือที่ดิน	2	2	1	1	6(1.7)
สร้างอยู่เองในที่สาธารณะ	0	0	2	0	2(0.5)
รวม	86	84	91	93	354(100.0)

ตารางที่ 3.36 พื้นที่ถือครองที่ดินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำแนกตามลักษณะการถือครอง (ไร่)

ลักษณะการถือครองที่ดิน	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม
ที่ดินของตนเอง	10.18	11.75	25.91	16.36	16.73
ที่ดินที่ผู้อื่นให้ใช้ประโยชน์					
- เช่า	1.23	0.30	0.78	0.40	0.68
- ผู้อื่นให้ทำกินฟรี	0.19	0.20	0.13	0.80	0.34
รวม	11.6	12.25	26.82	17.56	17.75

ตารางที่ 3.37 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามขนาดพื้นที่ดินของตนเอง

ขนาดที่ดิน(ไร่)	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่มีที่ดินของตนเอง	61	72	65	53	251 (70.9)
ต่ำกว่า 1 ไร่	4	0	0	0	4 (1.1)
1 – 5	11	4	5	8	28 (7.9)
6 – 10	2	4	5	7	18 (5.1)
11 – 20	4	2	5	17	28 (7.9)
21 – 30	3	1	2	4	10 (2.8)
31 – 40	0	1	2	2	5 (1.4)
41 – 50	1	0	3	1	5 (1.4)
51- 100	0	0	4	1	5 (1.4)
รวม	25	12	26	40	354(100.0)

ตารางที่ 3.38 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ดินของตนเอง

การเปลี่ยนแปลง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่เปลี่ยนแปลง	64	67	77	76	284(80.2)
ลดลง	19	17	12	14	62(17.5)
เพิ่มขึ้น	3	0	2	3	8(2.3)
รวม	86	84	91	93	354(100.0)
พื้นที่ดินที่ลดลงเฉลี่ยต่อครัวเรือน (ไร่)	22.13	19.12	25.60	46.57	27.50
พื้นที่ดินที่เพิ่มขึ้นเฉลี่ยต่อครัวเรือน (ไร่)	3.00	0.00	10.00	7.17	6.31

ตารางที่ 3.39 จำนวนพื้นที่ดินที่ลดลงจำแนกตามเหตุผลที่ลดลง

เหตุผล	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ขาย	9	8	6	6	29 (42.7)
ใช้หนี้	5	4	5	1	15 (22.1)
ถูกโกง	2	0	0	0	2 (2.9)
อื่น ๆ	7	5	3	8	22 (32.3)
รวม	23	17	14	15	68 (100.0)

หมายเหตุ: 1) สาเหตุ "อื่นๆ" ในที่นี้ ส่วนใหญ่เป็นการใช้ที่ดินในเขตป่าสงวนมาก่อน แต่ต่อมาถูกห้ามใช้
 2) จำนวนรวมในตารางนี้จะสูงกว่าจำนวนครัวเรือนที่ระบุว่าที่ดินลดลงในตารางที่ 3.39 เพราะบางครัวเรือนที่ดินลดลงด้วยสาเหตุหลายอย่าง

ตารางที่ 3.40 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการทำการเกษตร

การทำการเกษตร	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ทำการเกษตร	44	21	43	55	163 (46.0)
ไม่ได้ทำการเกษตร	42	63	48	38	191 (54.0)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

หมายเหตุ: ครัวเรือนที่ทำการเกษตร คือ ครัวเรือนที่ทำเกษตรเป็นอาชีพ มีค่าใช้จ่ายในการเกษตรชัดเจน

ตารางที่ 3.41 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามพืชที่ปลูก

ชนิดพืช	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)*
ข้าวเหนียว	1	0	19	0	20 (12.4)
ข้าวเจ้า	27	2	33	9	71 (43.8)
มันสำปะหลัง	15	2	5	11	33 (20.4)
อ้อย	0	0	1	1	2 (1.2)
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	0	6	6	30	42 (25.9)
ข้าวโพด บริโภค	1	3	2	5	11 (6.8)
พริก	2	4	1	12	19 (11.7)
ทานตะวัน	0	1	1	1	3 (1.8)
งา	0	0	1	2	3 (1.8)
ข้าวฟ่าง	0	0	2	1	3 (1.8)
ถั่วลิสง	0	0	0	1	1 (0.6)
ถั่วเหลือง	0	0	0	17	17 (10.5)
ถั่วเขียว	0	0	0	2	2 (1.2)
ฟักทอง	0	0	0	1	1 (0.6)
ฝ้าย	0	0	0	2	2 (1.2)
กะหล่ำ	0	0	0	2	2 (1.2)

* ร้อยละของจำนวนครัวเรือนที่ทำการเกษตร

ตารางที่ 3.42 ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของพืช

หน่วย : กิโลกรัมต่อไร่

ชนิดพืช	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ข้าวเหนียว	-	-	421.9	-	400.8
ข้าวเจ้า	571.5	305.6	383.7	594.5	497.6
มันสำปะหลัง	2,131.8	1,375.0	1,739.1	1,662.2	1,876.4
อ้อย	-	-	700	-	700
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	-	1215.1	592.4	719.5	772.1
ข้าวโพดบริโภค	1,250	1119.4	504	464.1	721.5
พริก	43	216.2	80	196.1	178.1
ทานตะวัน	-	500	-	125	208.3
งา	-	-	33.3	190.0	137.7
ข้าวฟ่าง	-	-	308.3	60	225.6
ถั่วลิสง	-	-	-	50	50
ถั่วเหลือง	-	-	-	179.6	179.6
ฟักทอง	-	-	-	166.7	166.7
ถั่วเขียว	-	-	-	50	50
ฝ้าย	-	-	-	137.5	137.5
ละหุ่ง	-	-	-	180	180

ตารางที่ 3.43 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามประเภทสัตว์ที่เลี้ยง

ชนิดของสัตว์	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
วัวนม	1	2	3	0	6(1.7)
วัวเนื้อ	0	1	0	3	4(1.1)
ควาย	3	0	1	5	9(2.5)
หมู	0	1	0	1	2(0.6)
เป็ด	17	2	13	5	37(10.)
ไก่	31	20	30	35	116(32.8)

ตารางที่ 3.44 จำนวนสัตว์แต่ละชนิดเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่แจ้งว่าเลี้ยงสัตว์

ชนิดของสัตว์	ชั้นนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	เฉลี่ย
วัวนม	0.04	0.27	0.79	0	0.27
วัวเนื้อ	0	0.02	0	0.59	0.15
ควาย	0.17	0	0.03	0.20	0.10
หมู	0	0.02	0	0.02	0.01
เป็ด	3.28	0.19	2.09	0.45	1.50
ไก่	4.32	2.75	4.68	6.84	4.65

ตารางที่ 3.45 รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมด จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ (บาท)

แหล่งรายได้	ชั้นนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
1. รายได้จากเกษตร	9,868	10,082	14,988	14,819	12,439	(25.4)
ข้าวเหนียว	0	0	198	0	49	(0.4)
ข้าวเจ้า	5,202	0	4,857	129	2,547	(20.5)
มันสำปะหลัง	2,144	104	4,041	2,266	2,139	(17.2)
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	0	2,402	867	4,206	1,868	(15.0)
ข้าวโพดบริโภค	12	2,019	27	431	622	(5.0)
รวมพืชไร่	12	524	39	2,892	867	(6.9)
ไม้ผล ไม้ยืนต้น	591	119	21	3,192	981	(7.9)
ผัก	76	585	0	500	290	(2.3)
เลี้ยงสัตว์	1,831	4,329	4,936	1,319	3,104	(24.9)
2. รายได้นอกเกษตร	31,160	39,552	44,153	30,275	36,285	(74.6)
รับจ้าง	27,697	34,959	40,199	25,433	32,072	(88.4)
หักลดกรรม	53	915	0	460	357	(0.9)
ค้าขาย	500	102	333	727	415	(1.1)
ผู้อื่นส่งมาให้	2,115	1,784	1,925	2,720	2,136	(5.9)
ค่าเช่า	203	115	285	32	159	(0.4)
เลี้ยงโชค	25	714	172	46	239	(0.6)
หาของป่า, เผาถ่าน	175	685	251	259	342	(0.9)
เงินช่วยเหลือจากรัฐ	183	28	241	138	147	(0.4)
อื่น ๆ	209	250	747	460	416	(1.1)
รวม	41,027	48,922	59,405	45,104	48,614	(100.0)

ตารางที่ 3.46 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามระดับรายได้ของครัวเรือน

ระดับรายได้	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ต่ำกว่า 1,000	0	0	1	0	1 (0.3)
1,001-3,000	0	1	0	0	1 (0.3)
3,001-5,000	3	1	1	0	5 (1.4)
5,001-10,000	3	4	3	5	15 (4.2)
10,001-20,000	17	12	8	14	51 (14.4)
20,001-30,000	18	15	14	14	61 (17.2)
30,001-40,000	12	4	14	17	47 (13.3)
40,001-50,000	7	12	9	15	43 (12.2)
50,001-75,000	17	16	20	13	66 (18.6)
75,001-100,000	2	13	11	11	37 (10.5)
มากกว่า 100,000	7	6	10	4	27 (7.6)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.47 รายได้-รายจ่ายของครัวเรือน จำแนกตามกลุ่มอาชีพและรายการรับ-จ่าย

รายได้-รายจ่าย	ชนบท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	เฉลี่ย
กลุ่มครัวเรือนที่ทำการเกษตร	(44)	(21)	(43)	(55)	
1. รายได้จากเกษตร	19,265	40,314	31,593	24,322	28,873
2. รายได้นอกเกษตร	2,330	2,919	4,538	5,451	3,809
3. รายได้จากการรับจ้าง	24,806	26,077	38,025	20,390	27,324
4. รวมรายได้	46,401	69,310	74,156	50,163	60,006
5. รายจ่ายในการเกษตร	10,627	20,583	19,410	15,966	16,647
6. รายจ่ายครองชีพ	23,173	47,120	40,028	36,800	36,780
7. รวมรายจ่าย	33,800	67,703	59,438	52,796	53,434
8. รายได้สุทธิ (4-7)	12,601	1,607	14,718	-2633	6,572
กลุ่มครัวเรือนที่ไม่ทำการเกษตร	(42)	(63)	(48)	(38)	
1. รายได้จากเกษตร	24	5	113	1,066	302
2. รายได้นอกเกษตร	4,647	4,201	3,932	3,960	4,185
3. รายได้จากการรับจ้าง	30,726	37,920	42,146	32,756	35,887
4. รวมรายได้	35,397	42,126	46,191	37,782	40,374
5. รายจ่ายในการเกษตร	0	0	0	0	0
6. รายจ่ายครองชีพ	19,053	31,053	32,906	29,588	28,150
7. รวมรายจ่าย	19,053	31,053	32,906	29,588	28,150
8. รายได้สุทธิ (4-7)	16,344	11,073	13,285	8,194	12,224
เฉลี่ยทุกกลุ่มครัวเรือน	(86)	(84)	(91)	(93)	
1. รายได้จากเกษตร	9,868	10,082	14,988	14,819	12,439
2. รายได้นอกเกษตร	3,462	3,881	4,218	4,842	4,101
3. รายได้จากการรับจ้าง	27,697	34,959	40,199	25,443	32,074
4. รวมรายได้	41,027	48,922	59,405	45,104	48,614
5. รายจ่ายในการเกษตร	5,438	5,146	9,172	9,460	7,304
6. รายจ่ายครองชีพ	21,161	35,069	36,260	33,853	31,586
7. รวมรายจ่าย	26,599	40,215	45,432	43,313	38,890
8. รายได้สุทธิ (4-7)	14,428	8,707	13,973	1,791	9,724

หมายเหตุ: 1) กลุ่มครัวเรือนที่ทำการเกษตร ประกอบด้วยครัวเรือนที่มีการทำการเกษตรและมีรายจ่ายจากการทำการเกษตร

2) กลุ่มครัวเรือนที่ไม่ทำการเกษตร อาจมีรายได้จากการเกษตรได้บ้างเพราะครัวเรือนใช้พื้นที่ของบ้านในการทำเกษตรเพียงเล็กน้อย แต่ได้แจ้งว่าไม่มีค่าใช้จ่ายในการทำเกษตร

ตารางที่ 3.48 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามระดับรายจ่ายในครัวเรือน

ระดับรายจ่าย	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
1,001-3,000	1	0	0	0	1 (0.3)
3,001-5,000	1	0	1	0	2 (0.6)
5,001-10,000	11	4	1	5	21 (5.9)
10,001-20,000	21	20	10	16	67 (18.9)
20,001-30,000	26	13	22	12	73 (20.6)
30,001-40,000	12	16	21	17	66 (18.6)
40,001-50,000	8	5	13	13	39 (11.0)
50,001-75,000	5	19	13	19	56 (15.8)
75,001-100,000	0	3	6	7	16 (4.5)
มากกว่า 100,000	1	4	4	4	13 (3.7)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.49 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามรายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือน

ระดับรายได้สุทธิ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ติดลบ	26	29	29	42	126 (35.6)
1-500	1	0	0	1	2 (0.6)
501-1,000	2	0	0	1	3 (0.8)
1,001-2,000	3	5	3	3	14 (4.0)
2,001-3,000	1	3	1	2	7 (1.9)
3,001-4,000	1	1	2	3	7 (2.0)
4,001-5,000	3	4	1	1	9 (2.5)
5,001-10,000	6	6	10	16	38 (10.7)
10,001-20,000	15	12	14	9	50 (14.1)
20,001-30,000	7	10	12	5	34 (9.6)
30,001-40,000	8	6	1	2	17 (4.8)
40,001-50,000	2	2	6	1	11 (3.1)
มากกว่า 50,000	11	6	12	7	36 (10.2)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

หมายเหตุ: รายได้สุทธิคือผลต่างระหว่างรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนกับรายจ่ายทั้งหมด ซึ่งรวมรายจ่ายค่าครองชีพและรายจ่ายในการทำการเกษตรถ้าเป็นครัวเรือนที่ทำการเกษตร

ตารางที่ 3.50 รายจ่ายในการครองชีพโดยเฉลี่ยทุกครัวเรือน

หน่วย: บาทต่อปี

รายการค่าใช้จ่าย	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	เฉลี่ย
1. ค่าซื้อข้าว	3,750	6,122	3,322	6,924	5,030
2. ค่าอาหาร	6,592	13,980	15,888	15,035	12,873
3. ค่าเชื้อเพลิง ถ่าน ฟืน แก๊ส	664	1,062	1,122	1,019	967
4. ค่าไฟฟ้า แบตเตอรี่	974	1,343	1,449	1,197	1,241
5. ค่าผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน	1,185	1,513	1,445	1,426	1,392
6. ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร	2,242	2,382	5,271	1,964	2,965
7. ค่าอาหารและพาหนะเมื่อออกนอกบ้าน	676	1,292	818	697	871
8. ค่าเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม	660	1,128	873	593	814
9. ค่าก่อสร้างซ่อมแซมบ้าน	471	202	358	276	327
10. ค่ารักษาพยาบาล	1,714	1,553	1,046	988	1,312
11. ค่าใช้จ่ายตามประเพณีและเพื่อสังคม	1,158	788	1,373	1,050	1,092
12. ค่าสุรา หมาก บุหรี่ ยาเส้น	635	2,283	1,790	1,712	1,605
13. ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงโชค	244	867	902	415	607
14. ค่าดูหนัง ดนตรี ลิเก	21	11	69	6	27
15. ค่าเช่าที่อยู่อาศัย	21	18	11	129	45
16. ค่าใช้จ่ายอื่น	154	525	528	477	421
รวมรายจ่ายในการครองชีพ	21,161	35,069	36,260	33,853	31,586

ตารางที่ 3.51 รายจ่ายในการเกษตรของครัวเรือนที่ทำการเกษตร

หน่วย: บาทต่อปี

รายการค่าใช้จ่าย	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	เฉลี่ย
1. ค่าจ้างแรงงาน	1,355	1,584	2,379	4,015	2,321
2. ค่าบริการของเครื่องจักร	1,700	1,522	2,023	5,079	2,581
3. ค่าจ้างแรงงานสัตว์	0	0	0	15	4
4. ค่าอาหารสัตว์ ค่าผสมพันธุ์ข้าว	51	8,886	2,053	527	2,879
5. ค่าพันธุ์พืช	100	794	5,456	1,052	1,851
6. ค่าปุ๋ยคอก	0	152	539	269	240
7. ค่าปุ๋ยเคมี	2,947	2,300	1,741	838	1,957
8. ค่าฆ่าฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืช	967	1,193	250	1,318	932
9. ค่าซื้ออุปกรณ์เครื่องมือ	305	175	1,607	1,232	830
10. ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	113	120	188	199	155
11. ค่าดอกเบี้ย	888	1,998	1,161	544	1,148
12. ค่าภาษีที่ดิน	91	3	100	37	58
13. ค่าเครื่องมือในการจับปลา	38	0	14	0	13
14. ค่าเช่าที่ดินจ่ายเงินสด	1,390	1,667	590	871	1,129
15. ค่าเช่าที่ดินจ่ายเป็นผลผลิต	678	86	1,310	0	519
16. ค่าใช้จ่ายอื่น	4	153	0	0	39
รวมรายจ่ายทางการเกษตร	10,627	20,583	19,410	15,996	16,654

ตารางที่ 3.52 จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ ณ วันสำรวจ

การเป็นหนี้	ชัชนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
เป็นหนี้	58	42	66	61	227	(64.1)
ไม่เป็นหนี้	28	42	25	32	127	(35.9)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.53 ปริมาณหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน ณ วันสำรวจจำแนกตามแหล่งเงินทุน (บาท)

แหล่งเงินทุน	ชัชนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ธกส.	8,825.58	5,500.00	10,461.54	1,827.96	6,618.64	(42.3)
ธนาคารพาณิชย์	2,674.42	0.00	5,604.40	430.11	2,203.39	(14.2)
สหกรณ์ต่าง ๆ	4,436.05	0.00	1,010.99	1,311.83	1,682.20	(10.7)
พ่อค้า	2,475.00	1,455.95	1,022.53	966.88	1,463.62	(9.3)
ญาติ	1,738.37	1,445.83	1,283.52	322.58	1,180.09	(7.5)
เพื่อนบ้าน	1,765.12	1,975.00	1,013.41	926.67	1,401.41	(9.0)
กองทุนของหมู่บ้าน	81.39	148.81	181.32	1,655.91	536.72	(3.4)
อื่น ๆ	758.84	246.67	1,655.91	967.74	562.09	(3.6)
รวม	22,754.77	10,772.26	22,233.62	8,409.68	15,648.16	(100.0)

ตารางที่ 3.54 จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ ณ วันสำรวจ จำแนกตามแหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุน	ชัชนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)*	
ธกส.	18	8	19	5	50	(14.1)
ธนาคารพาณิชย์	2	0	4	1	7	(2.0)
สหกรณ์ต่าง ๆ	9	0	4	8	21	(5.9)
พ่อค้า	13	19	14	17	63	(17.8)
ญาติ	13	8	13	4	38	(10.7)
เพื่อนบ้าน	15	11	19	8	53	(15.0)
กองทุนของหมู่บ้าน	2	3	5	17	27	(7.6)
อื่น ๆ	5	3	4	16	28	(7.9)
รวม	76	52	82	86	287	

* ร้อยละของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด คือ 354 ครัวเรือน

หมายเหตุ: จำนวนรวมมากกว่าจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้เพราะบางครัวเรือนเป็นหนี้มากกว่า 1 แหล่ง

ตารางที่ 3.55 จำนวนครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินในปี 2541

การกู้ยืม	ชัณภาพ	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
กู้	45	27	38	40	150	(42.37)
ไม่กู้	41	57	53	53	204	(57.63)
รวม	86	84	91	93	354	(100.00)

ตารางที่ 3.56 จำนวนเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในปี 2541 จำแนกตามแหล่งเงินกู้ (บาท)

แหล่งเงินกู้	ชัณภาพ	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ธกส.	5,127.91	1,488.10	4,362.64	1,290.32	3,059.32	(34.86)
ธนาคารพาณิชย์	0.00	0.00	1,648.35	430.11	536.72	(6.12)
สหกรณ์ต่าง ๆ	3,093.02	0.00	1,010.99	537.63	1,152.54	(13.13)
พ่อค้า	3,326.16	1,278.57	640.11	588.71	1,430.65	(16.30)
ญาติ	1,705.81	1,897.02	1,135.16	172.04	1,201.55	(13.69)
เพื่อนบ้าน	1,119.79	100.00	543.64	958.93	687.44	(7.83)
กองทุนของหมู่บ้าน	81.40	119.05	54.95	1,166.67	368.64	(4.20)
อื่น ๆ	197.67	306.19	109.89	725.81	339.61	(3.87)
รวม	14,651.76	5,188.93	9,505.73	5,870.22	8,776.47	(100.00)

ตารางที่ 3.57 จำนวนครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ ในปี 2541

แหล่งเงินกู้	ชัณภาพ	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)*	
ธกส.	11	3	8	3	25	(7.1)
ธนาคารพาณิชย์	0	0	1	1	2	(0.6)
สหกรณ์ต่าง ๆ	7	0	4	3	14	(4.0)
พ่อค้า	12	13	7	8	40	(11.3)
ญาติ	12	7	13	3	35	(9.9)
เพื่อนบ้าน	11	4	11	7	33	(9.3)
กองทุนของหมู่บ้าน	2	2	1	12	17	(4.8)
อื่น ๆ	2	4	2	13	21	(5.9)

*ร้อยละของครัวเรือนทั้งหมดคือ 354 ครัวเรือน

ตารางที่ 3.58 จำนวนครัวเรือนที่มีการกู้ยืมเงิน จำแนกตามปริมาณเงินที่กู้ในปี 2541

ปริมาณเงินกู้(บาท)	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
1-5,000	18	14	19	16	67	(44.7)
5,001-10,000	4	0	5	9	18	(12.0)
10,001-25,000	9	8	4	9	30	(20.0)
25,001-50,000	5	3	6	4	18	(12.0)
50,001-75,000	5	2	2	2	11	(7.3)
มากกว่า 75,000	4	0	2	0	6	(4.0)
รวม	45	27	38	40	150	(100.0)

ตารางที่ 3.59 ปริมาณเงินกู้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ณ วันที่สำรวจ จำแนกตามลักษณะการใช้เงินกู้ (บาท)

การกู้ยืม	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ใช้เพื่อการเกษตร	12,149.19	6,020.48	12,186.26	7,038.17	9,361.72	(59.8)
ใช้นอกการเกษตร	10,605.58	4,751.79	8,644.18	1,371.50	6,286.44	(40.2)
รวม	22,754.77	10,772.27	20,830.44	8,409.67	15,648.16	(100.0)

ตารางที่ 3.60 จำนวนครัวเรือนที่มีคนในครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ

กลุ่มต่าง ๆ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
กลุ่มลูกค้า ข.ก.ส.	14	8	8	7	37 (10.5)
กลุ่มลูกค้าธนาคารพาณิชย์	2	0	1	2	5 (1.4)
กลุ่มลูกค้าสหกรณ์การเกษตร	11	2	2	7	22 (6.2)
กลุ่มเกษตรกร	2	1	2	3	8 (2.3)
กลุ่มแม่บ้าน	13	3	19	23	58 (16.4)
กลุ่มสตรี	1	1	0	2	4 (1.1)
กลุ่มเยาวชน	0	0	0	1	1 (0.3)
กลุ่มผู้วเกษตรกร	1	0	1	0	2 (0.6)
กลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน	6	2	19	26	53 (15.0)
กลุ่มลูกค้าบริษัทเอกชน	0	0	0	0	0 (0)
กลุ่มอื่น ๆ	1	6	11	8	26 (7.4)

ตารางที่ 3.61 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนหลักสูตรวิชาชีพที่เคยอบรม

จำนวนหลักสูตร	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ไม่เคยอบรม	79	79	83	81	322	(91.0)
อบรม 1 หลักสูตร	7	3	7	8	25	(7.1)
อบรม 2 หลักสูตร	0	1	1	2	4	(1.1)
อบรม 3 หลักสูตร	0	1	0	2	3	(0.8)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.62 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน

การได้รับเงิน	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ไม่เคยได้รับ	83	83	90	87	343	(96.9)
เคยรับจากหน่วยงานของรัฐ	3	1	1	6	11	(3.1)
เคยได้จากหน่วยงานเอกชน	0	0	0	0	0	(0)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.63 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการได้รับความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์การเกษตร

การได้รับความช่วยเหลือ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ไม่เคยได้รับ	84	80	90	93	347	(98.0)
เคยได้รับ	2	4	1	0	7	(2.0)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.64 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการได้รับคำแนะนำในการประกอบอาชีพ

การได้รับคำแนะนำ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ไม่เคยได้รับ	70	78	77	72	297	(83.9)
เคยได้รับ	16	6	14	21	57	(16.1)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.65 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการมีบัตรประกันสุขภาพ

การมีบัตร	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
มี	58	40	57	54	209 (59.0)
ไม่มี	28	44	34	39	145 (41.0)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.66 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามระยะห่างจากบ้านถึงถนนที่ใช้ได้ทุกฤดูกาล

ระยะห่าง(เมตร)	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
ไม่เกิน 10 เมตร	14	20	33	26	93 (26.3)
11-20	2	2	4	3	11 (3.1)
21-30	5	2	1	1	9 (2.5)
31-40	0	0	1	6	7 (2.0)
41-50	5	2	13	3	23 (6.5)
51-100	12	5	7	9	33 (9.3)
101-200	7	5	5	8	25 (7.1)
201-300	6	4	1	1	12 (3.4)
301-400	5	1	2	2	10 (2.8)
401-500	9	11	4	12	36 (10.2)
501-1,000	15	10	6	8	39 (11.0)
1,001-2,000	3	8	5	4	20 (5.6)
เกิน 2,000	3	14	9	10	36 (10.2)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.67 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามแหล่งน้ำดื่มที่ใช้ในฤดูแล้ง

แหล่งน้ำดื่ม	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
น้ำประปา	4	3	9	26	42 (11.9)
น้ำฝน	70	65	76	51	262 (74.0)
บ่อน้ำบาดาล	4	7	2	3	16 (4.5)
บ่อน้ำตื้น	8	8	3	1	20 (5.6)
ห้วย คลอง บึง สระ	-	1	1	3	5 (1.4)
อ่างเก็บน้ำ ฝ่าย	-	-	-	1	1 (0.3)
แม่น้ำ	-	-	-	7	7 (2.0)
อื่น ๆ	-	-	-	1	1 (0.3)
รวม	86	84	91	93	354 (100.0)

ตารางที่ 3.68 จำนวนครัวเรือน จำแนกตามแหล่งน้ำใช้ในฤดูแล้ง

แหล่งน้ำ	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
น้ำประปา	23	34	33	52	142	(40.1)
น้ำฝน	6	2	3	2	13	(3.7)
บ่อน้ำบาดาล	18	25	32	7	82	(23.2)
บ่อน้ำตื้น	20	12	15	4	51	(14.4)
ห้วย คลอง บึง สระ	16	6	7	12	41	(11.6)
อ่างเก็บน้ำ ฝาย	2	3	1	2	8	(2.2)
แม่น้ำ	0	0	0	12	12	(3.4)
อื่น ๆ	1	2	0	2	5	(1.4)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.69 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามการมีไฟฟ้าใช้

การมีไฟฟ้าใช้	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
มี	68	79	83	61	291	(82.2)
ไม่มี	18	5	8	32	63	(17.8)
รวม	86	84	91	93	354	(100.0)

ตารางที่ 3.70 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามลักษณะการใช้สื่อสารมวลชน

ลักษณะการใช้	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ฟังวิทยุอย่างเดียว	8	6	3	21	38	(10.8)
ดูโทรทัศน์อย่างเดียว	30	30	43	31	134	(38.0)
อ่านหนังสือพิมพ์อย่างเดียว	0	0	0	3	3	(0.8)
ทั้งวิทยุและโทรทัศน์	23	30	17	15	85	(24.1)
ทั้งวิทยุและหนังสือพิมพ์	0	2	1	1	4	(1.1)
ทั้งโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์	2	2	2	1	7	(2.0)
ทั้งวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์	1	3	10	4	18	(5.1)
ไม่ใช้สื่อสารใด ๆ เลย	22	11	15	16	64	(18.1)
รวม	86	84	91	92	353	(100.0)

หมายเหตุ: ลักษณะการใช้ที่ใช้เป็นประจำ ในชีวิตประจำวันอาจมีโอกาสใช้สื่อผสมบ้าง กลุ่มที่เลือกฟังวิทยุอย่างเดียวไม่ได้หมายความว่าพอใจเลือกเหนือสื่ออื่น แต่เป็นเพราะไม่มีไฟฟ้าใช้เป็นส่วนมาก

ตารางที่ 3.71 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามลักษณะการใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพ

การใช้เวลาว่าง	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
พักผ่อน(ไม่ทำอะไร)	20	33	20	24	97	(27.5)
ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ	11	12	20	26	69	(19.6)
อ่านหนังสือ	1	0	0	3	4	(1.1)
เล่นการพนัน	0	2	2	0	4	(1.1)
หาอาหารจากธรรมชาติ	27	21	31	24	103	(29.2)
อื่น ๆ	27	16	18	15	76	(21.5)
รวม	86	84	91	92	353	(100.0)

หมายเหตุ: "อื่นๆ" ในที่นี้ รวมถึงการดูแลลูกหลาน การซ่อมแซมบ้าน การไปเยี่ยมญาติและเพื่อน

ตารางที่ 3.72 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามจำนวนปีที่มีความรู้ดีกว่าจน

จำนวนปี	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
1-5	17	19	15	19	70	(19.9)
6-10	18	18	16	19	71	(20.2)
11-15	9	12	15	12	48	(13.6)
16-20	13	17	19	17	66	(18.8)
21-30	12	9	16	14	51	(14.5)
31-40	10	5	8	3	26	(7.4)
41-50	6	4	2	4	16	(4.5)
มากกว่า 50	1	0	0	3	4	(1.1)
รวม	86	84	91	91	352	(100.0)

ตารางที่ 3.73 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามความเห็นต่อการฟื้นความยากจน

ความเห็นต่อการฟื้นความยากจน	ชัยนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)	
ได้	52	50	50	52	204	(57.8)
ไม่ได้	34	34	41	40	149	(42.2)
รวม	86	84	91	92	353	(100.0)

ตารางที่ 3.74 สาเหตุของความยากจนตามความรู้สึกรู้สึกของหัวหน้าครัวเรือน

สาเหตุของความยากจน	ชยันนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม (ร้อยละ)
- ไม่มีที่ดินทำกิน	25	23	26	27	101 (28.5)
- รายได้ต่ำ รายได้ไม่แน่นอน	0	24	6	16	46 (12.9)
- ขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ	9	4	10	13	36 (10.2)
- ไม่มีมรดก	11	6	8	9	34 (9.6)
- สมาชิกในครัวเรือนมีมาก/มีลูกมาก	6	9	9	7	31 (8.8)
- สุขภาพไม่แข็งแรง	5	8	0	10	23 (6.5)
- ไม่มีงานทำ	8	6	6	0	20 (5.6)
- ขาดทุนจากการประกอบอาชีพ	0	2	1	16	19 (5.4)
- ไม่มีหัวหน้าครอบครัวผู้ชาย	2	5	2	7	16 (4.5)
- เสียค่ารักษาพยาบาลสูง	0	0	15	1	16 (4.5)
- สินค้าการเกษตรราคาตกต่ำ	0	0	4	8	12 (3.4)
- การศึกษาน้อย/ขาดโอกาสเรียนรู้	1	6	3	1	11 (3.1)
- ได้ผลผลิตเกษตรน้อย	8	0	3	0	11 (3.1)
- งานมีน้อย/งานไม่แน่นอน	0	0	1	7	8 (2.3)
- มีหนี้สินมาก	3	4	1	0	8 (2.3)
- ขาดการเหลียวแลจากรัฐ	0	2	1	0	3 (0.8)
- ถูกโกง	0	1	1	0	2 (0.6)

หมายเหตุ: 1) ผู้ตอบ ตอบได้มากกว่า 1 สาเหตุ และบางครัวเรือนก็ไม่ตอบ จำนวนรวมจึงไม่เท่ากับจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่สำรวจ

2) ร้อยละของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

ตารางที่ 3.75 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามความเห็นว่าจะทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นได้อย่างไร

ความเห็น	ชาย	สตรี	รวม	ค่าเฉลี่ย	รวม	(ร้อยละ)
- ไม่ทราบ	55	46	46	38	185	(52.3)
- มีสมาชิกในครัวเรือนช่วยกันทำงาน	1	5	10	12	28	(7.9)
- ต้องมีหน่วยงานอื่นช่วยเหลือ	2	5	2	6	15	(4.2)
- ขนทำงานให้มากขึ้น	8	0	2	2	12	(3.4)
- ซื้อที่ดินทำการเกษตรเพิ่ม	5	0	3	1	8	(2.3)
- ผลผลิตการเกษตรราคาสูงขึ้น	0	3	0	5	8	(2.3)
- ทำอาชีพเสริม/อาชีพอื่น	2	2	1	3	8	(2.3)
- มีงานที่มั่นคงให้ทำในบ้าน	0	2	4	1	7	(2.0)
- ประหยัดค่าใช้จ่าย	1	1	2	2	6	(1.7)
- มีเงินทุนประกอบอาชีพ	0	0	4	2	6	(1.7)
- ภูมิอากาศอำนวยต่อการเกษตร	0	1	1	3	5	(1.4)
- ลูกจบการศึกษา/หมดพันธะเลี้ยงดู	0	3	1	0	4	(1.1)
- เศรษฐกิจดีขึ้น	0	4	0	0	4	(1.1)
- มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	0	0	0	2	2	(0.6)
- ไม่มีปัญหาสุขภาพ	0	1	1	0	2	(0.6)
- ปรับปรุงวิถีทำงานใหม่	0	0	1	0	1	(0.3)
- คำนึงการผลิตลดลง	0	0	0	1	1	(0.3)
- มีตลาดรับซื้อผลผลิต	0	0	0	1	1	(0.3)
- อดทนต่อไป	0	0	1	0	1	(0.3)

หมายเหตุ: 1) ผู้ตอบ ตอบได้มากกว่า 1 สาเหตุ และบางครัวเรือนก็ไม่ตอบ จำนวนรวมจึงไม่เท่ากับจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่สำรวจ

2) ร้อยละของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

ตารางที่ 3.76 ปัญหาทั่วไปของครัวเรือนยากจน

ปัญหา	ชัชนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม	(ร้อยละ)
- รายได้น้อย	26	22	18	16	82	(23.2)
- ไม่มีงานทำ/งานไม่มั่นคง	14	5	13	11	43	(12.1)
- ปัญหาสุขภาพ	5	10	14	19	48	(13.6)
- หนี้สินมาก	4	5	3	1	13	(3.7)
- ไม่มีเงินทุน	0	4	3	4	11	(3.1)
- ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง	0	2	0	3	5	(1.4)
- ขาดแคลนสาธารณูปโภค	0	0	0	6	6	(1.7)
- ที่อยู่อาศัยไม่ดี	1	0	2	0	3	(0.8)
- ค่าแรงงานต่ำ	0	0	2	1	3	(0.8)
- อายุมาก	0	0	2	2	4	(1.1)
- ถูกโกงค่าแรง	0	0	2	0	2	(0.6)
- นิรโรคมาก	0	1	0	1	2	(0.6)
- ไม่มีผู้นำครอบครัว	0	1	0	1	2	(0.6)

หมายเหตุ: 1) ผู้ตอบ ตอบได้มากกว่า 1 สาเหตุ และบางครัวเรือนก็ไม่ตอบ จำนวนรวมจึงไม่เท่ากับจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่สำรวจ 2) ร้อยละของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

ตารางที่ 3.77 ปัญหาในการทำเกษตร

ปัญหา	ชัชนาท	สระบุรี	สระแก้ว	กาญจนบุรี	รวม	(ร้อยละ)
- ขาดแคลนน้ำ/ฝนแล้ง	7	7	13	22	49	(30.25)
- ขาดเงินทุน	3	4	11	17	35	(21.60)
- ไม่มีที่ดินของตนเอง	10	5	9	9	33	(20.37)
- ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ	7	4	14	8	33	(20.37)
- ปัจจัยการผลิตราคาสูง	10	5	8	9	32	(19.75)
- ศัตรูพืชระบาด	6	5	3	14	28	(17.28)
- ราคาผลผลิตต่ำและไม่แน่นอน	10	1	2	11	24	(14.81)
- น้ำท่วม	0	0	0	7	7	(4.32)
- ขาดแคลนแรงงาน	0	0	1	3	4	(2.47)
- พื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์	1	0	0	1	2	(1.23)
- ค่าจ้างแรงงานต่ำ	0	0	1	0	1	(0.62)

หมายเหตุ: เช่นเดียวกับตารางที่ 3.76

ตารางที่ 3.78 จำนวนหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามระดับการศึกษาและเพศ

ระดับการศึกษา	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการศึกษา	36	14	39	40.6	75	21.2
ประถมศึกษา	212	82.2	55	57.4	267	75.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	6	2.3	0	0	6	1.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2	0.8	1	1.0	3	0.8
ปวช., ปวส.	2	0.8	1	1.0	3	0.8
รวม	258	100.0	96	100.0	354	100.0

ตารางที่ 3.79 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนที่สิ้นสุดการเรียนแล้ว จำแนกตามอาชีพหลักและเพศ

อาชีพหลัก	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีอาชีพ	3	1.2	4	4.2	8	2.0
การเกษตร	103	39.9	22	22.9	125	35.3
ค้าขาย	1	0.4	1	1.0	2	0.6
ประกอบกิจการส่วนตัว	3	1.2	2	2.1	5	1.4
รับจ้างเอกชน	5	1.9	4	4.2	9	2.5
รับจ้างรัฐ	1	0.3	0	0	1	0.3
รับจ้างทั่วไป	138	53.5	61	63.5	199	56.2
อื่น ๆ	4	1.6	2	2.1	6	1.7
รวม	258	100.0	96	100.0	354	100.0

ตารางที่ 3.80 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนที่สิ้นสุดการเรียนรู้แล้ว จำแนกตามอาชีพรองและเพศ

อาชีพหลัก	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีอาชีพ	151	58.5	64	66.7	215	60.7
การเกษตร	29	11.2	6	6.3	35	9.9
ค้าขาย	0	0.0	3	3.1	3	0.8
ประกอบกิจการส่วนตัว	2	0.8	2	2.1	4	1.1
รับจ้างเอกชน	3	1.2	1	1.0	4	1.1
รับจ้างรัฐ	0	0.0	0	0.0	0	0.0
รับจ้างทั่วไป	69	26.7	16	16.7	85	24.0
อื่น ๆ	4	1.6	4	4.2	8	2.3
รวม	258	100.0	96	100.0	354	100.0

ตารางที่ 3.81 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนที่ทำงานรับจ้าง จำแนกตามประเภทของงานรับจ้างที่ทำและเพศ

ประเภทของงาน	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้างในการเกษตร	108	75.0	53	81.5	161	77.0
รับจ้างงานก่อสร้าง	22	15.3	3	4.6	25	12.0
รับเหมาก่อสร้าง	1	0.7	0	0	1	0.5
ถูกจ้างในโรงงาน	3	2.1	3	4.6	6	2.9
ถูกจ้างในร้านค้า	1	0.7	0	0	1	0.5
ขับรถรับจ้าง	3	2.1	0	0	3	1.4
รับจ้างภาครัฐ	0	0.0	1	1.5	1	0.5
อื่น ๆ	6	4.2	5	7.7	11	5.3
รวม	144	100.0	65	100.0	295	100.0

ตารางที่ 3.82 จำนวนหัวหน้าครัวเรือนที่ทำงานรับจ้าง จำแนกตามสถานที่ทำงานและเพศ

สถานที่	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ในจังหวัดนี้	136	94.4	63	96.9	199	95.2
จังหวัดอื่นในภาคกลาง	5	3.5	2	3.1	7	3.4
กรุงเทพ	3	2.1	0	0.0	3	1.4
รวม	144	100.0	65	100.0	209	100.0

ตารางที่ 3.83 จำนวนประชากรในวัยแรงงานและสิ้นสุดการศึกษาแล้ว จำแนกตามระดับการศึกษาและเพศ

ระดับการศึกษา	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีการศึกษา	40	8.8	105	22.0	145	15.5
ประถมศึกษา	366	80.3	340	71.3	706	75.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	32	7.0	26	5.5	58	6.2
มัธยมศึกษาตอนปลาย	15	3.3	3	0.6	18	1.9
ปวช., ปวส.	3	0.7	1	0.2	4	0.4
ปริญญาตรี	0	0	2	0.4	2	0.2
รวม	456	100.0	464	100.0	933	100.0

หมายเหตุ: วัยแรงงานหรือวัยทำงานคืออายุระหว่าง 15 - 65

ตารางที่ 3.84 จำนวนประชากรในวัยแรงงานและสิ้นสุดการเรียน จำแนกตามอาชีพหลักและเพศ

อาชีพหลัก	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีอาชีพ	25	5.5	69	14.5	94	10.1
การเกษตร	148	32.5	156	32.7	304	32.6
ค้าขาย	1	0.2	2	0.4	3	0.3
ประกอบกิจการส่วนตัว	4	0.9	6	1.3	10	1.1
รับจ้างเอกชน	19	4.2	17	3.6	36	3.9
รับจ้างภาครัฐ	5	1.1	0	0	5	0.5
รับจ้างทั่วไป	251	55.0	217	45.5	468	50.2
อื่น ๆ	3	0.7	10	2.1	13	1.4
รวม	456	100.0	468	100.0	933	100.0

ตารางที่ 3.85 จำนวนประชากรในวัยแรงงานที่สิ้นสุดการศึกษาแล้ว
และทำงานรับจ้างจำแนกตามประเภทของงานรับจ้างที่ทำและเพศ

ประเภทของงาน	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้างในการเกษตร	193	70.2	186	79.5	379	74.5
รับจ้างงานก่อสร้าง	42	15.3	14	6.0	56	11.0
รับเหมาก่อสร้าง	0	0	2	0.9	2	0.4
รับจ้างงานแม่บ้าน	0	0	3	1.3	3	0.6
ถูกจ้างร้านอาหาร	0	0	1	0.4	1	0.2
ถูกจ้างในโรงงาน	8	2.9	14	6.0	22	4.3
ถูกจ้างในร้านค้า	6	2.2	1	0.4	7	1.4
พนักงานบริษัท	2	0.7	0	0.0	2	0.4
ขับรถรับจ้าง	5	1.8	0	0.0	5	1.0
รับจ้างภาครัฐ	4	1.5	1	0.4	5	1.0
อื่น ๆ	15	5.5	12	5.1	27	5.3
รวม	275	100.0	234	100.0	509	100.00

ตารางที่ 3.86 จำนวนประชากรวัยทำงานที่สิ้นสุดการศึกษาแล้วที่ทำงานรับจ้างจำแนกตามสถานที่ทำงานและเพศ

สถานที่	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ในจังหวัดนี้	253	92.7	218	93.6	471	93.1
จังหวัดอื่นในภาคกลาง	9	3.3	10	4.3	19	3.8
กรุงเทพฯ	10	3.7	4	1.7	14	2.8
ภาคตะวันออก	0	0.0	1	0.4	1	0.2
ภาคใต้	1	0.4	0	0.0	1	0.2
รวม	273	100.0	233	100.0	506	100.0

ตารางที่ 3.87 จำนวนประชากรที่เคลื่อนย้ายออกนอกหมู่บ้าน จำแนกตามแหล่งที่ไปอยู่และเพศ

สถานที่	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ในจังหวัดนี้	14	56	10	59	24	58
กรุงเทพฯ	5	20	2	12	7	17
จังหวัดอื่นในภาคกลาง	4	16	4	23	8	19
ภาคอีสาน	0	0	1	6	1	2
ภาคใต้	1	4	0	0	1	2
ต่างประเทศ	1	4	0	0	1	2
รวม	25	100	17	100	42	100

ตารางที่ 3.88 จำนวนประชากรที่เคลื่อนย้ายออกนอกหมู่บ้าน จำแนกตามอาชีพที่ไปทำและเพศ

สถานที่	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การเกษตร	7	28	7	41	14	33
รับจ้างเอกชน	8	32	4	24	12	29
รับจ้างภาครัฐ	14	4	0	0	1	2
รับจ้างทั่วไป	6	24	6	35	12	29
อื่น ๆ	3	12	0	0	3	7
รวม	25	100	17	100	42	100

ตารางที่ 3.89 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน จำแนกตามขนาดที่ดินของตนเอง

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4	3.10 E + 10	7.75 E + 09	4.815	.001
ภายในกลุ่ม	349	5.62 E + 11	1.61 E + 09		
รวม	353	5.93 E + 11			

ตารางที่ 3.90 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนจำแนกตามขนาดของครัวเรือน

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	2	1.60 E + 10	7.99 E + 09	4.865	.008
ภายในกลุ่ม	351	5.77 E + 11	1.64 E + 09		
รวม	353	5.93 E + 11			

ตารางที่ 3.91 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้จากการรับจ้าง จำแนกตามชนิดของงานรับจ้าง

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4	1.69 E + 10	4.24 E + 09	37.065	.000
ภายในกลุ่ม	721	8.24 E + 10	1.14 E + 08		
รวม	725	9.94 E + 10			

ตารางที่ 3.92 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้จากการรับจ้าง จำแนกตามสถานที่ไปทำงาน

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	2	3.23 E + 09	1.61 E + 09	12.130	.000
ภายในกลุ่ม	723	9.62 E + 10	1.33 E + 08		
รวม	725	9.94 E + 10			

ตารางที่ 3.93 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้จากการรับจ้าง จำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	3	1.62 E + 09	3.24 E + 08	2.386	.037
ภายในกลุ่ม	718	9.78 E + 10	1.36 E + 08		
รวม	721	9.94 E + 10			

ตารางที่ 3.94 การวิเคราะห์ความแปรปรวนค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเกษตร จำแนกตามขนาดที่ดินของตนเอง

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4	1.70 E + 10	4.26 E + 09	11.469	.000
ภายในกลุ่ม	349	1.30 E + 11	3.72 E + 08		
รวม	353	1.47 E + 11			

ตารางที่ 3.95 การวิเคราะห์ความแปรปรวนค่าใช้จ่ายในการครองชีพ จำแนกตามขนาดของครัวเรือน

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	2	1.47 E+10	7.36 E+ 09	18.908	.000
ภายในกลุ่ม	351	1.37 E + 11	3.89 E + 08		
รวม	353	1.51 E + 11			

ตารางที่ 3.96 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของรายได้จากการเกษตร จำแนกตามขนาดที่ดินของตนเอง

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4	5.91 E + 10	1.48 E + 10	16.741	.000
ภายในกลุ่ม	349	3.08 E + 11	8.83 E + 08		
รวม	353	3.67 E + 11			

ตารางที่ 3.97 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของหนี้สิน จำแนกตามขนาดของครัวเรือน

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F Ratio	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	2	22327350	11163675	.008	.992
ภายในกลุ่ม	351	4.72 E + 11	1.35 E + 09		
รวม	353	4.73 E + 11			

บทที่ 4

สรุปและเสนอแนะ

4.1 สรุปสภาพทั่วไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้ เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนยากจนดัดดานในพื้นที่ชนบทของภาคกลาง เพื่อหาคำตอบถึงสาเหตุของความยากจนดัดดาน และโอกาสหรือเงื่อนไขที่จะทำให้พ้นจากสภาพความยากจนเช่นนี้ การศึกษาครั้งนี้จึงได้มุ่งศึกษาสภาพของหมู่บ้านในชนบทที่คนจนดัดดานอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อพิจารณาปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และบริการพื้นฐานของภาครัฐในชุมชนที่ครัวเรือนยากจนอาศัยอยู่ ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดสถานะความเป็นอยู่ และโอกาสในการยกฐานะของครัวเรือนยากจนให้หลุดพ้นจากสภาพความยากจนที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ การศึกษาต้องการค้นหาลักษณะเฉพาะของครัวเรือนยากจนดัดดานเพื่อให้ทราบว่าการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศจะมีประโยชน์ต่อครัวเรือนยากจนดัดดานหรือไม่เพียงใด

การศึกษาทำโดยการสำรวจข้อมูลของครัวเรือนที่ยากจนดัดดานจำนวน 354 ครัวเรือน มีการเลือกจังหวัดตัวอย่างโดยอาศัยความรู้พื้นฐานเพื่อให้แน่ใจได้ว่าจะทำให้พบครัวเรือนยากจนจำนวนมากในจังหวัดเหล่านี้ หลังจากนั้นก็จะสุ่มเลือกครัวเรือนตัวอย่างโดยความร่วมมือของผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่สอดคล้องกับคำว่าครัวเรือนยากจนดัดดานอย่างแท้จริง ครัวเรือนเหล่านี้กระจายอยู่ใน 4 จังหวัดในเขตภาคกลาง คือ ชัยนาท สระบุรี สระแก้ว และกาญจนบุรี ในพื้นที่ของ 8 อำเภอ 16 ตำบล 74 หมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านเลือกศึกษาประมาณ 5 ครัวเรือน ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

4.4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา

ผลการศึกษาสภาพทั่วไปทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของภาคกลางและจังหวัดที่ทำการศึกษา พบว่า

1) **สภาพแวดล้อมทางกายภาพ** ตามสภาพการปกครอง ภาคกลางครอบคลุมพื้นที่ 26 จังหวัด ในการศึกษานี้ได้กำหนดขอบเขตของภาคกลางให้ครอบคลุมพื้นที่ 22 จังหวัด โดยยกเว้นกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ลักษณะภูมิประเทศภาคกลางแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนกลาง ส่วนตะวันออก และส่วนตะวันตก แต่ละส่วนมีลักษณะภูมิประเทศดังนี้

- **ส่วนกลาง** อาจแบ่งภูมิประเทศออกเป็น 2 บริเวณคือ บริเวณที่ราบเจ้าพระยา และบริเวณขอบที่ราบเจ้าพระยาตอนบน โดยบริเวณที่ราบเจ้าพระยามีลักษณะเป็นที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมที่เกิดจากการทับถมของตะกอนบริเวณปากแม่น้ำหลายสาย ที่สำคัญที่สุดคือแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ราบนี้มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนาและเพาะปลูก มีอาณาเขตกว้างใหญ่มาก ตั้งแต่จังหวัดชัยนาทจดอ่าวไทย

บริเวณที่ราบเจ้าพระยาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนย่อยคือ ที่ราบเจ้าพระยาตอนบนเป็นบริเวณเหนือจังหวัดพระนครศรีอยุธยาขึ้นไป เป็นที่ราบลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์และอยู่ในเขตชลประทาน เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ กับอีกส่วนคือที่ราบเจ้าพระยาตอนล่าง เป็นบริเวณตั้งแต่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนถึงอ่าวไทย หรือเรียกอีกชื่อว่า ที่ราบกรุงเทพเป็นเขตที่ราบลุ่มบางส่วนน้ำทะเลหนุนถึง จึงเป็นแหล่งทำนาเกลือและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำริมฝั่งทะเลแหล่งใหญ่ของประเทศ

ส่วนบริเวณขอบที่ราบเจ้าพระยา มี 2 ด้าน คือ ขอบด้านตะวันออกมีเนินป่าสักและเนินนครนายก บริเวณจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรีมีสภาพเป็นที่ราบสลับดอนและที่ราบเชิงเขา ดินมีคุณภาพต่ำ มีน้ำน้อยจึงมีการปลูกพืชไร่มาก ขอบด้านตะวันตกมีเนินของแม่น้ำแม่กลองและเนินด้านข้างของแม่น้ำสะแกกรัง

- **ส่วนตะวันออก** แบ่งเป็น 3 เขตตามลักษณะภูมิประเทศ คือ ทิวเขา ที่ราบลุ่มน้ำ และที่ราบลอนลาด และที่ราบชายฝั่งทะเล ส่วนทิวเขามีทิวเขาที่เป็นแนวยาว 2 ทิวเขา คือ ทิวเขาจันทบุรีและทิวเขาบรรทัดซึ่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสำคัญคือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำประแส และแม่น้ำจันทบุรี ส่วนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบลอนลาดที่สำคัญ คือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปราจีนบุรี-บางปะกง ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของบริเวณส่วนนี้ ส่วนเขตที่ราบชายฝั่งทะเลนับตั้งแต่บริเวณปากแม่น้ำบางปะกงไปจนถึงจังหวัดตราด เป็นบริเวณที่เกิดจากการกัดเซาะและทับถมของแม่น้ำสายสั้นๆ จากทิวเขาจันทบุรีลงสู่อ่าวไทยทำให้เป็นที่ราบเชิงเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์มีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างสูงเหมาะแก่การเพาะปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น

- **ส่วนตะวันตก** แบ่งเป็น 3 เขตเช่นเดียวกับส่วนตะวันออก คือ เขตทิวเขา ที่ราบลุ่มน้ำ และที่ราบชายฝั่งทะเลเขตทิวเขามีทิวเขาสำคัญ 2 ทิวเขา คือ ทิวเขาถนนธงชัย และทิวเขาตะนาวศรี ทิวเขาทั้งสองบรรจบกันบริเวณจังหวัดกาญจนบุรีทำให้บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีที่ราบเชิงเขาและริมแม่น้ำสายสั้นๆ ภูมิประเทศมีความหลากหลาย รวมทั้งปลูกพืชแบบกระจายชนิดตามความเหมาะสมของพื้นที่ ส่วนที่ราบลุ่มน้ำมีลักษณะเป็นที่ราบต่ำเหมาะแก่การเพาะปลูก ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองในจังหวัดกาญจนบุรี และราชบุรี และที่ราบลุ่มน้ำเพชรบุรีในจังหวัดเพชรบุรี ส่วนที่ราบชายฝั่งทะเล ได้แก่ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตั้งแต่อำเภอบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรีไปจนถึงอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกนี้ส่วนใหญ่เป็นหาดโคลนจึงเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สำคัญ

ภูมิอากาศของภาคกลางจัดอยู่ในเขตโซนร้อนเป็นแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู ได้รับอิทธิพลจากมรสุม 2 ช่วง คือ ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ เป็นลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งนำมาซึ่งความหนาวเย็นและแห้งแล้ง และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมนำมาซึ่งเมฆฝนและมีฝนตกชุก แต่ปริมาณน้ำฝนก็มีความแปรปรวนแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

ในจำนวนเนื้อที่ที่ศึกษาทั้งสิ้น 60 ล้านไร่ เป็นเนื้อที่ป่าไม้ร้อยละ 24.8 เนื้อที่ถือครองทางการเกษตรประมาณร้อยละ 41.8 และเนื้อที่ที่ไม่ได้จำแนกร้อยละ 33.4 การถือครองที่ดินทางการเกษตรของ

ภาคกลาง มีทั้งการถือครองในลักษณะที่เป็นของตนเองซึ่งรวมถึงที่ดินที่เกษตรกรเป็นเจ้าของ ที่ดินคิดจ้างและขายฝาก สำหรับภาคกลางจะมีจำนวนผู้เช่ามากกว่าทุกภาค ทั้งนี้ เพราะที่ดินในภาคกลางส่วนใหญ่ถูกถือครองโดยเจ้าของที่ดินที่หาประโยชน์จากการให้เช่าที่ดินมาเป็นเวลานาน ประกอบกับจำนวนประชากรมีเพิ่มมากขึ้น แต่ที่ดินมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้คนรุ่นหลังไม่มีที่ดินทำกิน ต้องเช่าจากผู้อื่นเพิ่ม สำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. 2541 พบว่ามีผู้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร 852,253 ราย มีเนื้อที่ถือครองเฉลี่ย 25.0 ไร่ มีการเปลี่ยนแปลงลดลงจากปี 2536 เกือบทุกขนาดของเนื้อที่ถือครอง โดยผู้ถือครองเนื้อที่ขนาดใหญ่ (40 ไร่ขึ้นไป) มีจำนวนลดลงมากที่สุดร้อยละ 25.2 ยกเว้นเนื้อที่ถือครองขนาด 10-39 ไร่ มีจำนวนเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยคือ ร้อยละ 3.4

2) **สภาพบริการพื้นฐานของรัฐ** ในภาพรวม พื้นที่จังหวัดที่ทำการศึกษามีสาธารณูปโภคอยู่ในเกณฑ์ดีพอควร ทั้งในด้านการคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร การไฟฟ้า การประปา โทรศัพท์ สถานศึกษา และสถานบริการด้านสาธารณสุข แต่ระดับคุณภาพของการบริการอาจแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับระยะห่างจากศูนย์กลางความเจริญ โดยพื้นที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะมีคุณภาพดีกว่า นอกจากนี้ พื้นที่ที่อยู่ใกล้ตัวจังหวัดก็จะมีคุณภาพบริการที่ดีกว่าพื้นที่ชนบทที่อยู่ห่างไกลออกไปเช่นกัน พื้นที่ที่อยู่ขอบของภูมิภาคจะมีปัญหาในการเข้าถึงบริการของรัฐมากที่สุด โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทของจังหวัดกาญจนบุรี เพราะมีสภาพเป็นป่าเขาสูง เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก แต่โดยภาพรวมทั่วไปพบว่า บริการของรัฐมีระดับที่ดีขึ้นมาก การบริการทางด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ได้ขยายออกไปสู่ชนบทมากขึ้น การคมนาคมระหว่างอำเภอ ตำบล หมู่บ้านส่วนใหญ่มีคุณภาพดีพอประมาณ สามารถติดต่อกันได้ตลอดทั้งปี ยกเว้นเขตชนบททุรกันดารและเป็นภูเขาสูง เช่นในแถบจังหวัดกาญจนบุรี ไฟฟ้ามียูใช้เกือบทุกครัวเรือนทุกหมู่บ้าน ในชนบทมีการบริการระบบประปาหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก โทรศัพท์สาธารณะได้รับการขยายเข้าไปสู่ระดับหมู่บ้าน โรงเรียนประถมศึกษาได้ถูกขยายไปเกือบทุกหมู่บ้าน ในขณะที่โรงเรียนมัธยมศึกษาได้รับการขยายเข้าไปในหลายอำเภอ ทำให้โอกาสในการศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่าภาคบังคับทำได้สะดวกขึ้น สถานบริการสาธารณสุข ทั้งโรงพยาบาลประจำอำเภอและสถานอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้านได้มีมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การที่จังหวัดเหล่านี้มีพื้นที่กว้างขวางและมีความหลากหลายทางภูมิประเทศ กับมีจำนวนประชากรมาก การบริการพื้นฐานต่างๆ จึงยังคงมีไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชนในบางพื้นที่ สภาพการคมนาคมที่ยังไม่สะดวกในฤดูฝน เนื่องจากถนนหลายสายยังเป็นถนนลูกรัง จะมีสภาพเป็นหลุมเป็นบ่อ ทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก การขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคในหลายหมู่บ้านยังคงมีอยู่เนื่องจากระบบประปาหมู่บ้านยังมีไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน หรือมีแล้วแต่ยังใช้การไม่ได้ดีเท่าที่ควร การใช้ไฟฟ้ามีไม่ครบทุกหมู่บ้านและยังไม่ครบทุกครัวเรือน ไฟฟ้าสาธารณะยังมีไม่ทั่วถึงเช่นเดียวกัน ตู้โทรศัพท์สาธารณะยังมีไม่ครบทุกหมู่บ้านหรือมีแล้วใช้การไม่ได้ ขาดการซ่อมแซมรักษา ในขณะที่การศึกษายังคงมีไม่ถึง แต่การเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษายังต่ำกว่าเป้าหมาย รวมทั้ง การบริการสาธารณสุขยังมีไม่ทั่วถึงเนื่องจากขาดบุคลากรและเวชภัณฑ์ และมีสถานพยาบาลยังอยู่ห่างไกลในบางพื้นที่

3) **สภาพทางเศรษฐกิจ** ที่ดินในภาคกลางส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา ปลูกพืชไร่ ไม้ผล เลี้ยงสัตว์และการประมง การทำนาข้าวมีการปลูกกันมากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญๆ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญอยู่ในเขตจังหวัดชัยนาท พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี ฉะเชิงเทรา สุพรรณบุรี การปลูกพืชไร่มีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ อ้อย สับปะรด ข้าวโพด มันสำปะหลัง ข้าวฟ่าง ฝ้าย ถั่วเหลือง และมะพร้าว โดยเฉพาะอ้อย สับปะรด มันสำปะหลัง ซึ่งปลูกเพื่อเป็นวัตถุดิบให้กับอุตสาหกรรมแปรรูปอันได้แก่ อุตสาหกรรมน้ำตาล อุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋อง และอุตสาหกรรมแป้งมันสำปะหลัง ตามลำดับ โดยมีการปลูกอ้อยมากในจังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี ส่วนสับปะรดปลูกมากในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี และชลบุรี มะพร้าวปลูกมากในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ข้าวฟ่างปลูกมากในจังหวัดลพบุรี สระบุรี ส่วนไม้ผลปลูกมากในจังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี การเลี้ยงสัตว์ประเภทโคนมเลี้ยงกันมากในจังหวัดสระบุรี เป็ด ไก่ สุกร เลี้ยงมากในจังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ส่วนทางด้านชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยมีการทำประมง

นอกจากนี้ สาขาอุตสาหกรรมก็เป็นสาขาการผลิตที่มีความสำคัญมากสำหรับภาคกลางโดยมีมูลค่าของผลิตภัณฑ์สูงมากเป็นอันดับหนึ่งมากกว่าสาขาการผลิตอื่นๆ และสูงกว่าภาคอื่นๆ อีกด้วย ประเภทของอุตสาหกรรมที่ทำการผลิตส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในอุตสาหกรรมเพียงไม่กี่ประเภทเท่านั้น คือ อุตสาหกรรมการทอผ้าและสิ่งทอ หนังสัตว์และผลิตภัณฑ์หนังสัตว์ อุตสาหกรรมผลิตอาหารเครื่องดื่ม ยาสูบ และอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะ เครื่องจักร และอุปกรณ์ จังหวัดที่สาขาอุตสาหกรรมมีความสำคัญมากได้แก่ ระยอง ชลบุรี สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา

ส่วนสาขาการค้าและบริการก็เป็นสาขาการผลิตที่สำคัญอีกสาขาหนึ่งของภาคกลาง โดยมีสถานประกอบการธุรกิจทางการค้าและธุรกิจทางการบริการเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 ของจำนวนสถานประกอบการทั้งหมดเป็นกิจการขนาดเล็กที่มีคนงานน้อยกว่า 10 คน

เมื่อประเทศไทยประสบภาวะเศรษฐกิจถดถอยในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้นโยบายค่าเงินบาทลอยตัวในช่วงกลางปี 2540 และดำเนินการใช้แผนฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ตามข้อเสนอแนะของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงอย่างมากทั้งด้านการผลิต การใช้จ่ายและการลงทุน ซึ่งส่งผลให้ผลตอบแทนปัจจัยการผลิตชะลอตัวลง ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในประเทศในราคาคงที่ลดลงร้อยละ 1.8 อันเนื่องมาจากการผลิตที่ลดลงทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการผลิตรวมของภาคกลางทั้งส่วนกลาง (ยกเว้นกรุงเทพมหานครและปริมณฑล) ส่วนตะวันออก และส่วนตะวันตกมีทิศทางชะลอตัวลงในอัตราที่น้อยกว่าภาคอื่นๆ โดยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ ณ ราคาตลาดในปี 2540 คือประชากร 1 คน ประมาณ 90,592 บาท ซึ่งสูงกว่าภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4) **สภาพการณ์งานทำและการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน** สภาพการณ์งานทำของแรงงานในภาคกลางอยู่ในเกณฑ์ดีกว่าแรงงานในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ รวมทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานก็อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าแรงงานในภูมิภาคอื่นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ภาคกลาง โดยเปรียบเทียบมีความอุดมสมบูรณ์กว่าภูมิภาคอื่นๆ มีพื้นที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ในบริเวณที่ราบลุ่มที่เรียกว่า “ที่ราบเจ้าพระยา” อันเป็นแหล่งปลูกข้าวอันอุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศและของทวีปเอเชีย จึงเป็นแหล่งงานใหญ่ของภาคเกษตรกรรมในภาคกลาง นอกจากนั้นเขตภาคกลางถือว่าเป็นเขตพื้นที่ที่มีระบบชลประทานดีที่สุดของประเทศ ทำให้เกษตรกรจำนวนมากสามารถทำการเกษตรตลอดปี เมื่อพิจารณาจากลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายประกอบกับการที่พื้นที่อยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานครและปริมณฑลอันเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและความเจริญของประเทศ ทำให้เขตภาคกลางมีกิจกรรมการผลิตที่หลากหลาย ส่งผลให้แรงงานมีงานทำในอัตราสูงแม้ในช่วงปี 2542 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศยังประสบกับภาวะ เศรษฐกิจตกต่ำ และเป็นช่วงเดียวกับที่คณะผู้ศึกษาวิจัยเรื่องนี้ออกสำรวจภาคสนามก็ยังพบว่า การว่างงานอย่างเปิดเผยในชนบทมีระดับต่ำ และหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ที่ศึกษาไม่มีการว่างงานอย่างเปิดเผย

4.2 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนยากจนดักดาน

ครัวเรือนที่เลือกศึกษา เป็นครัวเรือนที่มีสภาพยากจนมานาน มีลักษณะเฉพาะดังนี้

- 4.2.1 ครัวเรือนมีขนาดเล็กถึงปานกลาง มีสมาชิกเฉลี่ย 4 คนต่อครัวเรือน
- 4.2.2 สมาชิกครัวเรือนอยู่ในวัยทำงาน แต่อัตราผู้เป็นภาระครัวเรือนเท่ากับ 59.63 ซึ่งค่อนข้างสูง
- 4.2.3 ระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่คือไม่มีการศึกษาและระดับประถมศึกษา การอบรมวิชาชีพแทบไม่ได้รับเลย
- 4.2.4 ประชากรที่สิ้นสุดการเรียนแล้วจะยึดการรับจ้างเป็นอาชีพหลัก และเป็นการรับจ้างในภาคเกษตร ซึ่งไม่มีความมั่นคงในด้านรายได้
- 4.2.5 ผู้ที่เลือกทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่เนื่องจากต้นทุนทำการเกษตรมีระดับสูง เงินรายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรแทบจะไม่ต่างไปจากครัวเรือนรับจ้าง สิ่งที่ครัวเรือนเกษตรได้ประโยชน์ก็คือการมีอาหารหลักในการครองชีพโดยไม่ต้องซื้อหา
- 4.2.6 สมาชิกครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอาชีพที่ทำอยู่ในระหว่าง 5 ปีที่ผ่านมา
- 4.2.7 ระยะเวลาในการทำงานสั้นมาก ประมาณครึ่งหนึ่งของทั้งปี
- 4.2.8 ผู้ที่อาชีพรับจ้างส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในท้องที่หรือในจังหวัดภูมิลำเนาเดิม มีการย้ายถิ่นไม่มากนัก แสดงถึงความไม่คล่องตัวในการหางานที่ดีกว่า
- 4.2.9 ยังมีครัวเรือนยากจนถึงร้อยละ 33 ที่ไม่มีการวางแผนครอบครัว
- 4.2.10 สุขภาพเป็นปัญหาของครัวเรือนมากพอควรสังเกตได้จากค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่ค่อนข้างสูง

4.2.11 การไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเป็นปัญหาหลัก โดยเฉพาะ ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเองจะถือครองครัวเรือนละ 17.75 ไร่

4.2.12 สำหรับครัวเรือนที่ทำการเกษตร จะปลูกข้าวและพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ มีเลี้ยงสัตว์บ้าง ครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์ใหญ่เช่น วัวนม จะมีรายได้เข้ามาสม่ำเสมอ

4.2.13 รายจ่ายในการครองชีพส่วนใหญ่เป็นค่าอาหาร ครัวเรือนยากจนจะมีปัญหาเรื่องบริโภคอาหารไม่มีคุณภาพเพราะขาดรายได้

4.2.14 ครัวเรือนยากจนไม่เคยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และในเรื่องเงินอุดหนุน มีทางดำรงสาธารณสุขเท่านั้นที่ได้รับความช่วยเหลือในรูปของบัตรประกันคุณภาพ

4.2.15 มีปัจจัยพื้นฐานมากพอควร เช่น มีน้ำดื่ม น้ำใช้ตลอดปีเป็นส่วนมาก

4.2.16 โทรมหันมีบทบาทมากที่สุดในการรับข่าวสารในครัวเรือน

4.3 สาเหตุของความยากจนตกค้างในภาคกลาง

ในการศึกษาลักษณะของครัวเรือนยากจนตกค้าง ทำให้ทราบว่าปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนกลุ่มหนึ่งกลายเป็นครัวเรือนยากจนตกค้างนั้นมีทั้งปัจจัยสภาพแวดล้อมและปัจจัยภายในครัวเรือนเอง

ปัจจัยสภาพแวดล้อมได้แก่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ใช้กลไกตลาดเป็นตัวกำหนดราคาสินค้าและการขาดแคลนระบบสวัสดิการสังคมที่จะเกื้อหนุนหรือให้โอกาสกลุ่มคนที่ไม่สามารถปรับตัวในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ได้ เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต้องอาศัยกลไกการส่งผ่านความจำเป็นในรูปแบบของความมั่งคั่งจากผู้มีทุนมากในระดับบนไปสู่ผู้มีทุนน้อยในระดับล่าง มีหลายกรณีที่ความจำเป็นนั้นตกไปไม่ถึงครัวเรือนที่มีทุนเดิมน้อย เช่น ไม่มีที่ดินทำกิน หรือครัวเรือนที่สมาชิกมีความสามารถต่ำในการที่จะปรับตัวเพื่อรับความจำเป็นในภาพรวมที่ส่งผ่านไปชนบท เมื่อครัวเรือนไม่ได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกทางที่จะเพิ่มความสามารถในการปรับตัวดังกล่าว ครัวเรือนเหล่านั้นก็จะกลายเป็นครัวเรือนยากจน

เมื่อกลายเป็นครัวเรือนยากจน ปัจจัยภายในครัวเรือนก็จะทำงาน ปัจจัยภายในครัวเรือนจะบ่งบอกโอกาสที่ครัวเรือนนั้นจะหลุดพ้นจากความยากจน ปัจจัยภายในครัวเรือนเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละครัวเรือนที่แตกต่างกันแม้จะอยู่ในกลุ่มเดียวกัน บางครัวเรือนอาจเริ่มต้นเป็นครัวเรือนยากจน แต่บังเอิญหัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาดี หรือได้รับมรดกที่ดิน หัวหน้าครัวเรือนนั้นก็อาจนำครัวเรือนหลุดพ้นจากความยากจนได้ ถ้าครัวเรือนใดมีลักษณะที่ขาดปัจจัยที่จะกระตุ้นเงินออมหรือปัจจัยที่จะทำให้ครัวเรือนสามารถหาเงินรายได้อย่างมีเสถียรภาพ ครัวเรือนนั้นก็ไม่สามารถปรับตัวในระบบเศรษฐกิจที่ต้องการประชากรที่มีทักษะในการแข่งขันเพื่อแย่งความมั่งคั่ง ครัวเรือนนั้นก็กลายเป็นครัวเรือนยากจนตกค้างที่มองไม่เห็นช่องทางพ้นตัวให้พ้นความยากจน เหมือนกับตกอยู่ในวงจรของความยากจน กลายเป็นครัวเรือนยากจนตกค้าง

ในภาคกลาง ถึงแม้จะมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ แต่เนื่องจากกลไกการส่งผ่านความจำเริญทางเศรษฐกิจเอื้อประโยชน์ให้กับครัวเรือนที่มีทุนประเดิม มากกว่าครัวเรือนที่ขาดแคลน และความช่วยเหลือของหน่วยงานไปไม่ถึงครัวเรือนที่ขาดแคลน ครัวเรือนเหล่านี้จึงเป็นครัวเรือนที่ยากจนตกดาน ชนบททั่วไปมีความยากจน แต่มีบางกลุ่มครัวเรือนที่มีความยากจนมากกว่าและไม่เห็นช่องทางที่จะฟื้นตัวเองให้สามารถได้ประโยชน์จากความจำเริญทางเศรษฐกิจในภาพรวมที่ตกถึงชนบทเพียงเล็กน้อยอยู่แล้ว

ผลการศึกษานี้ให้เห็นว่าลักษณะเฉพาะของครัวเรือนยากจนตกดานที่เรียกว่าเป็นปัจจัยภายในที่ทำให้ครัวเรือนมีสภาพยากจนแบบหาทางฟื้นได้ยากหากขาดระบบการเกื้อหนุนหรือการให้โอกาสที่เหมาะสม ได้แก่

- การขาดที่ดินทำกินทำให้ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ ต้องไปทำงานรับจ้าง แต่ไม่มีการศึกษาหรือการอบรม จึงมีงานทำไม่เต็มที่ รายได้น้อยเงินออมไม่มี จึงไม่มีโอกาสฟื้นตัว
- มีที่ดินไม่ใหญ่มากหรือต้องไปเช่าที่ดินก็ไม่ต้องการลงทุนเพื่อปรับที่ดินมาก ทำให้ไม่อาจผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตน้อยต้นทุนต่อหน่วยสูง รายได้สุทธิไม่มีหรือมีน้อย ไม่มีโอกาสฟื้นตัว
- ขาดการอบรมศึกษา ในชนบท ไม่มีงานรองรับมากมายอยู่แล้ว เมื่อขาดการศึกษาก็มองไม่เห็นทางที่จะประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้สม่ำเสมอ การรับจ้างทั่วไปไม่มีความแน่นอนและชั่วโมงการทำงานต่ำ รายได้น้อยและไม่มีเสถียรภาพตามธรรมชาติของรายได้ทางการเกษตร ค่าใช้จ่ายสูง หนี้สินจึงมาก ไม่มีโอกาสฟื้นตัว
- ภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนสูง ทั้งทางด้านสุขภาพและการครองชีพ รายจ่ายครัวเรือนสูงมากจนไม่อาจมีเงินออมได้
- ผู้นำครัวเรือนมองไม่เห็นทางออก ไม่มีความหวัง จึงขาดพลังที่จะคิดไปข้างหน้า คิดเพียงให้อยู่รอดไปในแต่ละวัน

4.4 สภาพเศรษฐกิจและสังคมในชนบทด้อยความยากจน

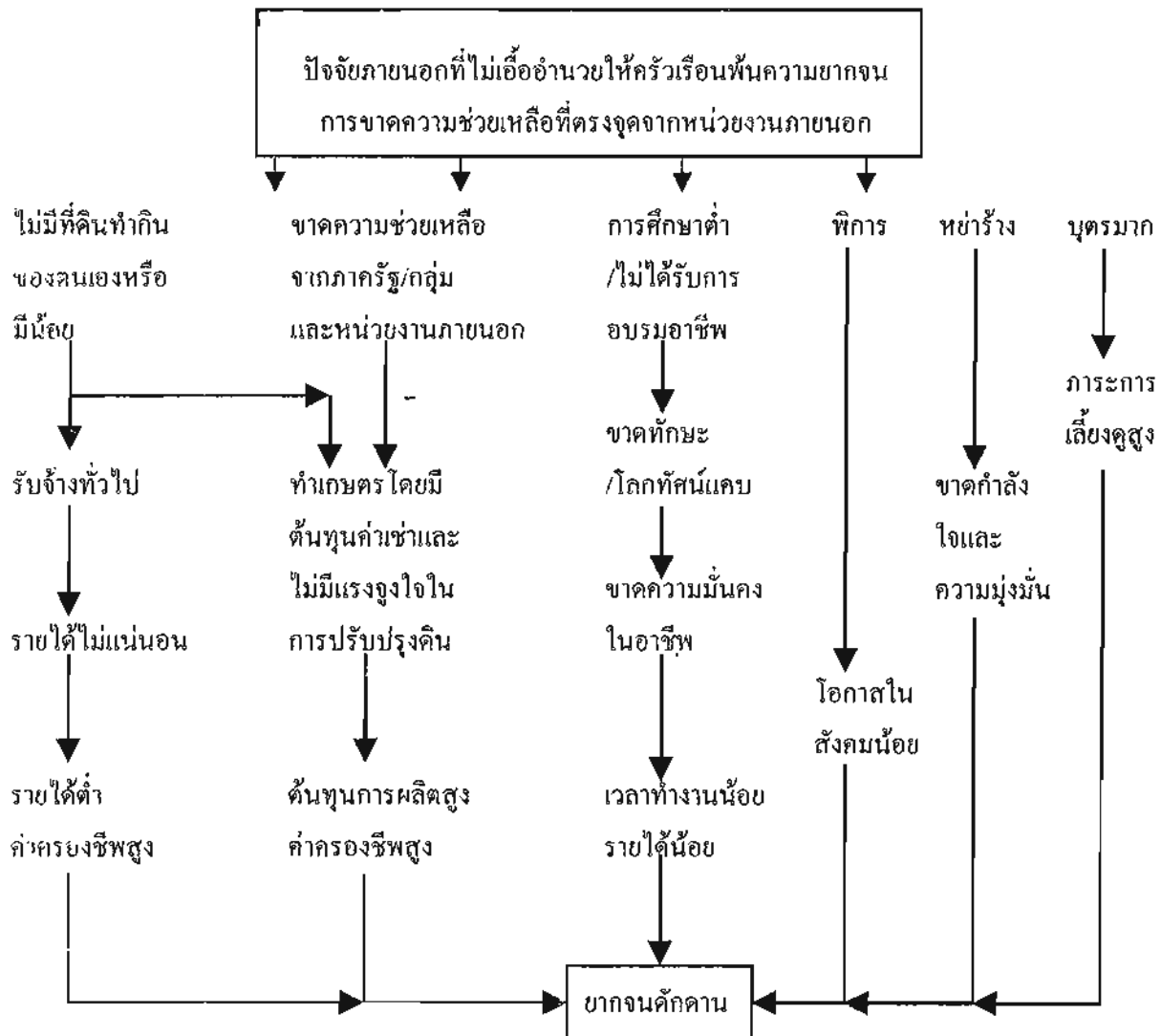
ภูมิประเทศของภาคกลางเหมาะสำหรับการเกษตร มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก แต่ความอุดมสมบูรณ์ไม่ได้ให้ประโยชน์กับทุกครัวเรือน ครัวเรือนที่บังเอิญมีบรรพบุรุษที่สามารถนำครัวเรือนหลุดพ้นจากความยากจนในอดีต ก็จะมีมรดกตกทอดให้ครัวเรือนรุ่นหลัง ทำให้ได้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์นั้น ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีมรดกเป็นที่ดินที่มากพอก็ไม่ได้ประโยชน์

ในชนบทภาคกลาง มีอาชีพเพียงสองอย่างที่ประชากรทำได้คือการเกษตรสำหรับครัวเรือนที่มีที่ดินหรือสามารถเช่าที่ดินทำกิน และการรับจ้างทั่วไปซึ่งมีทั้งการรับจ้างในภาคเกษตรที่ต้องอาศัยครัวเรือนเกษตรจ้างกับการรับจ้างอื่นเช่นก่อสร้างซึ่งต้องไปทำงานในเมือง เศรษฐกิจในชนบทขึ้นอยู่กับการค้าขาย การเกษตร แต่ในภาพรวม การเกษตรไม่มีท่าทีว่าจะรุ่งเรืองมากกว่าที่เป็นอยู่ ราคาสินค้าเกษตรขึ้นอยู่กับการ

ตลาดต่างประเทศและผลผลิตในระดับไร่นายังไม่มีคุณภาพสม่ำเสมอ การรับจ้างในภาคเกษตรแม้ในยามที่เศรษฐกิจดีก็ไม่ใช่งานที่จ้างงานที่จะทำให้ผู้รับจ้างได้รายได้สม่ำเสมอทั้งปี เพราะการเกษตรที่ทำอยู่เป็นการเกษตรขนาดเล็กที่มีแนวโน้มว่าจะใช้ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และเครื่องจักรทุนแรงมากขึ้นกว่าการใช้แรงงาน พืชเกษตรที่ปลูกก็มักจะเป็นพืชที่ปลูกปีละครั้ง

สังคมในชนบทขาดผู้นำที่จะช่วยครัวเรือนยากจนคัดค้านโดยเฉพาะ รัฐบาลท้องถิ่นไม่มีรายได้เพียงพอ รายได้ที่มีเพียงเล็กน้อยก็มักจะยื่นให้แก่ครัวเรือนที่มีคนแก่ซึ่งทำงานไม่ได้ เป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่าที่จะหมดไปกับการใช้จ่ายเพื่อครองชีพ ไม่มีการรวมกลุ่มที่จะช่วยเหลือให้ช่วยตนเองได้ เมื่อมีหน่วยงานกลางเข้าไปก็มักเป็นการให้เงินกู้ ซึ่งไม่ได้ออกแบบเพื่อครัวเรือนยากจนคัดค้าน ที่ไม่มีหลักทรัพย์หรือหลักประกัน ครัวเรือนเหล่านี้จึงไม่ได้รับประโยชน์

แผนภูมิสรุปสาเหตุความยากจนคัดค้านในภาคกลาง

4.5 เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของความยากจนดักดาน

เศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะการดำเนินชีวิตมีความหมายอย่างยิ่งต่อการฟื้นตัวของครัวเรือนยากจนดักดาน ความพอเพียงในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอต่อการมีผลกระทบใดๆ จากการเปลี่ยนแปลงที่ครัวเรือนไม่สามารถควบคุมได้ ถ้าวิเคราะห์ลักษณะครัวเรือนยากจนจะเห็นว่าครัวเรือนยากจนมีความเสี่ยงสูงและขาดระบบภูมิคุ้มกันอย่างสิ้นเชิง

ครัวเรือนยากจนดักดานมีความเสี่ยงหลายด้าน ดังนี้

- ด้านอาชีพเพราะในชนบทมีเพียง 2 อาชีพที่ประชากรในครัวเรือนเหล่านี้ทำได้ การศึกษาที่อยู่ในระดับต่ำ การปรับเปลี่ยนอาชีพทำไม่ได้ ระดับเงินทุนต่ำไม่อาจปรับปรุงการเกษตรให้พ้นภัยธรรมชาติได้เต็มที่
- ด้านการตลาดและราคาสินค้าเกษตร ผันผวนขึ้นลงและราคาต่ำ รายได้จึงไม่แน่นอนแต่ค่าใช้จ่ายแน่นอนและมีแนวโน้มสูงขึ้นตลอดเวลา
- ด้านสุขภาพอนามัย คือลดการใช้จ่ายด้านอาหาร ขาดอาหารที่ดี มีความกดดันที่ต้องหาเลี้ยงชีพสูง สุขภาพจิตมีปัญหา โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนง่ายโดยเฉพาะในเขตชนบทที่มีไข้ป่า แต่การขาดเงินทำให้คนยากจนไม่อาจให้ความสำคัญกับสุขภาพมากนัก แต่การประกอบอาชีพในชนบทถ้าสุขภาพไม่ดีก็ถือว่าไม่มีรายได้

การขาดแคลนระบบภูมิคุ้มกัน เห็นได้ดังนี้

- การขาดการรวมกลุ่มเพื่อช่วยกันพัฒนาและจัดสรรทรัพยากรในชนบท
- การขาดแหล่งที่พึ่งทางการเงินเมื่อมีเหตุฉุกเฉินหรือเมื่อผลผลิตได้รับความเสียหายจากธรรมชาติ
- ความไม่ทั่วถึงของการช่วยเหลือของภาครัฐ
- ความไม่ทั่วถึงของการประกันสุขภาพ
- ความไม่มั่นคงทางด้านอาหาร ไม่มีระบบใดที่ประกันได้ว่าคนยากจนในชนบทจะมีอาหารพอเพียงกับความต้องการของร่างกาย ครัวเรือนไม่สามารถพึ่งตนเองได้

ครัวเรือนในสังคมที่ได้เปรียบทางเศรษฐกิจ หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ต้องให้ความช่วยเหลือเพื่อเพิ่มระบบภูมิคุ้มกันให้กับครัวเรือนยากจนและด้อยโอกาส

4.6 ทางออกให้ครัวเรือนยากจนดักดาน

ปัญหาความยากจนดักดานเกิดขึ้นเพราะสภาพแวดล้อมทั่วไปไม่เอื้ออำนวยให้ครัวเรือนที่มีลักษณะเฉพาะ ฟื้นตัวพ้นความยากจน การหาทางออกให้ครัวเรือนยากจนดักดาน ไม่ควรใช้แนวทางที่ครอบคลุม

สำหรับครัวเรือนยากจนทั่วไป แต่จะต้องกระทำในลักษณะที่เฉพาะเจาะจงไปยังครัวเรือนเป้าหมาย ภายใต้แนวทางดังต่อไปนี้

1) เจือจางสภาพแวดล้อมทั่วไป

ในภาพกว้าง ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งใช้กลไกตลาดกำหนดราคาคงต้องเป็นระบบการจัดสรรทรัพยากรของชาติต่อไป แนวคิดในการพัฒนาประเทศและการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทคงยังเป็นแนวคิดที่ว่า เมื่อมีการลงทุนในกิจกรรม ผลพวงที่ได้จากการลงทุนจะถูกส่งผ่านตกทอดไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่เจ้าของทุน ลูกจ้าง ผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการลงทุน ผู้ประกอบอาชีพอื่นที่ลูกจ้างนำเงินไปใช้จ่าย

การเกษตรยังคงขึ้นอยู่กับตลาดโลกหรือตลาดในเมืองใหญ่ภายในประเทศ ตลาดโลกที่องค์การการค้าโลกยังไม่สามารถเปิดตลาดได้อย่างเต็มที่และยังไม่สามารถจัดการกับการอุดหนุนของประเทศร่ำรวย มีแนวโน้มชัดเจนว่าเกษตรกรในประเทศร่ำรวยสามารถผลิตสินค้าเกษตรด้วยต้นทุนที่ต่ำลงเรื่อยๆ ดังนั้น การแสวงหากำไรจำนวนมากจากการเกษตรแบบในอดีตจึงไม่ใช่ช่องทางที่จะทำให้เกษตรกรไทยเพิ่มความมั่งคั่งได้อย่างง่ายดาย การแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรต้องมุ่งไปสู่การผลิตที่มีประสิทธิภาพ ลดต้นทุน หรือเพิ่มคุณภาพ

ขีดความสามารถทางด้านการเงินของรัฐยังคงจำกัด รัฐมีข้อผูกพันในเรื่องการศึกษาภาคบังคับที่ต้องใช้เงินมาก รัฐจำเป็นต้องลงทุนในด้านสาธารณูปโภคในเมืองใหญ่ รัฐมีภาระต้องจ่ายหนี้สินของประเทศ แต่รัฐไม่มีช่องทางที่จะปรับเปลี่ยนการได้มาซึ่งรายได้เพื่อให้รายได้มากขึ้นด้วยและลดการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมด้วย จึงไม่ควรมีความหวังในเรื่องของการยกระดับราคาสินค้าเกษตรทั่วประเทศทุกสินค้าด้วยมาตรการประกันราคา เพราะนอกจากจะไม่มีเงินเพียงพอแล้ว การประกันราคาคือมาตรการที่ควรสร้างกระแสสังคมโลกให้ประเทศร่ำรวยยกเลิก แต่ไม่ควรสร้างกระแสเพื่อให้ทุกประเทศนำมาใช้ในการยกระดับรายได้เกษตรกรเพราะประเทศร่ำรวยสามารถทำได้ดีกว่า ถ้าประเทศเหล่านั้นใช้มาตรการนี้ ตลาดสินค้าเกษตรในโลกก็จะยิ่งไม่มีเสถียรภาพมากขึ้น นอกจากนั้นก็ไม่ควรมีความหวังว่ารัฐจะมีระบบสวัสดิการพื้นฐานที่ช่วยเหลือคนยากจนในชนบทได้ทั่วประเทศ

2) การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นธงในการพัฒนา

หน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นต้องร่วมกับผู้นำท้องถิ่นในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานในการจัดทำโครงการช่วยเหลือครัวเรือนยากจนดัดดาน และนำทฤษฎีเกษตรสมัยใหม่มาใช้ในท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะสร้างระบบภูมิคุ้มกันในเรื่องต่อไปนี้

- ความมั่นคงในเรื่องอาหาร ต้องให้ครัวเรือนมีความมั่นใจว่าอย่างน้อยมีอาหารพอเพียง สุขภาพจิตจึงจะได้รับการฟื้นฟู
- การประกันสุขภาพ ต้องทั่วถึงและไม่มีข้อยกเว้น เพื่อลดการค่าใช้จ่ายในส่วนนี้และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

- การช่วยเหลือในภาวะฉุกเฉิน ต้องรวดเร็วและแก้ไขได้จริง

3) การรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

ผู้นำท้องถิ่นต้องสนับสนุนและเริ่มต้นนำการรวมกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายที่จะอาศัยศักยภาพที่แตกต่างกันของผู้เข้ากลุ่ม สร้างรายได้ให้แก่กลุ่มและผู้เข้ากลุ่ม การรวมกลุ่มนี้ต้องเน้นเรื่องความแตกต่างในศักยภาพ เช่น ต้องมีเจ้าของที่ดินรายย่อย มีผู้ขายแรงงาน เพื่อร่วมกันผลิตสำหรับการครองชีพและการค้า กลุ่มต้องสามารถแบ่งงานกันระหว่างผู้ร่วมกลุ่มให้แต่ละคนได้ใช้ความสามารถเฉพาะตนอย่างเต็มที่

หน่วยงานพัฒนาท้องถิ่นต้องสนับสนุนการรวมกลุ่มทางการเงิน อุปกรณ์ การพัฒนาอาชีพ โดยจะต้องสร้างการรวมกลุ่มที่สามารถเป็นตัวอย่าง เพื่อให้การรวมกลุ่มแพร่หลายไปสู่ท้องถิ่นอื่น การสนับสนุนทางการเงินในที่นี้ต้องพอเพียง ถ้ามีการจัดทำโครงการล่วงหน้าและมีการเริ่มต้นเป็นจุด ก็ไม่น่าจะเป็นการระดมทุนมากนัก ถ้ามีจุดเริ่มต้น เมื่อกลุ่มใดสามารถเลี้ยงตัวเองได้ การช่วยเหลือก็จะไปสู่กลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นใหม่ และในอนาคต กลุ่มต่างๆ อาจช่วยเหลือกันเองได้

4) บทบาทของสถาบันการศึกษาและวิจัย

สถาบันการศึกษาต้องให้การสนับสนุนการศึกษาแก่สมาชิกครัวเรือนยากจน และเข้าไปเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาการรวมกลุ่มของครัวเรือนยากจน นอกจากนี้ สังคมชนบทเป็นแหล่งความรู้ที่ไม่มีในตำรา สถาบันการศึกษาต้องเน้นการวิจัยในชนบทโดยมีโครงการชุดเพื่อการวิจัยต่อเนื่อง ในปัจจุบัน เมื่อเข้าไปสำรวจข้อมูลในชนบท ก็จะได้รับทราบว่ามีคณะวิจัยเข้าไปหลายคณะ แต่ชาวบ้านไม่เห็นว่าการวิจัยแก้ปัญหาให้เขาได้เพราะประเด็นการวิจัยกว้างและไม่มีการพัฒนาหลังการวิจัย สถาบันการศึกษาที่มีความรู้ทางด้านเกษตรต้องช่วยปลูกฝังการเกษตรที่ต้นทุนต่ำและรักษาสีเขียว การเข้าไปวิจัยและพัฒนาในท้องถิ่นจะช่วยการรวมกลุ่มในด้านจิตใจ สถาบันการศึกษาที่มีความรู้ด้านสังคมต้องพัฒนาโครงการนำร่องเพื่อให้การรวมกลุ่มยั่งยืน และเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรใหม่อย่างแพร่หลาย

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2543. *บันทึกนักปกครอง 2543*
- พิทักษ์สิทธิ์ ฉายาภูมิ และคณะ 2542. *การศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่ชนดักดาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*
- วิโรจน์ ณะระนอง 2542. *ความเสี่ยงและภูมิคุ้มกันในภาคเกษตรกรรมของไทย ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2542 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 18-19 ธันวาคม 2542 โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี้ จอมเทียน พัทยา*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2543. *ผลิตภัณฑ์ประชาชาติและผลิตภัณฑ์ จังหวัดปี 2540*
- สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี 2541. *บรรยายสรุปจังหวัดกาญจนบุรี*
- สำนักงานจังหวัดชัยนาท 2541. *บรรยายสรุปจังหวัดชัยนาท*
- สำนักงานจังหวัดสระแก้ว 2541. *บรรยายสรุปจังหวัดสระแก้ว*
- สำนักงานจังหวัดสระบุรี 2541. *บรรยายสรุปจังหวัดสระบุรี*
- ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2542. *หมู่บ้านชนบทไทยปี 2541 จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.ร ด)*
- ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2543. *คุณภาพชีวิตของคนไทย จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ) ปี 2542*
- อภิรัช พันธุเสน 2542. *เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2542 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 18-19 ธันวาคม 2543 โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี้ จอมเทียน พัทยา.*
- Development Evaluation Division, National Economic and Social Development Board, "Poverty Profiles for Thailand" *Indicators of Well-Being and Policy Analysis*, Vol. 2, No.3 (May 1998), Bangkok.

ภาคผนวก

ผลกระทบต่อผู้ตกงานในภาคกลางจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ

1. บทนำ

วิกฤติเศรษฐกิจที่เริ่มต้นเมื่อปี 2539 ก่อให้เกิดความเดือดร้อนโดยทั่วไป เศรษฐกิจมหภาคที่ชะลอตัวส่งผลให้ธุรกิจเอกชนไม่สามารถขยายกิจการ และธุรกิจหลายแห่งต้องเลิกกิจการ คาดว่าได้ทำให้คนตกงานเป็นจำนวนมาก คำถามก็คือว่า ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อคนยากจนในชนบทมากน้อยเพียงใด

เพื่อตอบคำถามนี้และคำถามอื่นที่เกี่ยวข้อง คณะนักวิจัยได้วางโครงการที่จะสำรวจข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ตกงานที่อยู่ในชนบท ในวาระเดียวกับที่ออกภาคสนามเพื่อสำรวจครัวเรือนยากจนดักดาน โดยตั้งเป้าหมายที่จะให้ได้ตัวอย่างไม่ต่ำกว่า 100 คน เพราะมีสมมติฐานว่าภาวะวิกฤติจะกระทบกับสภาพความเป็นอยู่และการจ้างงานของคนจำนวนมากในชนบทซึ่งได้ไปทำงานในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลหรือในจังหวัดอื่นในภาคกลาง โดยกำหนดความหมายของคนในชนบทภาคกลางที่ตกงานว่าเป็นผู้ที่ต้องออกจากงานเพราะกิจการให้ออกเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจหรือกิจการปิดตัวเองและคนเหล่านี้ได้กลับชนบทตั้งแต่เทศกาลสงกรานต์ปี 2540

แต่เมื่อออกสำรวจจริงก็พบว่า จำนวนคนตกงานในความหมายดังกล่าวมีจำนวนน้อยมาก ทำให้ได้ตัวอย่างเพียง 8 คนใน 4 จังหวัดที่สำรวจ เหตุผลที่ได้ตัวอย่างเพียงจำนวนน้อย คาดหมายว่าเกิดจากสาเหตุหลายอย่างประกอบกัน ดังนี้

(1) ประชาชนในท้องที่ที่สำรวจ ไม่นิยมไปทำงานในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นมากนัก ปრაกฏหลักฐานจากผลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนยากจนดักดานว่าคนในชนบทในท้องที่ที่สำรวจย้ายไปทำงานต่างถิ่นไม่มากนัก และเมื่อถามผู้นำหมู่บ้านก็ได้รับคำตอบว่าคนที่ไปทำงานก่อสร้างต่างจังหวัดกลับมาหมู่บ้านเพื่อช่วยทำนา ไม่ได้กลับเพราะตกงานและมีจำนวนน้อยมาก

(2) คนส่วนหนึ่งในชนบทจากพื้นที่ที่สำรวจที่ไปทำงานต่างจังหวัด อาจถือว่าการทำงนที่อื่นเป็นการทำงานชั่วคราว และมีการกลับไปกลับมาขึ้นอยู่กับว่ามีการเรียกให้เข้าไปทำงานหรือไม่ จึงแยกไม่ออกว่าการที่ต้องกลับมาชนบทในระบะที่มีการเก็บเกี่ยวนั้นเป็นเพราะภาวะวิกฤติเศรษฐกิจหรือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นประจำ เมื่อถามหาตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์ข้อมูล จึงไม่มีผู้ใดบอกได้ว่าใครคือผู้ตกงานของหมู่บ้าน

(3) ในจำนวนผู้ตกงานที่มีไม่มากนัก เมื่อคณะนักวิจัยไปสำรวจภาคสนามก็พบว่า มีงานทำแล้วเป็นส่วนใหญ่ บางคนก็กลับเข้ากรุงเทพฯ อีก ส่วนคนที่ทำงานในชนบท ก็เป็นแรงงานที่กระตือรือร้นต้องการทำงาน ในเวลาที่สำรวจได้ไปรับจ้างเก็บเกี่ยวพืชผลในไร่นาไกลจากบ้าน จึงไม่ว่างมาให้สัมภาษณ์ จำนวนตัวอย่างที่ได้จึงมีน้อย

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้ตัวอย่างคนงานตกงานเพียง 8 ราย คณะนักวิจัยเห็นว่า น่าจะประมวลผล และเผยแพร่ โดยผู้ที่รับทราบข้อมูลจะต้องเข้าใจข้อจำกัดในเรื่องจำนวนตัวอย่างที่มีน้อยมากนี้ว่าไม่สามารถเป็นตัวแทนของประชาชนในภาคกลางได้ และเนื่องจากมีจำนวนน้อยจึงไม่ได้เปรียบเทียบตัวเลขเป็นจำนวนร้อยละให้เหมือนกับการสำรวจในภาคอื่นๆ

2. ลักษณะทั่วไปของผู้ตกงาน

2.1 ผู้ตกงาน 5 ใน 8 คนเป็นหัวหน้าครัวเรือน และ 2 ใน 8 คนเป็นภรรยาหัวหน้าครัวเรือน ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจึงเป็นผู้ที่หารายได้หลักของครัวเรือน และในแง่ของเพศ ผู้ตกงานเป็นเพศชาย 5 ใน 8 คน

2.2 ผู้ตกงานมีอายุค่อนข้างสูง คือเฉลี่ย 37 ปี เพราะมีผู้ตกงานอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไปถึง 6 ใน 8 คน

2.3 ในแง่ระดับการศึกษา ทุกคนได้รับการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา

2.4 ผู้ตกงานทุกคนสมรสและยังอยู่กับคู่สมรส

3. งานที่เคยทำและสถานที่ทำงาน

3.1 งานที่ทำก่อนตกงานค่อนข้างหลากหลาย คือทำงานก่อสร้าง 3 คน งานในโรงงานอุตสาหกรรม ห่อผ้า 2 คน ทำการค้า(ขายไอศกรีม) 1 คน ถูกจ้างหน่วยงานรัฐ 1 คน และขาย 1 คน

3.2 ถ้าหากคนตกงาน 4 ใน 8 คน สถานที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนที่อยู่ในจังหวัดอื่นในภาคกลางมีจำนวน 2 ใน 8 คน ที่เหลืออยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

3.3 ที่ไปทำงานดังกล่าว เป็นเพราะเพื่อนแนะนำจำนวน 6 ใน 8 คน ส่วนที่เหลือสมัครเอง

3.4 รายได้เฉลี่ยคือ 196 บาทต่อวัน

3.5 สัญญาณก่อนถูกเลิกจ้าง 4 ใน 8 คนบอกว่า ได้มีการแจ้งให้ออก ที่เหลือคือให้ทำงานน้อยลง

3.6 วิธีเลิกจ้างไม่เหมือนกัน แต่ถ้าพูดถึงการชดเชยพบว่า มีผู้ตกงานได้รับการชดเชยตามกฎหมายเพียง 1 คน ที่เหลือไม่ได้เพราะไม่เคยมีการกล่าวถึงในการบอกจ้างหรือคิดว่าเป็นไปตามกฎหมาย

4. ความรู้สึกและผลกระทบ

4.1 เมื่อถามความรู้สึก มี 3 คนที่บอกว่าทำใจได้ แต่ที่เหลือบอกว่าเสียใจและเครียด

4.2 ณ วันที่สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่ก็ได้งานใหม่ ยกเว้น 1 คนที่อยู่บ้านเฉยๆ สำหรับผู้ที่ได้งานใหม่ งานส่วนใหญ่เป็นงานรับจ้างทำการเกษตรซึ่งไม่แน่นอน และแทบทั้งหมด ไม่ว่างานใหม่จะเป็นอะไร บอกว่ารายได้น้อยกว่าเดิม รายได้เฉลี่ยคือ 122 บาทต่อวัน

4.3 ความช่วยเหลือที่ได้รับจากเพื่อนหรือญาติก็คือกำลังใจเป็นหลัก มีที่ให้ยืมเงินเพียง 2 ใน 8 คน

4.4 เรื่องสมัครงานใหม่ พบว่า มีที่ไปติดต่อหน่วยงานของรัฐไว้เพียง 3 คน ที่เหลือไม่ได้ไปติดต่อสมัครงานอื่นที่นอกเหนือจากที่กำลังทำอยู่

4.5 เรื่องที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือมากที่สุดคือการได้ยืมเงิน จำนวน 4 ใน 8 คน ส่วน 2 ใน 8 คนบอกว่าอาจมีบัตรประกันสุขภาพ

4.6 เมื่อถามความสมัครใจ 7 ใน 8 คนบอกว่าอยากอยู่ในชนบทเพราะค่าใช้จ่ายน้อยและอายุมากแล้ว มีเพียงคนเดียวที่ต้องการกลับไปทำงานในเมืองเพราะเห็นว่าได้เงินมากกว่า

ตาราง ผ. 1: สรุปภาพรวมผลกระทบของวิฤตเศรษฐกิจ

1. ผู้ได้รับผลกระทบ

(1) หัวหน้าครัวเรือน	5 คน	เพศชาย	6 คน
(2) ภรรยาหัวหน้าครัวเรือน	2 คน	เพศหญิง	2 คน
(3) ลูกชาย	1 คน		
รวม	8 คน		

2. อายุและระดับการศึกษาของผู้ได้รับผลกระทบ

ช่วงอายุ	จำนวน	ระดับการศึกษา
20-24 ปี	1 คน	- จบประถมศึกษาทุกคน
25-29 ปี	1 คน	
35 ปีขึ้นไป	6 คน	

3. สถานภาพการสมรส

ทุกคนสมรส

4. งานที่ทำหลังสุด จำแนกตามอายุ

	20-24 ปี	25-29 ปี	35 ปีขึ้นไป	รวม (คน)
งานก่อสร้าง	1	0	2	3
งานโรงงาน	0	1	1	2
ค้าขาย	0	0	1	1
ลูกจ้างภาครัฐ	0	0	1	1
ขาม	0	0	1	1

5. สถานที่ทำงานจำแนกตามเพศ

	ชาย	หญิง	รวม
ในจังหวัดภูมิลาเนา	2	0	2
ในกรุงเทพมหานคร	3	1	4
ในภาคกลาง	1	1	2
รวม	6	2	8

6. ผู้แนะนำให้ทำงาน

เพื่อน	สมัครเอง
6 คน	2 คน

7. รายได้เฉลี่ยต่อวัน 196 บาทต่อวัน

8. สัญญาณก่อนถูกเลิกจ้าง

	จำนวน
(1) แจ้งล่วงหน้าว่าจะให้ออก	4
(2) ให้ทำงานน้อยชั่วโมงลง	1
(3) งานเบื่อน้อยลง	2

9. วิธีที่นายจ้างเลิกจ้างและการชดเชย

วิธีการ	จำนวน(คน)	การชดเชย
(1) ปิดกิจการ	1	ไม่ได้เพราะไม่เคยพูดตอนบอกจ้าง
(2) ให้ลาออกภายใน 6 เดือน	1	ได้รับตามกฎหมาย
(3) รับผิดชอบออก	1	ไม่ได้ แต่คิดว่าเป็นไปตามกฎหมาย
(4) ไม่จ้างต่อ	1	ไม่ได้ แต่คิดว่าเป็นไปตามกฎหมาย
(5) ให้แยกย้ายไปทำงานที่อื่น	1	ไม่ได้ แต่คิดว่าเป็นไปตามกฎหมาย
(6) ให้พนักงาน 1 สัปดาห์แล้วเลิกจ้าง	1	ไม่ได้ แต่คิดว่าเป็นไปตามกฎหมาย
(7) ไม่ต่อสัญญา	1	ไม่ได้เพราะไม่เคยพูดตอนบอกจ้าง

10. รู้สึกอย่างไรเมื่อถูกเลิกจ้าง

(1) เศร้า เพราะเตรียมใจไว้แล้ว	3 คน
(2) เสียใจ	3 คน
(3) ตกใจ เครียด วิตก	1 คน

11. อาชีพในขณะนี้

(1) รับจ้างการเกษตร	5 คน	รายได้เฉลี่ยวันละ 122 บาทต่อวัน
(2) ทำการเกษตร	1 คน	
(3) ค้าขาย	2 คน	
(4) อยู่บ้านเฉยๆ	1 คน	

12. การได้รับความช่วยเหลือจากญาติและเพื่อนเมื่อตกงานใหม่ๆ

(1) กำลังใจ	2 คน
(2) ช่วยหางานให้	2 คน
(3) ให้ยืมเงิน	2 คน

13. การติดต่อของงานใหม่และความช่วยเหลือที่ต้องการ

การติดต่อ	ความช่วยเหลือที่ต้องการ
(1) ไปติดต่อหน่วยงานของรัฐไว้ 3 คน	(1) หางานใหม่ให้ 2 คน
(2) ไม่ได้ติดต่อ 5 คน	(2) ออกบัตรสุขภาพให้ 2 คน
	(3) ให้ยืมเงิน 4 คน